

ఓమ్.

ఉత్తర రామ చరితము

పండిత, పామర్తి సూర్య ప్రకాశ శర్మ గారిచే

రచింపబడినది

రాజమహేంద్రవరము

బుక్ స్టోరు

షేక్ మొహిద్దీన్

బ్రకటింపబడినది

శకము ౧౮౮౭ వైశాఖమాసము

కృష్ణశకము ౧౯౨౬ మే

మొదటికూర్పు 1,000

రాజమహేంద్రవరము

శ్రీ అద్దేపల్లి లక్ష్మణస్వామినాయుడుగారిచే

సరస్వతీ పబ్లికేషన్సు

మద్రాసు

1925

[సర్వస్వామ్యసంకలితము]

[వెల రు 0-12-0 లు.]

ఈ గ్రంథముయొక్క పునర్ముద్రణాద్యధికారము ల
 న్నియు గ్రంథకర్తగారివలన నేను బొందియున్నాను గావున,
 నిందుఁ గొంతభాగముగాని పూర్తిగాగాని యెవ్వరును నా
 యనుమతిలేనిచే ముద్రింపఁ గూడదు. ఈదృశ్యకావ్యమును
 నా యనుమతిలేనిచే యెవ్వరును బ్రదర్శింపరాదు. ఈప్రక
 టనమున కెవ్వరేని వ్యతిరేకముగ నడచినచో నేను సూచిం
 చు నష్టముల కన్నిటికిని వారు బాధ్యులై యుందురని యిం
 దుమూలముగాఁ దెలుపుటయైనది.

పేక్ మొహిద్దీన్

కృతి సమర్పణ

శా. శ్రీరాముం డగువిష్ణునాభిని జనిం చెన్ బ్రహ్మయాదేవుఁ డె
ట్లో రాజజ్జగముక్ సృజింప సుతులం / బ్రోద్యత్ప్రభా రాసులన్
ధీరోద్యోత్తుల నేడురింగనియె నా / దివ్యప్రభావాఘ్యులం
దేరాకీర్తిలె నత్రీ తథ్య వచనుం / డార్యేంద్రీపూజార్హుఁడై.

చ. జనకవచోనిబద్ధుఁడయి / జాయనుగాననసూయఁబొంది యా
ఘనయశుఁ డత్రీపుత్రీకులఁ / గాంచి త్రిమూర్తులవంశక ర్తయై
కనెనుతి నర్చనావసుఁడు / త్నావలయ పృథితాచ్ఛక్తియై
యనితర సాధ్యుఁడై వెలసె / నాకులచుందుఁ దపోధనాఘ్యుఁడై.

శా. ఆగోత్రంబునఁబుట్టె నిర్మలవచో / హైరణ్యగర్భుండు భూ
భాగపోజ్జ్వలితాచ్ఛక్తినిధిశ్వా / వాశ్వండు ధీరాశి క
ల్పగప్రఖ్యుఁడు, వారిగోత్రీమున ది / వ్యభాగ్విష్ణురాధకుం
డై గోముంగనుకృష్ణయాఘ్యుఁడు దితుం / డయ్యె న్నహత్తుండునై.

శా. ఆకృష్ణాఘ్యనకున్ జనించెను గళా / యాచిష్ణుఁ డుద్దండుఁడై
సాకల్యంబుగ శాస్త్రవేత్తయయి ప్ర / జ్ఞారాశియై స్తుత్యుఁడై
మాకాంతాధవపాదభక్తుఁడయి రా / మబ్రహ్మచూడద్విజం
డేకానేక కళావిదుంగనె సుతున్ / వృద్ధార్థకుంధీనిధిన్.

ఉ. శాస్త్రము లెన్నో నేర్చి గుణ / సంఘములం గనువాని న్యాయవా
క్యశాస్త్రములందు నేర్పుగని / స్సార్థవిధానవిచక్షణుండునై
శాస్త్రీయనం బ్రసిద్ధుఁడయి / సాహితీ మాకు నొసంగి ప్రీతితో
శాస్త్రము లెన్నో నేర్చుకొను / శక్తినొసంగిన సోమనాథునిన్.

ఉ. మాగురువద్యునిం దలంచి / మానసమందుఁ దదీయనామమున్
నీగురుతన్ ధరాతలిని / నిల్పెడు దాని ద్విజేంద్రీతారకా
భగము లట్లు నిత్యమయి / కీర్తిలు దానిని నిల్పి మత్కృతిన్
నైగమవాక్యవేది యగు / నాగురువద్యున ! త్తు నీకృతిన్.

పండిత, సామర్థి సూర్యప్రకాశశర్మ

ఇందు వచ్చుపాత్రములు.

పురుషులు

శ్రీరాముడు—అయోధ్యప్రభువు

లక్ష్మణుడు
భరతుడు
శత్రుఘ్నుడు } శ్రీరాముని తమ్ములు

సుమంతుడు—మంత్రి

విజయసేనుడు—సేనానాయకుడు

వాల్మీకి
వసిష్ఠుడు } బ్రహ్మర్షులు

జాబాలి, జైమిని, శాలంకాయనుడు, గౌతముడు—వాల్మీకి
శిష్యులు

కుశుడు, లవుడు—శ్రీరామునిపుత్రులు

వీరుకాక నూత్రీధారుడును సతీయు నాకాసవచనంబుల నిం ద్ర
వాయుయమాదులును సందర్భానుసారముగ వచ్చుచుందురు.

స్త్రీలు

సీత—శ్రీరామునిభార్య

ఉర్విశ—లక్ష్మణునిభార్య

మంజువాణి
కలభాషిణి } పరిచారికలు

—

శ్రీరస్తు

శ్రీ కారదాంబాయనమః శ్రీ గణేశాయనమః శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

“ శ్రీం హ్రీం సరస్వత్యైస్వాహ ”

ఉ త ర రా మ చ రి త ము

ఉ॥ శ్రీరమణీమచర్చికప్రభా • సిద్ధచరిత్రధరాతనూజన
ద్వారమనోరథప్రదము • దంబునయోగవియోగసౌఖ్యముల్
గూరుపదద్రవసంబులను • గొల్లగఁబొందుచుఁబ్రకృతిచే
ధారణిఁగీర్తిఁగాంచువర • జైవముమీకిడునిష్ఠనిదులన్.
చ॥ సిరియనఁగీర్తిఁగాంచివర • శీలముఁదాలిచిధారుణీసలిం
బరమపతిప్రతాపని, ప్రభావసమేత, ప్రసిద్ధశక్తిసం
భరితభక్తమారబాహుబల • పాలితమానివరేణ్యదత్తస
ద్వరయుతనాఁజెలంగునతి • పద్మయొసంగునుమీకభీష్మముల్.

(నాంద్యంతమున)

నూత్రః—(ప్ర)వేశించి అహ! యేమి నేటి దివసపరిణామము! తాకికవ్యాపారవిక్రమం
తులగు సమహాత్ముల హృష్టాత్ములజేయుటకై యెద్దియైన రూపకవిధానమునా
లోచింతునుగాక. (తెరలోనికిఁజూచి) సఖీ! నటి! యిటురమ్మ.

నటిః—(ప్ర)వేశించి ఆర్యపుత్రా! జయము జయము.

నూత్రః—ఆర్యా! నేడు మనపూర్వపుణ్యవశంబున సమహానుభావులిటుకు విచ్చేసి
యెద్దియైన నాటకంబాడి సంతోషపఱపుమనికోరిరి. ఎయ్యది వీరినానంద
పఱచుటకునువగును? ఆలోచించిచెప్పుము.

నటిః—(ఆలోచించి) ఆర్యపుత్రా! జ్ఞప్తికి వచ్చినది.

తే॥ గీ॥ గర్భవతియైన భామను • గానలందు
విడిచిపుత్రులచే నాజి • బిరుదువాయ
నోడి పేదపఁగాంతనుబొంది • యురపడించి
సౌఖ్యమందిన నృపుకత • శ్లాఘ్యమగునె.

నూత్రః—సఖీ! సందేహమేమి?

ఉ॥ భామిని గర్భముంగనిన • భవ్యముదంబగు నామెవీడినం
 బేమముపోయి వంతయగు • వీరులకోడుట దుస్సహంబువా
 రీమహిపుక్రులేయిన • నెంచడరంటె పృమోదమంతనా
 కామినిసాధ్యుఁబొందినను • గల్గెడి తుష్టికిమేరయుండునే?

తే॥ నీ॥ ఇట్టిశృంగారకరుణల • వృద్ధిఁగాంచి
 వీరరసముపేక్షకుఁకుఁ • వ్రీతిఁగూర్చు
 నెడను సంశయమున్నదె • యిందునెందు
 నట్టిదృశ్యమున్నదెలుపు • మతివ! వేగ,

వటి:—నాథా! సాకేతపురాధీశ్వరుని చరితమట్టిదె యగుంగదా?

నూత్రి:—(స్మరణమభినయించి) కాంతా! జ్ఞప్తికివచ్చినది.

నీ॥ అడవులకేగిన • యదనునఁగాంతును

గోలుపోయిపిదపఁ • గూడుకొనియె

నామెగర్భముఁదాల్చె • నంచువినిముదంబు

వతివేలముగఁగాంచె • నధిపుడంత

జననిందకై యట్టి • సాధ్యునివిడనాడి

మనసుకుసురులేక • మనలుచుండె

హయమేధమునవాడి • నరులుకట్టుటవిని

వారలకనినోడి • వంతనందె

తే॥ నీ॥ వారలుకుమారులనిమాని • వరులుతెలుప

హర్షమందిజానకితోడ • నాత్మజులను

గొనియయోధ్యకేగిగుఱుంబు • లనుభవించి

పొందినరసంబులతిపకో • ముదమునీపె.

వటి—ప్రాణేశ్వరా! అదియెప్రదర్శితము. దానిప్రతియొకటి మనకు లభించి
 యున్నది.

నూత్రి—రిదృశ్యము నెవరురచించినారు? ఈకథనెంతతోవ్రాసియుందురు.

వటి—సర్వపాపహరమైన శ్రీరాముని చరిత్రమును బెక్కురు పెక్కుతెఱంగుల
 రచింతురు. దానికామహాత్మునియందలి భక్తియేకారణము. మనకులభించిన
 గ్రంథమును రచించిన కవిని చెలిపెదవినుండు.

నీ॥ అత్రేయ గోత్రంబు • నందునజన్మించి

పావనత్వంబునఁ • బరగు నెవఁడు

కామేశదీక్షితః + ఘనతనిల్వచునస్త
యై నిపులిందున + నలరునెవఁడు
రామయజ్వకుఁజౌత్రుఁ + డై మహీతలమునఁ
బజ్జిసావనతచె + వఱలునెవఁడు
భద్రాఖ్యపుత్రుడై + బహుకళావేత్తయై
భవ్యవర్తనుడునై + ప్రిబలెనెవఁడు.

తే॥ గీ॥ సుబ్బమాంబాకుమారుడై + తోణి నెవఁడు
కీర్తిగాంచెనామహితుడ + క్షీణగుగుణ
ఘనఁడు పండిత, సూర్యప్ర + కాశశర్మ
వ్యాసే నుత్తరరామప్ర + వర్తనంబు.

నూత్ర—ఓహో! అతఁడా? అతనినిదివఱకే యెఱుఁగుచును. వానివలన,

తే॥ గీ॥ మదననుందరీ పరిణయం + బుదయమయ్యె
నంత్రబహ్మపురాణంబు + నవతరించె
నాండ్రసాహిత్య కల్పత + ర్వనునదొకటి
వీరలవకుళాఖ్యమొకటి + వెడలెనుమ్మ.
అదియుంగాక.

అ॥ పె॥ గ్రంథరచనమన్నఁ + గవివర్ణుడతనికి
మంచిసీటిస్థాయి + మంచుబలుకు
చుండు రథికులటి + యుక్త్యుష్టకావ్యమల్
ధరణినిల్పుజంద్ర + తరణులట్లు.
అతఁడే గ్రంథకర్తయైనచో శయ్యది యవశ్యముగాఁ బ్రదర్శింపవలసినదె.

నటి—అటులనే కానిండు. విన్న రామాయణమునే వినవలయును. తిన్న గాత్ర లనే
తినవలయునందురు. అట్టిరామాయణ కథహృద్యంబై యుండును.

నూత్ర—ఋతుపర్ణనమును గావించి సభికుల కానందమును గొలుపుము.

నటి—చిత్తమట్లనేకావించెద.

చ॥ పడఁతులఁగూడిభర్తలు ప్ర + భావముఁజెల్పుచుఁగౌగి లించుచున్
గడుననురాగ మొప్పవిము + ఖత్వమునందినముద్దులాడుచున్
వెడలుచువేఱుతావులకు + వడ్డఁజరింతురుపూలతోటలం
దడవులయందుమాధవము + నందనురక్తికి మేరయుండునే.

నూత్ర—అగునగున, మిక్కిలి యుచితముగానున్నది. నీవొనర్చిన యీవసంతవర్ణ
నము వినిననాకు (ముద్దిడఁబోవుచు) నట్టికోర్కె యేపుట్టుచున్నది.

నటి—(తప్పించుకొని) నాథా! యిది సభామండపమనుట మఱచితిరా?

నూత్ర—(అగ్గి) ఔనాను. వసంతవర్ణనమే యిట్లు ప్రమత్తులను జేయచుండ నిత
వసంతమెట్టి ప్రభావము కలదని చెప్పవచ్చును. (తెరలోనికిఁజూచి) ప్రేయసీ!
అటు చూడుము. ఎవరోదంపతులు వనవిహారము సేయుచు నిటువచ్చుచున్నారు.

(తెరలో)

ప్రియురాలా! జానకీ! యీయువనమెంత హాయిగనున్నది! అతి తాపంబున
భూమియంతయు నిగిరిపోవుచు శీతలనామమాత్రమైన కానరాని యీకా
లంబున నివసంత బుతువున రితోటయంచెంతహాయిగనున్నది!

నూత్ర—ప్రాణేశ్వరీ! యెవరొ మాట్లాడుచు నిట్లువచ్చుచున్నారు. మనమిటునుండ
రారు. పోవుదము.

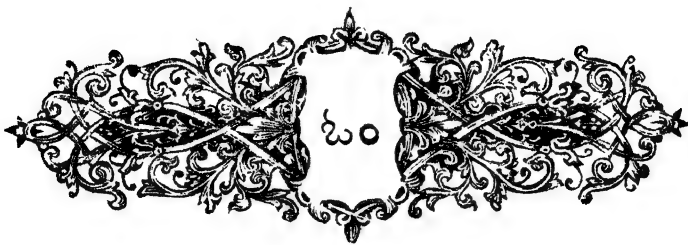
నటి—(చూచి) ఆర్యపుత్రా! మఱియెవరును గారు. వసుధాభారాపనయనంబునకై
యిటనవతరించిన సీతారాములే.

నూత్ర—(చూచిసంతసముతో) ఆహా! యేమదృష్టము దర్శనభాగ్యంబునఁ బావనుల
మై నారము. ప్రచ్ఛన్నముగనుండి వారల సంభాషణమును విందము. రమ్మ.

నటి—అట్లనేకానిండు. (నిష్క్రమింతురు)

ఇయ్యది ప్రస్తావన

ఉత్తర రామ చరితము

ప్రథమాంకము

రంగము—పూలతోట

(గర్భభారాలసయగు సీతయు శ్రీరాముడును బ్రవేశింతురు)

సీత—అర్యపుత్రా!

తే. గీ. దివసమంతయుఁబురమంగు + దిరుగుచుండి

జీవనంబుజరుపుకొను + సేవకులకుఁ

గలశ్రమంబువాపుకొనంగఁ + గమలజాతుఁ

డిట్టివోటలస్వజియించె + నేమొ దయను.

ఉ. వత్సరమందువన్నెఁగను + భాగముకీర్తిలమాధవంబయ్యా

పత్నమయంబులుండవు వి + వాహములాదిగళోభనంబులే

నుత్సవములోవిరాజిలు వి + యుక్తులతీరవిలోకనంబునం

దుత్సుకతన్ పహించిచను + చుండురు కల్మషములో నశింపఁగన్.

చ. తరువులు పుష్పసంతతులుఁ + దామరసేక్షణలచ్చరాగములో

వరమతురా కవీశ్వరులు + భవ్యకవిత్వపటుత్వమున్ పహిం

తురునరపాలి యంతయును + దుష్టినిహించి రహించు హాయిగాఁ

దరుణసమీరుఁడెల్లరకుఁ + దద్దముదంబిను మాధవంబునన్.

శ్రీరాముడు—(సీతభుజముపయఁ జేయవైచి) సుందరీ! సందేహమా? (ముష్ట గొనుచు)

చ. ప్రియసతిసన్నిధానమున + వేడుకఁగూర్చుచు నుండఁ బ్రసం

చయములుగల్గి శౌఖ్యపడు + శస్త్రచరిత్రుఁడై మాధవంబునం

దియవిలు కానిపోటులకు + చెక్కిల్వియోగమునందు మానవుం

డయయొనిమేషమైన ధర + యందునఁ బ్రాణముఁ దాల్చివచ్చునే!

ఈవసంతపృథావము నుతింపఁ దగి యాశ్చర్యమును గొలుపుచున్నది.

చ. మరుఁడు సుధీరుఁడతని కు + మాధవుఁడే రిపుఁడెట్టిచిత్రమో
తరుణిఁ వింటివేయతని + దండధరుండునికాటుఁడొ బలో
త్క-రములు వట్టుదావగులు + కాయకమిత్తువు పూలుతూపుర
వరనియ సంబునంగెలుచు + నయ్యజాలన్నయరీతి తోఁపఁగన్.

సీత—నాథా!

ఉ. నిర్మలమైన స్థిరమువి + నిర్మలమైన నభంబుఁగల్గి రా
ట్క-ర్మలకే ప్రళ-స్తమగు + కాలముమాధవ మంచుఁబల్క-వా
ఁర్మిలినేయెఱుంగరన + నానను రాగము లీఁగి లెత్తు కాలమో
శర్మదశీల! దంపతుల + స్వాంతములందని యొంతుదీనినిన్.

ఈఁబుతువునందు నాకుఁగలయచభవమును వినుఁడు.

ఉ. ఎప్పుడుతోఁటయందుఁగని + హృష్టమనంబు వహింతునంచు నే
నెప్పుడుఁగోరుచుండు ధర + జీశ్వర! నీదువియోగమింతయే
నొప్పుగు నాకుమున్ను వని + నొక్కతెనుంటిని వత్సరంబు హ
చెప్పఁగరాదుగా వనటఁ + జెందినరీతిని లంకయంగనన్.

కావున నాయందనుగ్రహమంచు సర్వకాలము నాకుభవత్సాన్నిధ్య సంస్థితిఁ గటాక్షింపుఁడు.

కృత—బేలా! యింతయుపై ర్యపడియెదవేల? మనమెటనుఁ బోవును. ఆవశ్యక కృత్యములు తప్పనా? రాజకార్యములెట్లు విధవనగును.

చ. పగలు సభాస్థలంబున నృ + పాలనముఁ బొనరింప కెట్లు రాఁ
దగునుబ్రభుత్వమంఁబరి + తాపమెకాని సుఖంబులేమరా
జ్యగతులనేర్పమైఁ గనిన + యానయవిజ్ఞతలోక భావముల్
సుగమముగా నెఱింగి మఱి + శోధనఁజేయఁదగున్ నృనేతకున్.

సీత—ప్రాణేశ్వరా! ఆదియుక్తమే. మీసంభాస్థలంబున సుఖము కలదని నే ననుటలేదు. మిమ్మవిడిచియుండు నిమేష మొక్క యుగమై తోచుచున్నది.

కావుననాయభీష్టమును దీర్చదలంతురేని నన్నఁగూడ సభకుఁ గొనిపొందు.

కృత—అదికష్టము.

చ. భుజనమునందుఁ గీర్తిఁగని + పాల్వగు రూపముగాంచినట్టియే.
నృనరుసమితల్లియును + నేత్యసభాస్థలినుండరాదు కా
తృవులకనూయ పొచ్చునని + తప్పదు దానఁబ్రమాదమాను జే
తృవిధమునే రెఱుంగరు ప్ర + తిష్ఠలడంగు విచారమాగదా.

అందునఁగాదె రాజకాంతలంతఃపురంబులందు మాత్రమే యుండవలయు నందురు. పౌరుషైక జీవులగు నరపతులతమ సతులితరుల కంటఁ బడుటకిచ్చుగింపరు. అట్లు పెరివారికిఁ గానిపించినచో

చ. మనముచలిండు దానఁగడు + మన్మథతాపము హెచ్చున్గిగు పో
పును భయమాతొలింగు వర + బుద్ధియునంగుమహా ప్రియత్నముల్
పొనరుచు నామెనెట్లయినఁ + బొందఁగ దాన గణంబు సిద్ధమా
నని జయమేరికానో ప్రళ + యుంబగు నేనలకున్మనోహరీ.

కావున బుద్ధిమంతులు తమసతులను బరిష్కన్మన్మనునను రావీయరు.

నీత—నాథా! పట్టాభిషేక మునందుఁజూడరా? ఆదిమాత్రము వ్యతిరేకమునకుఁ గారణముకాదా?

శ్రీరా—సతీ! సత్యముఁజెప్పితిని. పట్టాభిషేక సమయంబున ధర్మస్వరూపులగుబ్రాహ్మణోత్తములు పెక్కురన్నిప్రక్కలను వేదమంత్రంబుల నుచ్చరించుచు నుందురు. దాన దుర్మార్గులకాయంగ నామణులు కానిపింపరు. ఒకవేళఁగా నిపించినను వేదవాక్కులుచెవింజొరుకొలంబున దుష్కార్యసక్తి యెట్టివారికి నుదయింపదు. ఒకవేళ నుదయించునందము మఱలవానికాకాంతకానంబడమి నయ్యను రాగముక్రమముగా నశించును. అందున నొకించుకయుఁజేటు కలుగదు. వివాహమునందు నట్లులే యగురు.

నీత—ఆపత్సమయములందు?

శ్రీరా—

ఉ. ఆపదలౌ తిఱిన్ హృదయ + మంచుముదంబు తొలంగుచోమునం
దోషపునుండహాసములు + తోచువిచారపునూచనల్ మహా
పాపులకైన నాతఱినిఁ + బంచశరోద్భవభాసముల్ ధరణ
దోషపు దాననాయెడఁ + దోషముకల్గెను దృష్టయైననున్.

అదియునుం గాక,

చ. సుదతి సునర్ణ గాత్రివర + సుందరదేహలతా విరాజమా
నదరసమాన కంధర క + నంబడినంత దురాత్ముడైననా
త్మదయఁడలంచి పోవునెదఁ + దాల్చుడు మోహము, దోషియైనచో
నదయశనాసతీత్వమె ర + యంబునఁ జంపునువానిఁగామిని!

నీత—అర్యభుత్వా! పోనిండు. కాంతకాలమువఱకు లక్ష్మణునిబ్రతినిధినిగానంపుఁడు

శ్రీరా—జానకీ! ఆతఁడీధరాభరణభారము నహింప సమర్థుఁడేయయ్యు సోదరులకనుయవోడమునను ననుమానమున విచారించును.

సీత—పోనిండు. భరతుడైనవహింప వచ్చుచు గాదె.

కీరా—అతడు మొన్నటివఱకు రాజ్యభారమును వహించి విశ్రాంతి నొందుచున్న వాడు.

సీత—శత్రుఘ్ను కుమారుడు.

కీరా—అక్షుణుడు తిరస్కరించిన రాజ్యము నాతడభిలషించునా?

సీత—అతడును సమ్మతించనిచో మహామంత్రిని నియమింపుడు.

కీరా—నారీమణీ! (ముద్దికుకొనుచు) యిన్ని ప్రశ్నలెందునకు? నేను సంతకమున నిమిషముననుండు ననకాశమునకై యేనా! తమ్ములు సమ్మతించని రాజ్యము నాతడేమని స్వీకరించును? అట్లెన్నటికిని జరగదు. ఏకోరిక యేల తీర్చరాదు? ఊపటినుండి పాత్రకాలమునందె సభాకార్యములు నిర్వహించుకొని మధ్యాహ్నమున నియంతిపురికిఁజను చెంతును.

సీత—అనుగ్రహింపబడితిని. (రామునిఁజూచుచు)

చ. పఠకడనుండి పీఠిఁగను + భామకృతార్థతఁగాంచు సాధు న
న్ను తిఁగతి సాధ్యయై జగతిఁ + దుల్యతలేకరహించు నట్టియా
మతిమతి జీవితంబుబుధ + మాన్యమగున్ హృదయేప్పితంబు లా
లితయయివంతరిపు తగుఁ + జేమనిధానమనం నామెనున్.

కీరా—మనోహరీ! యిందునియభిప్రాయము సరికాదు. రాత్రింబవళ్లు పతివీరహి తయై యనంతవిచారసహితయైన సతీమణియొక్క జీవితము దుఃఖభాజనమగు ను. రాజకార్యములకయినఁ జనక పతి సర్వదా తనయొద్దనే యుండవలయు ననిగృహిణియగు నేకాంతయుఁగోరదు. అయినను ఏమాటను వ్రోసివేయక నడరించుకొంటినిగాదా. (ముద్దికును)

సీత—నాథా! (గద్గదముతో) స్త్రీలకుఁబ్రసూతియొక గండమని చెప్పెదరు. మన యవృష్టమెట్లున్నదియో? దైవానుగ్రహంబున కుఖప్రసవమైనచో గృతార్థురాలనే, కానిచో—

కీరా—(తోందరతో) పాపముశమించును గాక. పాశ్చేశ్వరీ! అట్టియమంగళవచ నంబు లాడకుమా. దైవముమనల ననుగ్రహించునుగాక.

చ. ధరణిజతో! మదీయవసు + ధాతలజీవితసత్ఫలంబున
వరతను గాఢబంధనపుఁ + బ్రాప్తినిగాక మఱొండు రీతినిం
దొరకదు దానసంశయము + నూల్కొననక్కఱలేదు కామిని!
యరమలికల్ వహింపకుము + హర్షము నిస్థితిమాత్రమైతగున్.

చ. అనితరసాధ్యవర్తనము • నార్యనుతంబగు సత్యవాక్కుఁగ
ల్గినను నమ్ముచుంగనరొ! • కీడయినకా ధరణీతలంబునం
గునను దివిఁగ్రుత్తోక్కతెను • దొయ్యలినేనుఁ బరిగ్రహింపఁబ
వునిలఁబతివ్రతాత్వమునఁ • బొందితి వచ్చుయశంబు జానకీ!

ఉ. సీతకురాముఁడున్ సుగుణ • శీఘ్రుఁడురామునకున్ ధరాతనూ
జాతయుఁకల్గుటన్ భువన • సంచయ సన్నతులైరి చిత్రముక
భాతియశంబుఁ బ్రేమయుఁ బ్ర • భావముఁగల్గి చరింపఁగాఁదగున్
ధూతలమందు దంపతుల • పోల్చి కుదాహరణంబు కావలెన్.

అంతియకాని నేనుమాత్రము తుచ్చములైనయైహిక సుఖములనపేక్షింతునా?
సీత—పాగ్రానాయకా! అట్లనకుఁడు.

ఉ. కామిని సర్వకాలమును • గాంతునిసౌఖ్యమె కోరఁగాఁలెన్
ప్రేమముభక్తియుంగలిగి • శ్రీశునిగా నిజనాథునెంచి నే
వామహితాచ్చసంపదను • బ్రస్తుత శీలముఁ గల్గియున్న మే
లిమహినట్టి నాథుని య • భీష్మముఁదీర్చని కాంతయేలకో?
నాకపకృతియైనను గష్టములయినను సహించునుగాని మీకుఁడలంపను. కావు
ననన్ను గారణముగాఁ జేసికొని మీరెన్నఁడును శ్రమపడరాదని వేడుకొనుచున్నదా
నను. (ఎడమచేతిని రామునిభుజముపయివైచి కుడిచేతితో గడ్డమును బట్టుకొని
రామునిదెసఁజూచును.)

శ్రీరా—(సీతనుముద్దిడి) సుందరీ! ఎన్నఁడు నట్లనకుము. ఎట్టియాపదలయినను సహించు
తునుగాని నిన్నునిమేషమైనను విడువనేరను. అరాంగములేనివాఁడేమిచేయఁ
గలఁడు? నాశక్తియంతయు(సీతనుజూచి)సీతాస్వరూపమే సీతలేనిరాముఁడు
వ్యర్థుఁడే. ఏమియుంజేయఁజాలఁడు.

సీత—(చిఱునవ్వుతో) నాథా! నేను సమీపమున లేనియప్పుడు వాలినిరావణాదుల
నెట్లు నిర్జింపఁగలిగితిరి? సీతావిరహితులరగు మీకప్పుడు శక్తియెట్లుకలిగినది?

శ్రీరా—మహానుభావుఁడగు నగస్త్యునివలనఁ బిమ్మటవింటిని. అమహావిచారసమయం
బున నాకశక్తియున్నదో లేదో తెలియనే తెలియదు. మనుమత్స్యగ్రీవాదులు
ను లక్ష్మణుఁడును నాచే నామహాకార్యంబులజేయించిరి.

సీత—(మందహాసముతో) అగస్త్యుని వలన నేమివింటిరి?

శ్రీరా—సీతసర్వకాలము విడిచిన యున్నదనియు లంకకుఁజెఱుగాఁగొనిపోఁబడిన
సీతభువనముల మోహింపఁజేయుచున్న మాయయేకాని యెందు కాదనియు
వివరించెను.

సీత—అర్యపుత్రా! మీరుబుద్ధిపూర్వకముగ విసర్జించుచుండు నమియర్థాంగ సీతమిమ్మె
న్నడును విడిచియుండను. శక్తి స్వరూపయై సర్వకాలమును మీతోడ నడ
వలెనుండును.

శ్రీరా—సతీ! నేనెన్నడును నిన్ను విడువను. అట్లువిడువ వలసియే వచ్చినచో నీ
శ్రీరాముని భూలోకమున లేనివానినిగఁదలంపుము.

సీత—నాథా! ఆసుగ్రహింపఁబడితిని.

(తెరలోనాకసమున)

అయ్యో! యేమి యీచున్యాయము? శ్రీరాముఁడు భార్యలోలుండై ప్రజా
పరిపాలనంబున విముఖుడగుచున్నాఁడు. ఈతనిపరిపాలనంబునఁ బ్రజలుసుఖపడి
యెదరను కొంటిమి కానియీతఁడు రావణుఁడు మంచివాఁడనిపించునని తలంపము
యితిమి.

శ్రీరా—సఖీ! వింటివాయాభేదరల మాటలు?

సీత—నాథా! నాకై ప్రజాపాలనంబును మానుట యుక్తముకాదు.

(అకసమున)

నాథా! యేమట్లును చున్నాఁడు? శ్రీరాముఁడు న్యాయప్రపత్తనుఁడుకదా. ఆతని
యందేమి దోషముకలను?

లేదు దోషమేమియునుండను. రాజాస్త్రిలోలుండైన పిమ్మట రావణకృత్యము
లేక ర్తవ్యములగును.

శ్రీరా—జానకీ! ఆకాశచారులగు వారలపల్కులు వింటివిగదా. (అకసమువంక
జూచి) ఓనభశ్చరులారా! నాయందనుమానింపకుండు. ఈ మీసేవకుండు
శ్రీరాముఁడు భార్యలంపటుండై ప్రజాహితుండు కాడని నమ్మకుండు.
ప్రజలకై సర్వస్వమును విడిచివైచుటకు సంసిద్ధుడైయున్నాఁడు. తుదకుఁదన
పాఠిణమైన హైధిలీడీవినిఁగూడఁ బరిత్యజించుటకు వెనుదీయుండు.

సీత—ప్రాణేశ్వరా! నావలనమీకుఁగూడ నప్రతిష్టపచ్చుచున్నదిగదా, ఇప్పుడుమీరు
రెండువార్దానము లోనర్చివారలు.

ఉ. జానకి నిన్ను నేవిడువ * సత్యమునానుడియంచుఁ బల్కినా
లేను నిజంబుగాఁదలఁచి * యెంచియు హర్షమునందియుంటిన
య్యో నిషఁగూడవీడెనన * యోచితమైన బ్రజాళికంచు నీ
నానుడి నాలకింప నర * నాధభయంబయై నేమిసేయుచున్.

ఐనను సంతసంబయ్యెను.

మ. రఘురాముండు ధరాతనాజుగొని స్వర్గపార్థివై శ్వర్ణమూల
విఘటింపన్ సతతంబుడదగ్గతులచే + విశ్వంబుఁబాలింపఁజే
యఘముంబాయుట శక్యమానె జనులే + యన్యాయముంజేసి రో
యఘదూరుండగు పార్థివుండిటుల కా + ర్వాసక్తికిం జిక్కఁగన్.

అనుచు నపవాదలు రావండును గాక. నన్ను వీడుటకై నను సమ్మతించునుగాని ప్రజలను బోలిన ప్రజలను గవ్వ పెట్టుటకు సహింపజాలను.

శ్రీరా—(ముద్దిడుకొనుచు) సుందరీ! నిన్ను వీడుచునను కొనకుము.

చ. మెలకువతోడఁ బాలనము + నిత్రులమాత్యులఁదోడునూపఁజే
దలఁతును సర్వకాలము వి + ధాతృసముండు సిన్ధుఁడయ్యెడం
దెలుపుననశ్యకార్థములు + దివ్యవిధానమునం బ్రజాప్రభా
నులదరిఁజేర్చియేలెదను + న్యూనతఁ జేయకరక్తిపెంపునన్.

దానవారలు నాకనురక్తులై సర్వవిధముల రంజితులైయుండెదరు. దాననే మియుననిష్ఠము నాటిల్లు. రాజ్యాభిషిక్తుఁడు భరణిఁగూడఁబట్టమహిషిఁగా స్వీకరించియేలవలయునుగాదా. అందుఁబట్టమహిషివలన ధారణీపరిపాలనమున కభ్యంతరము తలపించినచో నామహిషిని వీడుటయన్యాయముకాదు. ఆట్టియెడలమాత్రమే నారెండవగా గ్ధానము వర్తించును, నీవునాకభ్యంతరము నేయుదానపుకావు, కావున నట్టికృత్యము పాసఁగదు.

నీత—అగ్రపుత్రా! భేదరులకు మీరొసంగినవాగ్ధానము భయము నొదలించుచున్నది. కానిండు, నైవసంఘటన మెట్లుకలదో? ఒకవేళ నేనంతనిర్భాగ్యురాలనుగాఁదగు సమయము వచ్చినచో నన్ను సర్వకాలముః—(అశ్రికియం దూరకుండును)

శ్రీరా—మఱువవలదనియా చెప్పనది (కాఁగిలించుకొని) జనకరాజనందినీ! నాకట్టి యభాగ్యునియేలదాఁచించును. భీతిల్లకుము. సతీమణి నీవంశమునుద్ధరించుచున్న నీయెడలఁ బ్రసన్నుడనైతిని, పరమెద్దియైనఁగోరుకొనుము.

నీత—ప్రాణేశ్వరా! భగవంతుడవగు నీవేనాతోడనుండ నేఁ గాంక్షింపవలసినదియేది కలదు? మీపచనంబులు వ్యర్థంబులుకారాదు. కావున విన్నవించెద ననుగ్రహింపుఁడు.

తే. గీ. మానిపల్లెయందు బా + హ్మణవనితల
సేవఁజేయుచువారి యా + శీస్సులందు

కోర్కెపుట్టెడుదాన మీ + కోమరుడతుల
విప్పరేకోటి రక్షల + వెలయుననుచు.

శ్రీరా—(తనలో) ఔహా! యీయతివ యిట్టికోరిక కోరినదేమి? ఇదివఱలో వనవాస
ముచేగఁడుఁ గృశించియు మఱల నదియే యభిలషించెడిని. (ప్రకాశముగా)
సాధ్య! వనవాసమందలి కష్టములు నెఱిగియు నిట్టియభిలాషను దెల్పితివేమి!
వేటొందుకోరుము.

సీత—

తే. గీ. సర్వదేవతలకడ న + స్త్రమలఁగాంచి
గాధినందనుఁడుననిష్ఠఁ + గాలునొద్ద
కనుపఁగోరియునాతని + నక్షితోడ
నైనఁజూడనేరమిహేతు + వరయరాదె?

౨. వె. సంతతంబు తపము + సల్పిముదిందులి
తాల్చియుందుకోటి + తపనతుల్య
కాంతియునసమాన + కల షరహితతేజ
మునుదదీయవచన + ములఁదలంచి.

ఉ. మీకోమరుల్ ధరాతలని + మించి త్రిమూర్తులఁగూడగెల్పి ము
ల్లోకములేలు శక్తిబుధ + లోకము మెచ్చనహిందునట్లుగా
నాకగుకోర్కెకామునుల + న్యాయ్యవచోవిధులేవలంతుల
స్తోత్రపఞ్చులొమునులఁ + జూడఁదలంచెదఁబ్రాణనాయకా!

కావుననాకోర్కెత్తపుచ్చకుఁడు

శ్రీరా—కోవ లీ! వనముల నెట్లుకొమ్మరుదానవు.

తే. గీ. కుసుమ కోమలంబులఁసుమ్మ + త్తోణిజాత
నీపదంబులు వానినె + ట్లిపరుషశి
లాతలముల నిలుపనేర్తు + నీతనీవు
ముండఁగోడఁగూడిన వన + భూమాలందు.

ఉ. కూరిరమ్మగంబులుండు మృగ + కోటుచరించు జలంబులుండవా
భూరివనాంతిరాళమున + బొబ్బ మెకంబులబాధయుండు శ్రీ
లూరకయాకిరాతులు మ + దోదతులుండు వనంబులందుఁ బో
గోయట యుక్తమా నెసతి + కోరుమునేలువరంబులిచ్చెదన్.

నీత—నాథా! నాకొండు వరంబక్కఱలేదు. నాకుండు మీకు జనించు కుమారుల మానుషప్రతిభాసమన్వితులు నజేయుటనుగావలయును. భర్తకనురూపుడు కానిసుతునిగన్న కాంతబ్రదికియేమి ప్రయోజనము?

శ్రీరా—నానకి! అట్లనేవోవునువుగాక. భక్తితో ముగించుకొని నేవించి సకలసద్గుణోపేతుడగు పుత్రునిఁ బ్రసవించి నివృత్తించి నన్నుఁదరింపఁ జేయుము. (కాగి లించుకొని ముద్దిడుకొనును.)

నీత—(సిగ్గునఁదలపంచుకొనును.)

శ్రీరా—(సంతోషముతో) పాశ్చాత్యశ్రీ! గర్భనిత్యగు కాంతభర్తకొనునగు నానంద మానకు మేరయుండను. ఆతఁడుపితృగమస్తుడగునుగదా, అట్టికాంతభర్త పత్నియై యుండుట మఱియు సంతోషమునిచ్చును. నివలన నాకిపుడు కలిగిన ప్రమాదము నేనిక నెప్పుడుఁబొందను. కావున నికోరికలన్నియు నెఱవేర్చి సంసిద్ధుడనైయుంటిని. కోరుకొనుము.

నీత—ప్రాణేశ్వరా! కోరితినిగదా. నుజలనేవి కింపు. అయిన నిదిమాడఁ బ్రసాదించువు.

తే. గీ. పాశ్చాత్యనాథవివలన నేఁక బడయుపుత్రుఁ
డెల్లయ ప్రముఖులగుల్లిఁక హృద్యగుణము
లనుభరించి యీపుడమి నేఁక లంగవలయు
యావరాజ్యంబునీ చేతఁక వందవలయు.

ఇదియొక్కటియే కుమారునికొఱకై కోరఁదగినది.

శ్రీరా—(సంతోషముతో) మందరి! నిభక్తికి మెచ్చితిని. కోరుకొమ్మనిన నిట్లు కోరుకొనుట యా? మొదటికోరిక నావంశవర్ధనుడగు పుత్రుఁడు బ్రహ్మర్షివచోలబడై భవాది సమన్వితుఁడు కావలయుననియు రెండవది వ్యాయవిధిల లభ్యంబగు రాజ్యంబొరసునకు వేఱుగఁగోరుటయు నా? సకలసద్గుణోపేతవగు నిపు భర్తపత్నివగుట నాయవృష్టముకావె? కైకకోరిన వరంబులను దలంపవేమి?

నీత—నాథా! అమాటలను దలంపకుడు. (అలకించి) అదెస నెద్దియోయలజడి యగుచున్నది. ఏమైయుండును?

శ్రీరా—(చూచి) ఎవరోవచ్చుచున్నటులున్నది. అడుగులచప్పుడగుచున్నది. (తెరలోనిఁజూచి) ఎవరువారు?

(తెరలో) దాసుఁడు లక్ష్మణుఁడు వచ్చియున్నాడు. అజ్ఞయేమి?

శ్రీరా—తమ్ముడా! లక్ష్మణా! రమ్మ. ఏవుకూడ నిట్లునేచియుండవలయునా?
ఏవు నాబహిఃప్రాణమవుకావా?

లక్ష్మ—(ప్రవేశించి సీతారామలకు నమస్కరించి నిలుచును.)

శ్రీరా—తమ్ముడా! సంగతులున్నవా?

లక్ష్మ—(తనలో) అసమయమున వచ్చితినిగాఁబోలును. అన్న గాఢిట్లడుగుచున్నారు.
(ప్రకటముగా) దేవా! మతేమియునులేవు. ఆత్మీయహమునిందుగ్రాహ్యతీర్థాట
నమునకై పోవుచు మార్గమగుటచే నిటను విచ్చేసి నాచేర్చ్యంబుఁగొని శ్రీరా
మచంద్రుఁడు సత్పుత్రవంతుఁడగునని దీవించితిని నెప్పునునుమఁ గాల్యక్రిత్య
ములొనర్చుకొనఁబోయెను. ఆమహాత్మునిరాక మీకెఱింగింపఁదలఁచు నం
తలో నామునిచంద్రుఁడు మఱిలవచ్చి మిమ్ములను జూచిపోయెదననుచు నిష్క్ర-
మించె.

శ్రీరా—అయ్యో! యెంతపనిజేసితివి. మహాత్ములసందర్శనము మహాభాగ్యముగదా.

సీత—లక్ష్మ. . .! ఏనేమిచేయగలవు? ఆయనకు మాయందనుగృహము తప్పియుండ
వలయును.

లక్ష్మ—అహూ! అట్లుకాదు మీకుసత్పుత్రుఁడుదయించునని యాశ్చర్యదించినయా
తఁడు తీరస్కృతుఁడని యెంచరాదు. మీసేవకుఁడనగునన్నుఁడరింపఁ జేయు
టకట్టులా రించియుండును.

శ్రీరా—సరియే. కానిచ్చు మఱిల వచ్చినయపుడైనను వ్యర్థముజేయకుము. అమునిం
దుగ్రాహ్యతీర్థములను బుత్రులనుగాఁ బొందిన యనమానతపస్సొపన్నుఁడు
ఎవ్వరినిరకాపము లైననదిగునుగాని యాతనివి వ్యర్థములుకావు.

లక్ష్మ—చిత్రము. చిత్రకారుఁడు దేవరవారి వనవాస చర్యలన్నియు నొకమందిరిం
బునఁ గుడ్యములవయిఁ జిత్రించియున్నాఁడు. మాజనయిత్రితసపూర్వాదు భూ
తవిషయంబులఁజూడ నిచ్చగించు నేని చూడవచ్చును.

సీత—లక్ష్మణా! ఆయిడుమఱులఁపునకు వచ్చినపుడెల్ల నాకగువేదనఁ జెప్పరాదు.
మఱిలనన్ను శ్రమపెట్టకుము.

ఉ. రామణుడా వనస్థుని * బ్రాహ్మణశిష్యుతోడవచ్చినన్
భానమునందుఁగోరెతని * పట్టపురాణివికమృటంచుదు
ర్యాపముతోడఁబఱుటయుఁ * బక్షివలేణ్యనిపాటు లంకలో
నావనటందలంచిన మ * నంబున భీతిజనించె లక్ష్మణా!

కావుననేజూడజాలను. అతనికెదియైన బహుమతి నిచ్చిపంపివేయుము.

అత్తు—అమ్మా! అట్లనే పంపించెదను.

క్రిరా—తమ్ముడా! మనంబున దిగులుకొనిపించుచున్నది.

అత్తు—

చ. మునివరుడతిప్రేమియైనది • పొందనయుక్తము దుఃఖిమివునె
మృనమున దాననదిగులు • మానవనాయక! వచ్చెనేమొ వే
ఱనదగుకారణంబు హృద • యంబునదోపడు బాధులెల్లరున్
జనులును సౌఖ్యముండిరి పృ • జాపతివీదిగులేల వచ్చెనో?

తే. గీ. అంబసౌఖ్యముగానుండె • సంతిపురిని

ధర్మపత్ని గర్భవతియై • తనయుఁగాంచుఁ

గోలదిదినముల, ధనముండెఁ • గోశమంచుఁ

బ్రజసుఖంబుండె ధృతివీడ • భావ్యమగునె?

దేవా! నీకన్యకు నెచురాడరు, నీవారెల్లరును సుఖంబున్న వారు అకారణంబుగ
నదిగులుపాటేల సంభవించియుండును? అనిష్టములేవయినను దట్టపింపనుండెను గా
బోలును.

ఉ. రాజులువశ్యులైరి నుర • రాయుఁడు మైత్రివహించె సర్వర
క్షోజయమందినావు ముని • సంఘముదీవనలిచ్చె సాధ్యయా
భూజ కుమారుఁగాంచు తఱిఁ • బొందజనంబును రాగమంచె నీ
కీజగతిన్ సమానులు మ • హీపతులొక్కరులేరుమాడఁగన్,
అట్టివీరుఁగూడ దిగులుకలుగుటకుఁ గారణముపాడఁగట్టు,

నీత—(భయముతో) నాథా! దిగులేల! ఏదైననకృత్యముంబొనర్చితరా?

క్రిరా—చేయినీ!

మ. పరకాంతామణిఁగోరలేదు పరులన్ • బాధింపగారేదు భా
నురలేక్షోవిభవాభిరాములగుచున్ • శోభిల్లుభూదేవితల్
కరుణంబాని శపించలేదుపలుకన్ • గాత్రిపుంబుక్కులం
బరులందిట్టను సల్పకష్కృతులు నా • భాగ్యంబుపొణ్ణేశ్వరీ!

ఉ. ఏమనిచెప్పనేర్తు ధర • ణీశుడవైన దిగుల్యహింపనా
కోమదిరాక్షసాలమున • నాయ్యనవ్రాసెవిధాతలేనిచో
క్రిమితివై ననివును బ్ర • నిధచరితులుతమ్ములుండనా
కీమతివేదనల్ గలుగ • నేల యనిష్టములేవికలునో?

నీత—నాథా! దిగులందకుఁడు. ధైర్యమును వహింపుడు.

ఉ. ధైర్యముసాయమాను విలు + ధవ్రలిమానునకున్న శేతకుకా
కార్యముధైర్యముంగలుగ + సంపకలబ్బును సార్యభౌముడొ
సూర్యసమానలేజుడయి + శోభిలునారేడుప్రాణనాథియా
దార్యముకల్లునంతవివి, ధంబుగగీర్తిలభించువానికిన్.

లక్ష్మ—దేవా! యీమాఁడులోకములందును మీమాటకుజనదాఁటువారులేరు. కౌలుఁ
డుకూడ మీకు నెవన ర్తియైయుండినాఁడు. ఇత మీకనిష్ఠములేట్లుతటస్థించును.
సర్వమును మీయభిష్టము మేరకు జరగును.

శ్రీరా—తమ్ముఁడా! నిపుచెప్పినయనునయొక్క అవశ్యగ్రాహ్యములేకాని నామంబున
నకేలనో సమాధానముగలిగింపకున్నవి. నామనమునందలి దిగులుతగుటలేదు.
(నీతతో) ఒకింత తడవు విశ్రమింతునా?

నీత—నాథా! అట్లనేవిశ్రమింపుఁడు. (నీత కూరుమండఁగా నామెతోడపైఁదన
కిరముంచుకొని శ్రీరాముఁడు నిదురించును. లక్ష్మణుఁడు కొంచెము దూర
ముగా నిలువఁబడును.)

నీత—లక్ష్మణా! కూరుమండుము. మీయన్న గారియివచనముల నాతికించినవాకును
భయమగుచున్నది.

లక్ష్మ—(నిల్చియే) అమ్మా! భయములేదు. దేవతలు కృతజ్ఞులై సర్వకాలము మన
అను గాపాడుచునేయుందురు.

నీత—“స్త్రీదాంపృనూతిర్గండ” అని పెద్దలు చెప్పురుగదా.

లక్ష్మ—తల్లీ! భయములేదు. మనయందఱముఖంబులందును సంతోషచిహ్నము మా
త్రమేకానిపించుచున్నవి.

నీత—నాకై భయములేదుగాని మీయన్న గారేకపక్షివ్రాతమును విహించుటతలంచిన
నాకమితమైన భీతిజనించుచున్నది.

లక్ష్మ—అమ్మా! మీకుబ్రాహ్మణభయముకలుగునని సందేహముక్కఱలేదు. మీ నేనకు
డగునేనును మానుమంతుఁడును మీరుచెప్పినట్లు చేయసంసిద్ధులమై యున్న
వారమా.

నీత—అట్లయినచో మీయన్న గారిశాస్త్రితమునుండి త్రిప్పఁడు. నేనుజీవించియున్నం
తవఱకొనియమమున్నను బాధలేదు, పిమ్మట మాత్రమిట్లుకూడదు.

శ్రీరా—(కోపముతో) ఓకోరి గురాత్ములారా! నాభార్యనుదీసికొనిపోయెదరేమి?
మీకుఁబ్రాహ్మణములతక్కునా? నీతనువిడిచి శ్రీరాముఁడుండఁగలఁడా? అమరు
లమని గర్వించుచున్నారా? మీయమరత్వమును నిమిషములో సాధించెదను.
నిలుపుఁడు. (కలవరించును.)

నీత—(అత్యంతో) వాడా! అదియేమి? అట్లుకలవరించుచున్నారు. మీయర్థాంగి
గు నేనిక్కడనేయుంటినిగదా.

శ్రీరా—(లేచి) అత్తయ్యా! మీవదిలెను దేవతలుహరించుచున్నారు. ఊరకొనియెడ
లేమి? వెంటనే ధనుర్బాణములనిటులిమ్ము.

అత్త—దేవా! కలవరించుచున్నారాయేమి? జనకనందన మీసన్నిధానముననేయు
న్నదిగదా.

శ్రీరా—(మెలకువతో) ఏమి? నాకునిద్రోపట్టినదా? ఇదిస్వప్నమా?

నీత—ఏమని స్వప్నమువచ్చినది.

శ్రీరా—నుండరీ! చతుర్ముఖుడును దేవేంద్రపురస్కృతులగు దిక్పాలకు ముందుఁ
గానిపించినారు. వారేదియో సంభాషించుకొనుచుండునంతలో సరస్వతీవచ్చి
నది. వారామెతో నేదియోచెప్పినారు. ఆమెతలయూచినది. అంతలో
వారంతర్ధానమయినారు. పిమ్మటఁ గొంతవడికి బ్రహ్మయు దేవేం
దుర్బాడును నిన్నుఁగొనిపోవుచున్నట్లు కానిపించినది. ఆశక్రుఁడు నజ్జిహస్తుఁ
డైనన్నిఁగానుకొనుచుఁ బోవుచున్నవాఁడు. వారినిఁజూచినంత నాకుమిక్కిలి
కోపమువచ్చినది.

నీత—అదియేమి? మీరు మొదటినుండియు దిగులపడుచున్నారు దానికనురూపముగ
మీమనస్సుచలించుటచే నిట్టిస్వప్నమువచ్చినది మీసన్నిహితమున నున్ననన్నా
దేవేందుర్బాడు మాత్రము కొనిపోగలఁడా?

శ్రీరా—మిత్రునివలెఁగానిపించి యాశతక్రతుండెంతపనిఁజేసినాడు. అతని కహల్యా
బారుడను నిందయురకవచ్చినదా?

అత్త—అన్నా! రఘువంశవర్ధనా! ఊరకదేవేందుని నిందింపకుడు, అతఁడుమనకన్ర
కృతఁజేసినవాఁడుకాదు. మీవలనరాజ్యమునుబొందినవాఁడు.

శ్రీరా—వానికి బ్రహ్మయే సలహాచెప్పి తనభార్యయొక్కసహాయముచే నీతను హరిం
పఁజేసెను.

నీత—ప్రాణేశ్వరా! నేనిక్కడనే యుంటినిగదా, అకారణముగా వారిపైఁగోపిం
తులే?

అత్త—ఇప్పటినితి బాగుగలేదు. అన్నా! మనసుకుదురు పర్వుకొనుడు. మనకేదియు
విపత్తురాలేదు.

శ్రీరా—(స్తిమితపడి) లక్ష్మణా! స్వప్నవృత్త మంతకలవరముగఁగలిగించినది? ఇతఁడు నమంతఃపురమునకుఁబోవుదము.

సీత—నాథా! నేనిక్కడ నేయుంటిని: తెలివవచ్చినదా?

శ్రీరా—(కాగలించుకొని) సుందరీ! తెలిసినది. రమ్మపోవుదము.

లక్ష్మ—మంచిదిరండు. (లక్ష్మణుఁడు దారిచూపఁగా సీతారాములునిష్క్రమింతురు) తెరవ్రాలును.

ఇయ్యది శ్రీమద్రామాయవిరచితంబగు నుత్తరరామచరితంబనఁబడు దృశ్యకావ్యంబున సీతావిరపదానంబనుగిది ప్రథమాంకము.

ఉ త ర రా మ చ రి త ము

ద్వితీయాంకము

రంగము. సాకేతపురము నందలి రాజమార్గము.

లక్ష్మ—(ప్రవేశించి) హాదైవమా! యెంతపనిజేసితివి. నేనెంత నిర్భాగ్యుడను. శ్రీ రాముడు నన్నిఘోరకృత్యమున నేలనియోగింపవలయును! హా గుర్భరము దర్భరము.

సిద్ధా—(ప్రవేశించి) లక్ష్మణకుమారా! యేలవిచారముగానున్నాడవు?

లక్ష్మ—అమాత్యసర్వా! నాయుడుముల నేమనివిశదీకరింతును? ప్రేవ్యజీవనము శత్రు లకయిననువలదు.

సిద్ధా—రాజకుమారా! ఏమట్లు వాపోవుచున్నాడవు?

లక్ష్మ—ఆర్వా! యేమనిచెప్పను. నిన్నటిరాత్రి శ్రీరామచంద్రుడు ప్రచ్ఛన్నవేష ధరుడై పురమందలి విశేషములరయఁగోరి తిరుగుచుండెను.

సిద్ధా—మహారాజుగారి కయ్యది పరిపాటియేకదా, ఏవైనను ద్వార్తలను వినివారా?

లక్ష్మ—ఏమనిచెప్పదును. ఆర్వాతిమహారాజుగారు రాజవీధులన్నియుఁ దిరిగితుదకుఁ జాకలివాడఁబ్రవేశించినారు.

సిద్ధా—చారరానితావునకుబోయినారు. (ఆశ్చర్యముతో) అచో నేడైనను విపత్తు తటస్థింపలేదుగదా. వాండ్లుత్రాగి యెడలు తెలియక చరించుచుండును.

లక్ష్మ—అంతకంటెహెచ్చుగనే తటస్థించినది.

సిద్ధా—(తొందరతో) ఏమిటి?

లక్ష్మ—ఒకరజనుడు తనభార్య తనయునుమతిలేనిదే పుట్టినింటికిఁబోయెనని యామె నునిర్బంధించుచున్నాడు. వానిబంధువులు నిరుగు పొరుగులవాండ్లును వచ్చి యెన్నియోవిధముల నచ్చచ్చెప్పుచుండిరి. కానివాఁడు వినకయుండెను.

సిద్ధా—ఇందునవిపత్తుచన లేవియులేనే.

లక్ష్మ—తొందరపడకుము. అంతసాతఁడు రావణుండు తనపట్టణమున నొకసంవత్సరముంచుకొనిన సీతను రాముడు తెచ్చుకొని తనకీర్తినిఁబోగొట్టుకొనెను. ఆతడుమహారాజు కావున నెదుటననుటకుఁజంకుచున్నారు, నన్నైనచో నిలువని యరు. నీతిపోయినను భార్యయే పాగిణిమనుకొనినరాముడట్లు చేసినఁ జేయు

నుగాక; నేనుమాత్రమట్టిహీనకృత్యమును జేయనని యాతఁడు వారలనందఱు నుదిరస్కరించుచుండెను.

సిద్ధా—(అత్తముతో) అయ్యో! ఆమాటలను మహారాజుగారు వినినాకాయేమి?

అత్తు—అగును. వెంటనేయాయనవచ్చినప్పు డిలిచిసీతనడవిలో విడిచిరమ్మని యాజ్ఞా పించినారు.

సిద్ధా—(విచారముతో) నిద్రోపురాలగు సీతకట్టి యాపద ఘటెల్లెను. (అత్తుణుని తో) కుమారానీపై నను రాముని(బ్రా)ర్థింపకపోయితివా?

అత్తు—మాసోదరులందఱమును బ్రతిమాలితిమి. ఒకించుకయుఁ బ్రయోజనము లేదాయె.

సిద్ధా—గురువులగు పెసిష్టవామదేవాదులు చెప్పినను వినకపోయిరా?

అత్తు—ఇతరులకెవ్వరకును చెలియదు.

సిద్ధా—(అశ్చర్యవిచారములతో) ఎంతరహస్యముగా జరిగినది. యీదారుణకృత్యము.

అత్తు—వనవాసకాలమున నామెను మాతృభక్తితో నేవించిన నాచే హఠాత్వమా! యీదారుణకృత్యమును జేయింతువా! దిగులతోఁగూలఁబడును.

సిద్ధా—కుమారా! అధైర్యపడకుము రెమ్మ. అపదలుకాపురములుండవు.

అత్తు—అయ్యో! నాబాధయేమిచెప్పగును? ఇపుడక్కడకుఁ బోయి జనకరాజనంధినితో మా నయిత్రితో నన్యతమాడవలయును.

సిద్ధా—నీవా! అన్యతమా? శ్రీరాముని యాజ్ఞయేనా?

అత్తు—గర్భవతియగు నామె ము పల్లెలకుఁబోయితాపసకాంతలను నేవించఁగోరిన దట. అమిషచేనామెను గొనిపోయి యరణ్యమునవిడిచి రావలసిదిన గారామా జ్ఞులదు.

సిద్ధా—అవార్త తెలియగా నే సీతప్రాణమువిడుచును.

అత్తు—ఒక్కయ మెయేకాద. ఈకార్యము రఘునంకమంతరించుటకై దామరించినది.

సిద్ధా—కానున్నది కాకమానను. విధియిదివఱకే లిఖించియుండుటచే మనమిందులకై విచారించిన ఫలములేదు. ధైర్యమును చెచ్చుకొని కర్తవ్యము నిర్ణయింపుము.

అత్తు—అయ్యో! నాకేమియుఁదోచుటలేదు. ఎల్లుజరగింతుకొ తెలియుటలేదు. పోయి వచ్చెద, అదియే యంతఃపురము, ద్వారపాలురచే నారాక మైధిలిదేవి కెఱింగించెద.

సిద్ధాంతము—నేను బోయి మైత్రావరుణుల కీవార్త జెప్పి మానిపించుటకై ప్రయత్నించెద. నిపు యైత్యముతో నుండుము. నేనిమార్గముననే సస్తిహాశ్రమమున కేగెదను.

లక్ష్మ—సరియే. (ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

రంగము:—సీతాదేవియొక్క యంతఃపురము.

నిండుమాలాలగు సీతయు నూర్జితయుఁ బర్యంకములపయిఁ గూర్చుండురు.

(మల్లవాణియుఁ గలభాషిణియు దూరముగా నిలిచియుండురు.)

ఊర్జిత—అక్కా! నిశంతయు నదృష్టవంతులవు.

చ. ధరణిబిందినావు గుఱి • ధన్యవుసుందరి వచ్చుకీలనై

విరయశమందియకుంటివి పృ • భావతిష్ట కనులాసమాననై

విరతరరాజ్య సౌఖ్యముల • సిద్ధిమనోరథ పాలినదిథే

చరపతితుల్యులన్ గుఱుల • శౌర్యనిధానులఁ గాంతు వర్హులన్.

సీత—అమ్మయీ! యూర్జితా! నాకట్లసుఖములు మీవికావా! మీవి నావికావా!

చ. వనములయందు నిమగ్నఁడు • ధన్యచరితుఁడు నేవనేనె మా

కనవరతంబు మాకిడఁ బృ • హర్షము మమ్ములఁబోచె స్వీయఁ జి

వనమునె లెక్క నేయఁడు • విధే కరతుల్యుఁడు వానిదేసుమా

కునదనురాజ్యమంతయు న • మానమొ పొచ్చయితండు మాకగున్.

అతని రక్షణముననే మేమిట్లు సుఖించుచున్నారము. రాజ్యమంతయు నాతనిదే.

జ్యేష్ఠులము మేముండఁగా నాతఁడు రాజ్యమును స్వీకరింపఁడని యిట్లు పట్టాభిషేకముఁజేసి కొంటిమికొని వేటుకాను.

ఉ. ఊర్జిత! నిమగ్నఁడు విధ • వోజ్వలఁడై యువరాజునై మహా

కాయకధారియైధర న • ఖండపరాక్రమశక్తి నేల లే

కోర్కవహించి సౌఖ్యముల • నొందుచునుంటి మతందె పుత్రుఁడై

హర్షిఘటించు మాకు సుమ • కోమలి! రాజ్యమువానిదేయగున్.

కా. రాజ్యంబుండెడఁ బాసిపోవుసునిన్ • రామున్ గుఱాంభోనిధిం

బ్రాజ్యంబైతనరారు భక్తిమదిఁ దొ • పంబోయి నేవించుచున్.

రాజ్యంబేవనమంచుఁ బల్కుఁగునుండే • రా! లక్ష్మణాఖ్యుండు సా

మాజ్యాధీశ్వరుండే నతందె సుదతీ! • మాన్యంబితండేధరన్.

అతఁడన్న ను పీనుగిబనుగ నిపట్టి రక్షించుచుండ మామమకావలయును ?

తే. గీ. ఏవిధంబున మీరు మ + మేల్మీనామా?

యదియెఱిగిని నానుతు + లరయుచుందు

మిమ్మధికభక్తి నేవీంతు + మేటిముసులు

యొక్కమనుచు నుతింపనో + యూర్పిశాంబ!

ఊర్పిశ—అక్కా! మీరు పెద్దవాండ్రగుటవలన మాకుఁ బూజ్యులు. సర్వలక్షణ సంపన్నులగు నీముఖారవిందంబుఁ దిలకింప నెఱుంగిభక్తి యుదయింపకుండును. నాటి నీయగ్ని ప్రవేశంపు సమయంబున మీమఱఁది పొందిన విచారమునకు హద్దుకలదా?

సీత—సందేహ మేమి? పదియుమూఁడు వత్సరంబులు మహాభక్తితో నేవించిన నేను భద్రు విరహితై నిందంబొంది యగ్నిజ్వాలలఁ జొచ్చుచుండః—

తే. గీ. పోడశకళలవహించి + సాబగుఁ గాంచు

చందురై నెదిరించు వదనంబు + సారసాక్షి

నాయనల గమనంబున + హోయటంచు

నేడ్వఁ గళఁ బాసి దినమందు + నిందుఁబోలె.

అప్పటి యాతని ముఖంబుఁ జూచిన మరణంబునఁ గృతనిశ్చితనగు నామకు విచారము కలిగినది. ఏమాతని యకలంకభక్తి? ఎవ్వఁడట్టిత్యాగముఁ జూపును?

తే. గీ. యావనంబున ననురూప + యైన భార్య

గమలనేత్రును విడనాడి + కౌనలకును

బూర్వజపరిచర్యకునయి + పోదలంచు

మహితగుఁడెంచు నుండుల + త్కొలుఁడుతక్క.

ఊర్పిశ—అక్కా! అది యాయనకు విధికదా?

మంజువాణి—అమ్మా! భగవంతుఁడు మాత్రమెఱుఁగడా? సన్మార్గులను రక్షింపఁడా?

ఉ. మీరలు కౌననంబునకు + మీనవిలోచన! పోయినంతనా

ధీరుఁడు లక్ష్మణుండు నర + దివ్యచరితుఁడు నిద్రాపీడినన్

జోరన నద్దినచ్చిననఁ + బోడిని నూర్పిశఁబొంకె వెంటనే

యారతనంపుబొమ్మ శయ + నించెఁ బతుద్దశవత్సరంబులున్.

అందున నీవిత్రోచరిత్ర వియోగవ్యధ నొక్కింతయు నెఱుఁగదు. సామిత్రి మాత్రము నిగృహీతేంద్రుఁడౌ టవలన దా విరహితుండయ్యుండ న విచారంబు వెలువడ

కుండ బాచి రఘురాము నోదార్చుచుండెను. (అశ్చర్యముతో) ఏమాతని నిగ్రహ శక్తి (సీతంజూచి) దేవీ!

ఉ. సుందరుడైన పూరుషునిఁ జూచినఁ గామినిచిత్తమెంత యుం
గొందలపాటునొందు సుమఁ జోమలిఁజూచిన యావనాథ్యుఁడా
త్మం దలపోయు నాసుదతిఁ దామరనేతఁగఁగూడు ఘక్కి యీ
చందము రాఘవానుజునిఁ సన్నిధిఁగానము జోసలేశ్వరీ!

ఆతని చరిత్ర మేమని చెప్పవచ్చును.

చ. పరసతిఁగాంచినందోలఁగిఁ భక్తిహిందును మాతృబుద్ధిమై
వరమతివారి యాపదలఁ బాపుచు శక్తికొలంది ధర్మత
త్పరతఁ దలంచి కర్మశపఁ దంబులవాడఁడు శక్తిహినులన్
గరుణచెలంగ లక్ష్మణుఁడుఁ దానందలంచును సర్వకాలమున్.

సీత—మంజుభాషిణీ! ఏపు పలుకు పెచనములన్నియు సత్యములు.

(తెరలో) ఎవరక్కడ? మంజుభాషిణీ!

మంజు—చిత్తము పెచ్చుచున్నాను. (నిష్క్రమించును.)

ఉర్బిశ—ఎవరాపిల్వినది?

సీత—(చిటునవ్వుతో) నీ పొగడేశ్వరుఁడు. నామఱుది. లక్ష్మణుఁడు.

ఉర్బిశ—(చిటునవ్వుతోను సిగ్గుతోను) దలవంచుకొనును.)

(తెరలో) జానకీదేవిగా రిక్కడనేయున్నారా? నారాకనులెవరరా?

(తెరలో) చిత్తము.

మంజువాణి—(ప్రవేశించి సీతతో) అమ్మా! మీమఱుది ద్వారముకడ వేచియు
న్నాడు.

సీత—లోనికిఁ దీసికొనిరమ్ము.

మంజు—(నిష్క్రమించి లక్ష్మణునితోఁ బ్రవేశించును. ఉర్బిశ తొలగి నిలుచును.)

లక్ష్మణు—(సీతకు నమస్కరించును.)

సీత—(పీఠముఁజూపి) సామిత్రి! ఆ యాసన మలంకరింపుము.

లక్ష్మణు—(కూర్చుండును.)

సీత—(మందహాసముతో) లక్ష్మణా! మాచెలియ లిక్కడనున్నదనియే విని యి
టువచ్చితివా?

లక్ష్మణు—అమ్మా! మహారాజు గారియాజ్ఞచే వచ్చియున్నాను. మీరు మున్నాశ్రమం

బులకు మహర్షి దర్శనార్హమై పోవలయునని వారిని మీరు కోరితిరట నన్ను
ప్రీతికొని పొమ్మని యాజ్ఞాపించినారు.

నీత—నేను గమధన్యురాలను. అర్హపుత్రుండింత కీర్తిముగా నాకోరిక నెఱవేర్చు
నని యనుకొనలేదు. ఇంతటి యనురాగమునకుఁ గారణమేమియో ?

లక్ష్మ—(విచారముతోఁ దనలో) వైవమా ! యెంత ఘోరకృత్యమును గావించు
చున్నావు. ఈ మెయవ్యాజపేష్రిమ పూరిత హృదయకదా! ఇట్టి యీమెకొ
యిపరిత్యాగము ? మోసమున్న పదమే యెఱుంగని యామహాపతివ్రతా శిరో
ముణిని నేను వంచనచేసి యరణ్యమున విడిచిపెట్టి బలసివచ్చినది. ఇది జరుపుట
కెంతకఠిన హృదయము కావలయును? విధినానొసట నివిధి లిఖించియుండఁగా
నిగతి యిట్లుగాక యేమగును ? (తలవంచుకొని విచారము బయటికిఁ దోచు
కుండ నుండును.)

కల—అమ్మా ! మేముకూడ రావచ్చునా ?

నీత—పలకు.

ఊర్మిశ—అక్కా ! యీపర్యాయము నేను వచ్చి నీకు సేవజేసెదను. ఇందులకు
మీమఱుదిగారు సమ్మతించురు.

నీత—చెలియలా ! నలకు, నలకు, నేను గొలదిదినములలోఁ దిరిగి వచ్చెదను. కాన
నాకేవలను నహాయము రానక్కఱలేను, లక్ష్మణుఁ డన్ని విధముల నాకు
నహాయముఁ జేయఁగలడు.

లక్ష్మ—(తనలో) అమ్మో ! నేనెంత నిర్భాగ్యుడను. ఈమహామార నేను గావించి
ప నన్న మహాహృదయమును దలంపక యెట్లు పలుకుచున్నది. కటకటా!
నేను బ్రదికియేమి ప్రయోజనము ? దయాద్రవగు మదీయహృదయము నేడు
శిలాసదృశము కావలసియున్నది.

మంజు—అమ్మా ! వైదేహీ ! కుసుమకోమల శరీరమును గలిగి సంపూర్ణ గర్భభార
మును నహించుచున్న నీవెట్లు కర్మశిలాతలంబుల ననుననేర్చువు మేము
కూడనుండి నిన్ను నేవించుచుందుము.

నీత—మంజువాణీ ! మీరలు కూడ వచ్చినచో నారు సౌఖ్యమేయగును, కాని వార
లకు శాంతిభంగమగును.

చ. తప మొనరించుచుండు ముని * తల్లజు లాశ్రమసీమలందు ధూ
త పతిఁదలంచుచున్ భజన * తత్సేరులై వసియించుచుండు ధన్యు

న పరులువారు సాత్త్వికులు • న్యాయచరిత్రులు శాంతిభంగమై
నపుడువహించు కోపములు • లాప్రతి ఘాత్యుతకాగ నేర్తురే ?
చం. అడకువతోడ నాముసుల • కర్చనలేసి మదంబుఁగూర్చి వా
రడనెడఁ గూర్చు కష్టముల • కేమియు నోవ్వకయోర్చి పెంపునం
దదవులనిల్చి తదిపుల • నారశి కూల్చినవారు తృప్తులై
కడుఁగరుణాత్ములై సకల • కాంక్షలఁదీర్తురు దివ్యవాక్యులై.

ఊర్మిళ—అగును, పరునాలుఁగండ్లు వారితోఁ గలసిమెలసి యున్న నాకు వారల స్వ
భావము బాగుగఁ జెలిసియుండును.

నీత—రాజులతోఁ జెలిమిఁజూచుఁ బాములతోఁ బగయందురుకొని ముసులతో
డిచెలి మట్టిదికాదని నేను వక్కాణింపఁగలను.

లక్ష్మ—అమ్మా ! ప్రియాణమున కాలస్య మేమైనఁ గలదా ?

నీత—లేదు. మంజువాణీ ! ఆశ్రిమ ప్రియాణమున కనువగువస్త్రాది పరికరములను
సమకూర్చుము.

మంజు—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

నీత—ఊర్మిళా ! నాకై విచారింపకుము. కొలఁది దినములలోనే తిరిగి వచ్చెదను.

నిమగ్నఁడు. కాపాడుమండఁగా నాకేమియు ననిష్టము కలుగదని యెంచుము.

ఊర్మిళ—అక్కా ! నిన్ను విడిచియుండుట కనుంగడు కష్టముగానుండును, ఎట్లుయి
న నన్నుఁగూడఁ దీసికొనిపొమ్ము.

నీత—అమ్మాయి ! నలగు. (లక్ష్మణునితో) లక్ష్మణా ! రథమాయత్తముఁ జేసికొ
నిరమ్ము.

లక్ష్మ—(నిష్క్రమింపఁగాఁ జరివారిలును.)

ద్వితీయరంగము వాల్మీక్యాశ్రిమ సమీపారణ్యము.

ప్రవేశము గర్భభారాలనయగు నీతయు ధనుష్పాణియగు లక్ష్మణుఁడును.

నీత—లక్ష్మణా ! మీయన్న గారికి నాయందుఁగల యనురాగమునకు మితలేడుగదా !

ఉ. కోరినవెంటనేయనిపెఁ • గొంకక నన్వనసీమపన్ రహిన్

భూరిమహాత్వసత్వవిభ • వుం డురు ధీమండుచూని పల్లెల

దోరిమిమైఁ జరింపుమని • యొక్కెడనైన నతికృమింపఁదా

శీరఘరాఁముఁడట్టి ధవు • చేరువనుండుట యెట్టిభాగ్యమా.

ఉ. గుండరమైన యామొగము • జొక్కపుదివ్యశరీరకొంతిమే

నందనరారువస్త్రమును • న్నాయచరిత్రముఁగల్గి దీవర

క్షం దగు రామచంద్రుని పిఁకలయకమ్ముని నాకు రా
జేందునిఁ బాసి యుండుట నఁ హింపఁగరాదు సుమయ్యలత్తుణా !

చం. వరమును గోరుకొవ్వనఁగఁ భవ్యమనోరథమున్ వదించి యుం
టి రఘుకులేశ్వరున్ విడిచిఁ జేసు నిమేషమునైన నిల్వనే
ర రయముతో మఱల్పుము సుఁ రప్రతిభామలదిత్త ! నామనో
హరుని మహాత్ముఁడేర్పుచు న్నఁ భాకరవంశసమున్నతుఁ రహిణ్.

లత్తు—అమ్మా ! అట్లనకుము. వేగముగ ముసించులి దర్శనమును గావించుకొని
యయోధ్యకుఁ బోవచ్చును. (తనలో) అయ్యో ! నాకెట్టి గతికలిగినది. మా
ర్యసాన్నిధ్యంబున నన్యతముకూడ నాడవలసినది. ఈమెకు మోసముచేయ
వలసినదనియే గదా రాజాజ్ఞ ! నాయుండేమి దోషముండును ? పూర్వగర్భవతిని
వివినమున విడుచుటకంటె దోషముకలదా ? ఏమిచేయుదును ? భృత్యుఁడై మృ
ప్తాన్నమును దినుటకంటె స్వతంత్రుఁడై గంజిమెతుకులను దినినమేలు.

సీత—సామిత్రి ! మనసున నేదియో యాందోళన కలుగుచున్నది. వేగముగ సాక్షే
పురికిఁ గొనిపోమ్ము.

లత్తు—అట్లనే పోవచ్చును. మునిపల్లెలకుఁ గొనిపోయి వారలదర్శనంబుఁ గావించి
రమ్మని యన్న గారి యాజ్ఞగదా, అమ్మా ! సిగోరిక నెరవేర్చక తిరిగిపోయి
నచో నాయనకుఁ గోపమురాదా ?

సీత—చేను బ్రతిమాలకొనెదను, వలదు, ఇప్పుడు నాకు సంతోషములేదు. ఏదియో
యాపత్నాచన మగవడుచున్నది, ఇంటియొద్ద వారెట్లుండిరో ?

లత్తు—(తనలో) తల్లీ ! నీకుఁ దటస్థించిన యాపదనే గుర్తింపనేరవు. తక్కినవార
లకుఁ దటస్థించెనని విచారించుచుంటివి. మున్ను రావణుఁడు కొనిపోయినప్పు
డు మఱల శ్రీరాముఁ డెప్పుడయినను దీసికొనిపోవునను నాసయైనను గలదు
ఇప్పుడట్టిదిలేదుగదా ! శ్రీరాముఁడే బుద్ధిపూర్వకముగా విడిచివైచినచో నిఁక
నాధారమెచ్చటనుండును ? (తలనంచుకొని విచారించును.)

సీత—లత్తుణా ! ఊటకుంటివి ఎవరికైన నేమయిన నవకారము జరిగియుండునా
చెప్పవేమి ? ఎప్పుడును నామాటలకు వెంటనే సదుత్తరం బిచ్చువాఁడవు నే
డిట్లాటకుంటివేమి ?

లత్తు—అమ్మా ! అందఱును క్షేమముగనున్నారు. ఎవరి కేవిధమైన యాపదయు
లేదు, వేటొక విషయము నాలోచించుచుండుటచే బరధ్యానముగ నుంటిని
లేనిచోఁ దల్లివగు నీమాటకు జవాబీయనా ?

నీత—నీ వెప్పుడును నామాట సతిక్రమింపవని యెఱుంగుచును. ఈదినమున నేలనో
మనసున దిగులుపాటు కానిపించుచున్నది.

లక్ష్మ—వేటేమియుఁ గాదు, ప్రయాణపు బడలికయైయుండును.

తే. గీ. గర్భభారమునఁ బ్రయాణం • కాంక్షకలుగ

మానివాటికలకు నేగ • మనసుపడుచు

నరదమెక్కిదవ్వేగుట • యబలకెంగుఁ

దగవొనర్చి తట్టిదిధరా • తనయనీవు.

ఉ. ఆంతున నీశ్రమంబుగన • నయ్యెమఱొండెదఁ గానరాదు పో

లిం దగురీతి నుండెఱితి • లెంకలు ధక్కిఁ జరించుచుండు రా

బుందుగులందఱుకొ మహిత • భాగ్యములం దులఁదూఁగుచుండిరిం

కెందు వ్యతిక్రమంబుగన • నిండుకయుంగనరాదు మాత్రో.

ఇట్టి సుఖకాలమున నీకేదిగులు పాటు ప్రయాణపుశ్రమచేఁ గాని వేఱొందు విషయ
న జనించియుండదు. కొంచెమునేపు విశ్రమింపుము.

నీత—అట్లునే చేసెదను. ఈ తమాలతరుచ్ఛాయినో కింతతడవు నిదురించెద. (నేలప
యఁ బరుండి వామభుజంబున వధానముగఁ జేసికొనును.)

లక్ష్మ—(తనలో) హా! యెంతపాపాత్ముడను? జగజ్జననియిట్లు కటికి నేలపై
శయనించియున్నది.

చం. దశరథ రాజుకోడలు ప్రి • దర్శిత విక్రముఁడైన రాము దే

విశతముఖామర స్తుత సు • విస్ఫురదచ్ఛచరిత్ర సీత స

త్య శమదమాది సద్గుణస • మంచిత పుష్పసమానగాత్రిక

ర్క-శధరణీతలంబునఁ • బ్రకాశము నిద్రవహించె నయ్యయో!

తే. గీ. హంసతూలికాతల్పంబు • లంఘంబయిని

శయనమందిననొచ్చు నీ • సాధ్యదేహ

మెట్లఁ శయనింపఁజాలెనో • యిట్లు నేల

పయివిధివిధానమిదియాను • భావకిందు.

తేనినో విశ్వవిశ్వంధి రానిదిత విజ్ఞాన సంపన్నుడగు జనకమహారాజేంద్రునిను దత్త
పుత్రికయు నయోనిజయుఁడైన రక్షింపఁబయినకై ధరణిపవరించినదియు రావణాదిక
క్షుంచర శ్రేష్ఠులనడఁచిన శ్రీరాముధర్మపత్నియు హనుమత్సుగ్గీన విభీషణాదివీర
నరేణ్యుల సేవితయు నగు నీమహాదేవి యిట్టి కటికి నేలను శయనించుటయేమి? యైవ
మా! నీవిధానమెంతయు నన్యాయమైనది. చలిచీమనైనను జంపఁదలంపని యాత్ర

మసాధ్యకిట్టి పాట్లాకలిగింతువు? పాప మీమె కప్పుడే భావ్యాసత్సూచనలగుపడు
చున్నవి. అవ్యాజవర్తనయగు నీమెకు భావినూచనలెట్లు కాన్పించుచున్నవి? కట
కటా! యీజనయిత్రీ నిశ్చయంకరాటపుల నెట్లు విడిచి పోగలను? రాజాజ్ఞయెం
త యన్యాయమైనది? ఈతల్లికి నాయంబెట్టి వాత్సల్యముకలదు? కన్నతల్లియైనా నిట్లు
కాపాడునా?

సీ. శక్తితోదరికేరి • వందనమొనరింప

వత్స! దీర్ఘాయువు • బలయుమనుచు

బరిచర్యనై రాగ • వాత్సల్యమునుజూపి

పరితోషమునుజూచి • పంపుచుండు

వంతనొందినవేళ • బదిలంబుగావచ్చి

సాంత్యనమొనరించు • శర్లగుతుల

నాయనా లక్ష్మణ • పాయకు మమ్మంచు

నతివత్సలతజూపి • యాదరించు.

తే. గీ. నట్టి యీతల్లి నీనన • మండువిడచి

కఠినహృదయుండవై పశుభు • కార్యవిధము

నెఱపి పురికెట్లు పోనేర్తు • నీతివిరులు

నీర నెటవీడితనజేమి • చెప్పనేర్తు.

కట్టా! వైవమాయ!

సీ. అన్నతోబోయి మ • హర్షిక్రతువుగాచి

వైదేహు పురికేగి • సాదరమున

నతఁడిచ్చునాతిభ్య • మంగీకరించి స్వ

యంబరమండప • మందుఁ జేరి

యన్న శ్రీరాముండు • హర్షంబుతోవిల్లి

విఠిచిధాతీసుతఁ • చెండ్లియాడ

నతిభక్తివారి పా • దాబ్జములకు మొక్కి

యదియె మొదలుగ న • య్యాలుమగల

తే. గీ. నిత్యమును నేనలొనరించి • నీతిమెఱయఁ

గఁడెల్లకును తెప్పచందానఁ • గాచుచుండి

మాతృపితృభక్తి దీపింప • నుహినివెలసి

మాతనిటవీడి యెటుపోదు • మఱిపురికి.

ఒకవేళ దారుణచిత్తుడైన యెట్లుపోయినను సీతతో వనికేగి యెంటిగ నమ్మ జూచి పొరులు సీతాదేవి యేమయినదని ప్రశ్నింపనేమి సమాధానముఁ జెప్పఁగలను చెప్పటకును మానుటకును ఘోరారణ్య మధ్యంబున గర్భవతియగు బ్రసవోన్ముఖురాలునగు సాధ్వీమణిని విడిచిపోవుట యెట్లు? పురుషుడనగుటవలన స్త్రీర్యమును విహించి నేనాకిరాత కృత్యమును గావించిపోయినను భర్తృగృహితయైన యీజగన్మాత జీవించునా? “తల్లీ! శ్రీరాముఁడు నిన్ను విస్మించె”నని పిశుగువంటి వచనము నామెతో నెట్లు చెప్పనేర్తును? వినినవెంటనే యామె ప్రాణములు విడుచునగదా హామలైనమా! హానంశమునకెట్టి దావానలము నంటించితివి?

ఉ. రాముఁడు వీడెనంచు విని + ప్రాణమువీడు సరాతనూజ యా
రాముఁడు నగతనమ్మడగు + రాముఁడలంచి సహృదయలోమహిం
భ్రాములుమావ లేక విడు + వం దలపోతురు తల్లులండ రీ
భూమిని సూర్యపంశము వి + మోదముతోడ నశించువైమా!

ఉ. జూనకిగర్భముంగనియె + సంతతి నిల్పె యశంబు నచ్చె నీ
భానుకులంబు పూతమయె + బాధిష్ఠశేఖరులుద్భవించు మా
తేను చిరస్థిరంబగు మ + హాయశమగుచు తలంచి యుంటి మీ
శ్రీనిధియో కులంబిటుల + జేటుపొందుట న్యాయహానాకో.

ఏమిచేయుదును? శ్రీరామవందుగఁ దారాతీర రజకులయింటి నైపునకేల బోవలయును? పోయెఁబో వారి మాటల నేలవననా? వినినను నిట్టి పిచ్చిగోరణింబుకట యుక్తమా? మావంశమంతటితో నశించియే తీరివలయును, లేనిచో నగ్నిసాక్షిగఁ గాంచిన పాతివ్రత్య మహిమగల ధారుణీతనూజయందు రామునకిట్టి యీర్ష్యపుట్టెడు. (సీతను జూచుచు) నిర్మలంబగు నీమె ముఖారవిందమెట్లు ప్రకాశించుచున్నది? (ఆనుమానించుచుఁ బరికించి) ఆయినను సర్వసర్వం సహచకృతక్షక బట్టమహిషియగు నీసాధ్వీముఖంబున వివత్సనకు సూచన లగపడుచున్నను జీవకళలు తలుగుటలేదు. ఈమె నిద్రించుచున్నది. ఈమెను విడిచిపోవుట కిదియే యుదను, (సీతను స్నేహించి)

శే. గీ. సకలజగములఁ దాచిచి + జకరమందుఁ
బ్రళయకాలమున వెలుగు + భవ్యశక్తి
కరణినిండు గర్భముఁదాల్చి + క్రొలుచుండు
జూనకిని గన్నవంతయో + స్నాంతమందు.

ఇట్టితల్లిని ఘోరారణ్యమున విడిచిపోదలంచిన నాపాపమునకు విముక్తియుండదు.

జకదన రాజాజ్ఞ తొందరచేయుచున్నది. కెండవదన మాతృభక్తి వేనుకడియుచున్నది. నీతకుంగూడ రాముడు పూజ్యుడగుటవలన నేను నిశ్చంకతో రాజాజ్ఞను నెఱవేర్చునుగాక !

తే. గీ. తల్లి ! దీనుడై సామిల్లి • ధరణీతనయ .

నిన్ను విడిచిపోనుండెనే • తెన్నులేని

య్యవమునందు రాజాజ్ఞ • నించుకేని

శంకలేకుండ మన్నింపు • సాధ్యనన్ను.

(చేతులు దోయిలింతుకొని) ఓగమన్న దేవతలారా ! నా పార్థనంబును వినుడు ! ఈమె భరాసుత. మిగిలేశ్వరునికుమార్తె దశరథ మహారాజునకు బెద్దకోడలు, శక్తి రాజ్యప్రదాతయు రాజకాదిన క్తంచరనిహంతయునగు శ్రీరామచంద్రుని ధర్మపత్ని. మహాపతివ్రత. కారణాంతరమున వచింపఁబడి రామచంద్రుఁ డీమెను బూర్ణగర్భవతిని విసర్జింపుమని నాకాజ్ఞ యిచ్చినాఁడు. నాకేమి చేయుటకును దోషక రాజాజ్ఞయే యనుసరణీయమని యెంచి యీమెను ఘోరారణ్యంబున బరిత్యజించి పోవుచున్నాను. ఓసర్వభూతములారా ! నవీనదహ్వత వనస్పతులారా ! ఈమహాపతివ్రతను రక్షింపుడు.

ఉ. రాముడు వైత్యదానవి • రాముడునైన ధరాతమజ యీ

భామిని సాధ్యయైన బీత • భవ్యచరిత్రుఁడునైన నేను స

ద్ధాములు వీరినెల్లపుడు • భక్తిభజించుచున్న దేవతల.

ప్రేమముతోడ రమె గని • పెట్టుచునుందురు సర్వకాలమున్.

(నిష్క్రమించి మఱలఁ బ్రవేశించి) అయ్యా ! యీ రాఘవేశ్వరపట్ట మహిషి నెట్లు డించిపోగలను ?

చం. పులుల వృకంబు లుంగలవు • పోతరమందిన పందులుండు బా

బ్బలిడెడి కూరినజతువులు • భావలగట్టి చరించుచుండు భూ

తలము సిలామయంబగును • దహ్వులు మెండు భయంబుగూర్చు సం

చలనముకల్గఁ జిత్తమున • సద్వరయోధులైన గానలక్.

అట్టి యీ తమోనిబిడఁబగు మహా గహ్వరప్రదేశమున సరోజకోమలముగఁబని యొక్క సుందరీమణిఁ గర్మభారాలను విడిచిపోవుట న్నాయమా ? ఆ మహాదేవి తో జెప్పి పోవుటకు శక్యములేదు. చెప్పకపోయినచో నామె నేనేమయినదియుఁ జరియక విచారింతును. మహాఘోరకృత్యమును గానింప సిద్ధపడిన నాకిట్లు జాలివు

ట్టుట వ్యాయముకాదు. మనసుగట్టి పఱచుకొని యిదియే నిష్క్రమించెదగాక;
(నిష్క్రమించును.)

సీత—లక్ష్మణా! లక్ష్మణా! అయ్యో! నన్ను గాపాడుము. (కలనరించును.)

లక్ష్మణ—(తొందరతో బ్రవేశించి తనలో) ఇదియేమి! యీమె యిట్లులఱచినది

ఈమె కేమయినను భయముకలిగినదా?

సీత—(మఱల నిద్రించును.)

లక్ష్మణ—(తనలో) సీత యథాప్రకారముగ నిద్రించుచు నేయున్నది. ఈమె నన్ను
బిలిచియుండుదు. నిమనోవిభ్రమమే యిట్లు తోపించుచున్నది కాబోలు
ను? (ఒక భూర్జపత్రమును దీసికొని యందుపయి నేదియో లిఖించి యట విడి
చి) ఇంక శాస్త్రయాణమును. సాగించుకొనెదను. ఇక్కడ నెంతసేపున్న నెద్ది
యో యొకవిధమున విచారముకలుగుచునే యుండును. ఇప్పుడో యొక గడి
యతో యీ మహాదేవిని విడిచి పోవలసినదే. ఈమెకు మెలకువవచ్చిన పిమ్మట
పోవుటకష్టము. సాహసముచేసి యిప్పుడే పోయెదరుగాక,
(సీత ద్వారాదిరిగి చేతులు జోడించుకొని)

సీ. ఆమరవరేణ్యలా + ర! మహితవర్తను

లార! రక్షింపరే + యవనిసుతను

సిద్ధులార! గరుడ + వృద్ధులార! దయతో

రక్షింపరే మీరు + గామునలిన

బాతాళవాసన + తృప్తిభులార! ఘనులార!

కాపాడరే మీరు + కమలనేత్ర

నరనినాయకులార! + యనఘులార! కరుణ

వెలయగఁబోవరే + వెలదిసింపె

తే. గీ. నడవి మెకములార! + హరి హర్యక్షులార!

పర్యతనదీనదములార! + వనములార!

కానదేవతలార! యీ + కలుషరహిత

సీతఁబోవరే కానల + చెంబఁజేరి.

హాతల్లి! నన్ను తమింపుము. ఇదే సాతత్వపురికిఁ బోవుచున్నాఁడు. (నమస్కరించి
నిష్క్రమించును.)

సీత—(మేల్కొంచి) ఏమిది? నాకింత నిద్రపట్టినది. (దిక్కులుచూచి) లక్ష్మణా! (జవాబులేకపోవుటవలన దిగులుతో లేచి నాలుగువైపులను జూచి) లక్ష్మణా! (బిగ్గరిగఁ బలిచి యంతకును బలుకకపోవుటచేఁ గంగారుపడుచు) సామిత్రి! యెక్కడనుంటివి? ఒంటిగ నన్ను విడిచిపోతివా? (విచారముతో) భీకరా రణ్య పృథ్వీమల నీవిటుల నొంటిగఁ బోవచ్చునా? నీకేమి యాపద ఘటిల్లి నదా? (పరికృమింపుచు) సామిత్రి! (బిగ్గరిగఁ బలుకుమఁ దనలో) అయ్యో! లక్ష్మణుఁడెక్కడకో పోయినాఁడు. నేనిట నిద్రపోవుటఁ జూచు నాతఁడె టకుఁ బోవును! లేచినశిష్యుట నేను జలము నడుగుదునని ముందుగనే తెచ్చుట కై పోయియుండునా? ఇదియే గోమతీనదియేగదా? ఈమెట్ట నెక్కి చూచె దను. (మెట్టయెక్కిచూచి) ఆతఁడీవైపున లేడు. మఱి యెటకేగియుండును? ఫలములను చెచ్చుటకై పోయియుండునా? (మఱలఁజూచి) అట్లును బోయి యుండఁడు. మఱి యెటకు జనియుండను? (మొదటి చోటికిబోయి) లక్ష్మణా! (బిగ్గరిగఁ బలుకుచు నచ్చోటనున్న చీటిని దీసి చదువుకొని) హానాథా! నేనేమి పాపముఁజేసితిని? (మూర్ఛవోయి కొంచెము సేపటికిఁ జెలివినంది) వైవమా! నాభర్త నన్ను విడిచి పెట్టుటకైయే యిటుపలఁబె నా? నాకోరిక నెఱవేర్చునని యీవనమున విడిచి పెట్టుటయేల? (చీటిని మఱలఁ దీసికొని బిగ్గరిగాఁ జదువును.) తల్లీ! దాసుఁడు లక్ష్మణుఁడు విన్న వించునది. నీనాథుఁడు శ్రీరాముఁడురజకవచనములనునమ్మిసీపనివర్తనమున సం దేహము కలవాడై మునిపల్లెలను జూచుట కనుసేపంబుననిటకుఁ గొనిపో యి విడిచిరమ్మని యాజ్ఞాపించెను. పృథువాక్య చోదితుఁడనగుచు విధేయుఁ డనగు నేనా ఘోరకార్యమును గావించి యయోధ్యకుఁ బోవుచున్నాఁడను. ఇక్కడకు మిథిలానగరము సమీపమున నున్నది జాగ్రత్తతో నటకుఁ బోయి నగర్భమందలి శిశువును రక్షించుకొనుము ఆబిడ్డవలననే నిభావిజీవితమున సౌ ఖ్యము కలుగును గాక! సాహసకృత్యంబులకుఁ గడఁగకుము పితృసదృశుఁడ గు నగ్గిఱుని వచనములను బరిపాలించి యయోధ్యకుఁ జని యాతనికీవార్తఁ చెలిపివెంటనే వచ్చి నీసన్నిధినుండి నిన్ను సేవించుటకై పయిల్పించెదను. ఏమునిపల్లెకయినను బోయి సుఖపరిసరమును గాంచుము నిన్ను ఘోరాపదను ముంచిన నన్ను తుమింపుము, వింశమంతరించునట్లు చేయకుము.

దాసుఁడు లక్ష్మణుఁడు.

(అని భద్రుని విచారమున మఱల మూర్ఛిల్లును.)

(అకసమున)

వాయుదేవా ! జగజ్జనని మూర్ఖిణినది చందనతరువులనుండి బయలుదేరి విక-
సితకమల పరిశోభిత కాసారవారవారి పూరకీకరములను చాల్చెడి మలయపవనుని-
బంపి యామె కుపచారములు నేయింపుము ఆమెను సర్వవిధంబులఁ గాపాడ
వలయును.

దేవా ! తిల్లాకాధిపతి ! నియాజ్ఞమేర కట్లేచేసెదము. శుర్త్యవిరహితయైన
యీ సాష్ట్రాప్రాణత్యాగమును జేసికొననను సందేహము కలుగుచున్నది.

ఆగునందులకుఁ గూడఁ దగిన ప్రయత్నములను జేయుచున్నాను భూమ్యగ్ని
యనువరుని లోకవారిని రక్షింపుటకై నియమించుచున్నాను. నీవుకూడఁ కాపాడు
చుండుము.

సందేహమా ? జగజ్జననిని రక్షింపక విడుతుమా ? లక్ష్మణుని ప్రాధనమును
గూడ వింటిమికదా ! మనమాయమ్మను దప్పక కాపాడవలయును.

సరియే నేను బోయెదను.

సీత—(తెప్పటిల్లి విచారముతో) అర్థపుత్రా ! నాయుండేమి దోషముకలదు ! చాక-
లి యొక్కఁడు పరికినంతమాత్రమున గర్భవతిసగు నన్ను విడిచివైతు-
నా ? ఇదివఱలో లంకయందు దేవతాసన్నిధిని నాపాతివ్రత్య పరీక్షయైనది
కాదా ? మఱల ననుమానమేల సంభవింపవలయును ? నీవు బుద్ధిపూర్వకముగ
విడిచినపిమ్మట సీత జీవించియుండునా ? నాప్రసర్తనమున సందేహము జనిం-
చిన నీకు నావలన జనింపఁబోవు పుత్రులతోఁ బ్రయోజనముండదు. భూతహ-
త్యనుగూడ నంగీకరింతునుగాక ఆత్మహత్యను జేసికొను పాపాత్మురాలి కీ
భూతహత్యయందు వెఱచేలయుండును ? నే నెవ్వరిని నిందింపనక్కఱలే-
దు. నావలన నేదోషములేదు. నాకర్మమే నాకీగతిఁ గలిగించినది. వైషమా-
యిదే గోమతీజలంబులఁ బ్రవేశించి భూలోకజీవితమును బూర్తిచేసికొనెదను
గాక, (పరిక్రమించుచు గోమతీనదియందుఁ బ్రవేశించును.)

(అకసమున సీతకు వినిపింపకుండ) వాయుదేవా ! తొందరపడుము నరుణునిఁ
బంపుము సీత నదింబ్రవేశించుచున్నది మోక్షాతిలోఁకుకంటె నెక్కువకాఁగూడదు.

సీత—(అశ్చర్యముతో నదియందుఁ బరిక్రమించుచు) ఇది యేమి చిత్రము ? ఏను-
గులు కూడఁ గ్రీడింపఁదగు నీగోమతీనేడు నాకు జూడఁజున్నయైనను గాలే-
దు. ఇందు నాకు మృతికలుగుట కష్టము (చూచి) ఈకనఁబడువృత్తును పెక్కు-

కాళులను గలిగి యధిరోహించుటకు వీలుగనున్నది దీనినెక్కి యటనుండి భూమిపయింబడి మరణించెదఁగాక! (నదినుండి యొడ్డునకు వచ్చి చెట్టెక్కును. (అకసమున) ఎనుఁదా! చూడుము సీతకు దెబ్బతగులకుండునట్లు చేయుము. (సీత కాళునుండి యులుకఁగా భూమి యామెకు గానిపింపకుండ నుండి సీత మగ్గిపోయి నిరసాయినిగనుంచును.)

సీత—ఇది మఱియుఁ జెప్పిము గానున్నది ఈపర్యాయము లెప్పక మృలికలుగును. (ఒక పెద్దపులి కెదురుగాఁబోఁగానదిభయముతోముట్టెనేలపయి నుంచుకొని విషయముతోఁ దొలఁగిపోవును. సీత ఆశ్చర్యముతో) అరే! యిడేమిమాయ? ఎవరీకృత్యములను జేయుచున్నారు? నేను జచ్చిన నెవ్వరికేమి యాపదకలుగును? భర్తకుఁ గొఱగాని వనిత బ్రదికి యేమి ప్రయోజనము? (ఉఱివేసి కొనును.)

(అకసమున) వాయుదేవా! చూడుము.

సీత—(ఉఱి పడకపోవుటవలన వెఱఁగంది) ఇంక నెవ్వరును నన్నుఁ దప్పించఁజాలరు అటనున్న కట్టెలను బోగొనుచేసి నిప్పంటించి యాయగ్ని కెదురుగా నిల్చి ఓ హవ్యవాహనా!

అ. వె. ధరణిజాతినైనఁ + తథ్యవచననైనఁ
బూతచరితనైనఁ + బాలఁతినైన
రామునందు సక్తి + నామదినుండిన
దగ్ధమొనరుపుము + దహన! నన్ను.

(చేతులు జోడించుకొనుచు రామ నామస్మరణఁజేయుచునుండుఁ బ్రాణేశింశ్చ నుద్యుక్తరాలై ప్రదక్షిణములు గావించుచుండును.)

వార్తీకి—(ప్రవేశించి) సాధ్వీ! తొందరపడకుము నేనిదే వచ్చుచున్నాను నీకుఁబచ్చిన యాపదలేదు.

సీత—(తొందరగా నగ్నియందుఁ బ్రవేశింపఁ బోవుట.)

వార్తీకి—(తోడనేవచ్చి) బ్రలసా! శాంతింపుము సాధ్వీ! నీయీఘోరకృత్యమును మానుము నీయాపదను నాకుఁ జెప్పుము.

సీత—అయ్యో! ననుస్కారము క్షమించి కొంచెము తొలఁగుఁడు నాయాపద లే
అనిది.

వాల్మీకి—అమ్మా! నాకు నమస్కరించితివి చిరకాలము సౌభాగ్యవతివగుదువని
దీనించుచున్నాను. గర్భవతివైన నీ వీసాహసమును జేయరాదు. నీవెవరిచానవు?

సీత—అయ్యో! తమ యాశీర్వచనము నుండ నవృత్తమగును. ఈనిర్భాగ్యురాలి విష
యమై యనుగ్రహించుకుడు.

వాల్మీకి—ఏమీ? నీయాపదను నేను దప్పింపజాలనా?

తే. గీ. పాశ్వి! బ్రహ్మప్రళయమైన • జరగఁగాని

నావచనమృతమగునె • నలిననేత్ర!

నీకు మృతిలేదిపుడు పతి • నిన్నుఁజేరి

సౌఖ్యమగును సుతుండుండె • జతరమందు,

అట్టికుమారుని గూడి జంపెదవా? తొలుత నీవెవ్వరెవో చెప్పి నీయనిష్ట దశను వి
దీకరింపుము.

సీత—అయ్యో! యిన్నివిధముల నడిగెడి మీకుఁ జెలుపకునికి మూర్ఖతయగును నేను
జనకుని పుత్రికను.

వాల్మీకి—(అశ్చర్య సంభ్రమములతో) తల్లీ! సీతా! నీవా? నీకే యిట్టి యనిష్టము
వచ్చినవా? చెప్పుము ఇప్పుడే తొలంగించెదను.

సీత—తండ్రి! పతివ్రతకేది దుస్సహమో యిదియే నాకుఁ దటస్మైనది.

వాల్మీకి—నిభర్తకా పదసంభవించినది? దగ్గఱ వసిష్ఠుఁడు లేఁడా?

సీత—అట్టిదికాదు. రావణుఁడు నన్నుఁ జెఱిగొని పోయెనని లోకులు నిందించిరి
నన్ను నాప్రాణేశ్వరుఁడు విడిచివైచెను

వాల్మీకి—(తనలో) నేను రామాయును వ్రాసినట్లే యయినది, (ప్రకాశముగా)
నీకు విచారమేల? భర్త మఱల నిన్నుఁ దీసికొనిపోవును.

సీత—అంతటి యదృష్టము నాజీజన్మమునఁ గలుగదు.

వాల్మీకి—నేను గావించెదను. మాపల్లెకు వచ్చి మమ్మన గ్రహింపుము.

సీత—అదియెట్లు కలుగును? అసంభవము.

వాల్మీకి—నావచనమును వినుము ఆరాముడు! —

తే. గీ. అంబ నీకుమారుల కాజి • యందునోడి

యంతవాజి మేధమకా • యాగమునకు

సిద్ధిలేక నిగ్గొనిపోయి * వృద్ధిగలిగి

యేలుకొను నిన్ను పసిపిగా * నిందువదల !

ఇందు సందేహములేదు. నాతోరమ్ము నావచనమన్యథాకాదు.

సీత—తమవాక్యబలమున నట్లే కావించెద. నన్ను రహస్యముగా రక్షింపుము.

వాల్మీకి—మంచిది. (సీతతో నిష్క్రమింపఁగాఁ జెరవ్రాలును.)

ఇయ్యది శ్రీమదాత్మేయ విరచితంబగు శుత్తరరామచరిత నామక
దృశ్యకావ్యంబున సీతాసరిత్యాగంబు నది ద్వితీయాంకము.

ఉత్తర రామ చరితము.

తృతీయాంకము.

రంగము:—వాల్మీక్యాశ్రమోపాంతప్రదేశము.

సంవత్సరమును వాల్మీకి శిష్యుడగు గౌతముఁడును బ్రవేశింతురు.

గౌతముఁడు—మునీంద్రా! ఆశ్రమము నొద్దకు వచ్చితిమి చాల నలసియున్నాను.

మా యాశ్రమము పవిత్రమయినది.

సంవత్సరము—నత్సా! నీనట్లన నక్కఱలేదు మహాత్ముడగు వాల్మీకి మహర్షి దర్శనమెట్లు కలుగును? శీఘ్రమద్రామాయాఁ గ్రంథకర్తయగు నారానిని సందర్శించిన మాత్రపము ఫలించును.

గౌత—ఆర్యా! రామాయణమనిన జ్ఞాపకము వచ్చినది. ఇప్పటికి పది సంవత్సరములకుఁ బూర్వము మాయగుఱువు గారి కీప్రాంతముల గర్భవతియగు నొక సుందరి కానిపించినదంటే ఆమె చిత్రార్థోహణముఁ గావించుచుండ మాగురువులు వారింబి యాశ్రమమునకుఁ గొనివచ్చిరి ఆమెను జూచిన రాజకొంతయును సంశయము కలుగుచున్నది.

సంవత్సరము—ఎవ్వనిభార్యయొకడా! ఏకారమున మరణమందఁగోరెను.

గౌత—అదియంతయు నాకుఁ చెలియను. ఛత్త విడిచిపెట్టిననియు! నందునఁ జావఁబోయినద నియుఁ జెప్పినారు.

సంవత్సరము—గర్భవతి నే విడిచినాఁడా? దుర్మార్గుఁడు తర్వాత!

గౌత.—ఆమె మాయాశ్రమమున నొక పర్వతీతమున నొక బాలునిఁ బ్రసవించినది.

సంవత్సరము—ఇగవంతుఁ డగుగొనివచ్చినాఁడు.

గౌత—అప్పటికిని గర్భభారము తొలగవంచున మా యాచార్యులవారు మంత్రించిన కుశోదకము నిచ్చిరి. అంత రెండవ కుమారుఁడు కూడ నుదయించినాఁడు.

సంప—(అశ్చర్యముతో) కవలా ! మగబిడ్డలగుటవలన నామె నెట్లయిన బోషింపఁ గలదు.

గౌత—అపిల్లలకు మా మునీంద్రులే జాతకర్తాది సంస్కారముల నొనరించి కుశోద కమువలన జన్మించినవానిని గుఱుడనియుఁ దొలుతఁ బుట్టినవానిని లవుడనియుఁ బిలుచుచుండెరి.

సంప—కవలగుటవలన. గుఱుడు జ్యేష్ఠుడయ్యెనా ?

గౌత—సమస్త గుఱులయందును గూడఁ జ్యేష్ఠుడే మిన్నవారికుపనయనముఁజేసిరి సంపర్తుడు—అట్లనా ! మీ మునీంద్రుడు సాధురక్షకుడు.

గౌత—దేవా ! మీనింగతిఁ జెప్పటకు పోతువును వినుడు ఆ బాలురిరువురును. రామాయణమునంతను గంతపాతముచేసిరి.

సంపర్తు—(అశ్చర్యముతో) ఆ ! యేమి పరిజ్ఞ ! అంతటిబుద్ధిమంతులా.

గౌత—ఒక్క బుద్ధియేకాదు. గాయత్ర్యుపదేశము కాఁగానే సమస్త దివ్యాస్త్రములయొక్క యధిదేవతలును వారికిఁ బ్రత్యక్షమై తలఁచినంత వచ్చి కౌర్య సాధనమును గావించి పోయెదమని చెప్పి యంతర్ధానమందులు వినిన మాకందఱును వాండ్రెవరో దేవత లుదయించి రను సంశయముకలిగినది.

సంప—బ్రహ్మర్షులు గాయత్రీనువదేశింప సమస్త మంత్రాధిదేవతలు కానిపించుట యాశ్చర్యమా ! అబిడ్డలయందు వారికేలనో మిక్కుటమైన వాత్సల్యము కలిగినది మీగురువుల యనుగ్రహంబున వారు సమస్తవిద్యలను నేర్చుకొందురు.

గౌత—ఘోర్యకొనియే యున్నారు. ఎందఱో మునులు వచ్చి వారిని మెచ్చుకొని లలకొకవరము నిచ్చుచున్నారు ఇన్నివరములు గ్రహించి వాండ్రెంత వారిలగుదురో తెలియకున్నది.

సంప—కారణ జనితులగు దేవతలయి యుందురు నాకును వారిని జూడవలయుననుకోరిక పుట్టదున్నది త్వరగఁ బోవుదము రమ్మ.

గౌత—(అటునిటుఁ జూచి) మునీంద్రా ! దూరమున నెవ్వరో సేనలను నిలిపియున్నారు చూడుడు ఎవ్వరై యుందురు.

సంపర్తు—ఎవ్వఁడో రాజు పరివారముతో వేటకై వచ్చియుండి యాశ్రమంబగుట వలన సేననటు నిలిపియున్నాడు కొంత వడి కాశ్రమమునకు వచ్చును.

గౌత—(మఱిఁజూచి) మునీంద్రా ! చూచితిరా ! ఆదే యివఁడో రాజును మంత్రీయో మఱొకఁడో యనుచరుఁడును మనవైపునకే వచ్చుచున్నారు మనము మందుగానే మునీంద్రులయొద్దకుఁ బోవుదము.

సంప—మంచిది. (నిష్క్రమింతుఁడు.)

ఇది విష్ణు-ంధము.

రంగము—వాల్మీక్యాశ్రమసంహితప్రదేశము.

శత్రుఘ్నుడును నేనానాయకుడు విజయసేనుడును బ్రవేశింతురు.

విజయసేనుడు—మహాప్రభూ! శత్రుఘ్ను రాజమార! ఇయ్యది యేప్రదేశమో

తెలియుటలేదు. ఈవైపునకు వచ్చినదిమొదలునాకేదియో సందేహమగుచున్నది.
శత్రు—విజయసేనా! నీకు సందేహమేమి? వివరించి చెప్పుము

విజయ—ఈప్రదేశ మెచ్చటిదో? నాకు దిగులు కలుగుచున్నది.

శత్రు—ఇదియొక మురింపుని గూర్చిమ ప్రదేశమై యుండును అనిహృదులు
కాన్పించుచున్నవి. పులులును లేకులు నవియే చూడుము. సహజశత్రుత్వ
మును మాని యొక కొలనియందే జలపానము జేయుచున్నవి. అందు సింగ
ములావు చూడలకుఁ బాలుగుడుపుచున్నవి. అత్యద్భుతముగ నున్నది. అగుంపు
వైపునకుఁ జూచుము. సతతము మునులు హోమములు నేయుచుండఁగ వీతిఁగో
తుండు వృద్ధినిఁ గాంచుచు నిట్టార్పులు విడుచుచుడెశో యనఁదోచు ధూమ
మాతోపునుండికానిపించుచున్నది. కాషాయపస్త్రములు చెల్ల నారంగట్టఁ
బడియున్నట్లు తోచుచున్నది.

విజయ—ఇయ్యది మన్యాశ్రమమనుటకు సందేహమండదు. అయినను నాకు దిగులు
కలుగుటకు హేతువు తెలియుటలేదు.

శత్రు—మనకేదియో యనిస్తము రానెయున్నది అన్న గాఁకీకృతువు నేలఁ దలపెట్టి
గో తెలియను అనుగుటకు వీలయినదికాదు.

విజయ—మహాప్రభూ! నేను గొంతఁ గర్ణాకర్ణిని వినియుంటిని విన్నవించెద.

శత్రు—(అత్రముతో) కొంత నీకుఁ తెలియునా? చెప్పుము.

విజయ—మహారాజగారు పంక్తికంతునిఁ జరిపి పిమ్మట నయోధ్యాధిపతులై షనల
నెల్లరఁ బరిపాలించుచుండఁ గొందఱు దుర్మార్గులు రాజద్రోహులై జగ
న్మాతయగు నీతను దూషించిరి.

మ. ఆకటా! యేమని చెప్పనేర్తు రఘువం + శాధారుడో రాముఁ డా

ర్య కదంబంబునుతింపఁ జంపి యసురున్ + రామామణింబొంది వీ
టికి రా మూర్ఖులు నింద నేసి రతనిన్ + తీవన్ గ్రహించెన్ సరిన్
సకలంకన్ రిపు కేహవాసినిని ధూ + నాథుడటం చయ్యయో.

శత్రు—(విచారముతో) హతల్లీ! సీతా! ఇపు డెక్కడనుంటివోకదా? జీవించి
యే యుంటివో లేదో? నిబిడ్డల విడిచిపోయితివే? తల్లీ!

విజయ—మహాప్రభూ! విచారింపకుండు కడచినదానికై ఎగవేసేల?

శత్రు—(విచారముతో) మాతల్లి మమ్మెంత వాత్సల్యముతో జూచునదియో ఏకేమి తెలియును? నేను బ్రతికినను నుదయమున బాదాభివంతున మొనరింపఁ బోగా నామె నాయనా! శత్రుఘ్నుకుమారా! యని సంబోధించును. అట్టి పరమసాధ్వినీండు చూలాలు విసినమధ్యమందు విడువబడెను. హా! యికేమిబ్రతుకు? (నిట్టూర్పు విడుచుచు నేలపయి జదికిలంబడును.)

విజయ—మహాప్రభూ! అచైతన్యపడకుండు పిమ్మట శ్రీరామచంద్రుండు పూర్వగర్భిణియగు నీతాదేవిని బలిత్యజించెను.

శత్రు—ఓయీ! నాటి మాయిల్లు కోకదేవతకాలయమై యున్నదినుమా శ్రీరాముని పరితాపమునకు హద్దులేకపోయె ప్రజారంజనమునకై (నిట్టూర్పుతో) మాయమృదు బలిత్యజించెను. లక్ష్మణుడామె నట్లడచిని విడిచి వచ్చునట ను చెలియును.

విజయ—ఆ మహాదేవి సంగతి పిమ్మట నిశ్చయముగాఁ జెలియును. దేవేంద్రుండు కృతజ్ఞుడై యామెను గొనిపోయి కాసాకుచుండెనని ఎదంతిపుట్టినది.

శత్రు—(ఆశతో) ఆయిన జీవించియున్నదా? సురలోకమునకుఁ బోయి చూచి వత్తమా?

విజయ—దేవా! అది యెంతవఱకు నిజమో! ఇక్కడి సంగతి వినుండు ఒకదినమున దుర్యోధనుడు వచ్చి శ్రీరాముని బ్రహ్మహత్యావోషము పోలేదనియు నందు లకై యశ్వమేధమును గావింపుమనియు నాదేశించిపోయెను.

కా. మర్వాసోముని పూజగైకొనక • సంతుష్టిన్విసర్జించి ని
గ్రహ్యుండైన ప్రభూత్వముండగడిర • షోనిఘ్నవోషంబు లా
శర్వస్థాపనదగ్గవయ్యెఁ గృతువున్ • సద్వాజిమేధంబులే
నిర్వక్రింబుగ నల్పమందుఁ జనియెన్ • స్వేచ్ఛాప్రకారంబుగన్.

శత్రు—పాడుముచులు పిండే మాయగ్రిహనిట్లు వేధించుచున్నారు. మనయాపద లయందోక మునియైన సాయపడునేమో చూడుము పసిష్ఠాదిగురువరులు తక్కుఁ బక్కినవారు కాన్పింపరుగదా? సరియే తర్వాత?

విజయ—ఆ తఱమురాముండు నీతాదేవిని తలచుకొనుచు విచారించుచు దరిఁ గానలే క యున్నవాడు.

ఉ. అరఘురాముడంగన హృ • దంతరమందుఁ దలంచుచున్ మనో
ధీరతఃకాని హాసతి! య • ధీరపు నిన్వనిపాలుసేసితిన్

హారములే ! విదేహకులే ! హాసుమకోమరి ! సీత ! యందు ని

హృదయచార వాక్కిబడి + భవ్య మెఱుంగకయుండె భిన్నుడై.

అట్లాతడు వెక్కుభంగుల విచారించుచు వసియుని బిల్వనంపి యాయనతో నాలోచించి బంగారుసీతను జేయించి సన్నిధియందుంచుకొని ముఖమును జరపనిశ్చయించి రాజమందిరంబున నున్న మిమ్ము రప్పించెను. తర్వాతి వృత్తాంతమును దమరెఱిగి యే యున్నార గాన సీతగ్రతువొనర్పవలసివచ్చెను.

శత్రు—దుర్వాసుడు మాయన్న శ్రీమహావిష్ణునని యెఱిగినవాడే ఏల గీరీతి నిరూపించెనో యూహింపరాకున్నది మనకేదే సుపకారము జేయగోరి యీ హవము నారంభింపజేయించెనా ? అన్నిలోకములను జయించి చక్రవర్తియైన రాజుని జంపిన మాయన్నకు రాజులెల్లరును సామంతులై యుండితికదా ! ఇక గుఱ్ఱమును విడుదుటయెందులకు ? పోనిమ్మింతవఱ కెవ్వడైన దీనింబట్టెనా ?

విజయ—సార్వభౌమత్వమును భ్యవపఱచుకొనుటకే యిట్లు చేయుచున్నారని తలచెద ఈహయరాజమెన్నియో రాజ్యములను దిరిగినది ఇక వనముల బడినది. ఆశ్రమవాసులగు బ్రాహ్మణులెవ్వరైన నాడిచైతుకేమో ?

శత్రు—అయిన బ్రహ్మదేవ (నిదానించి) మునులకు గుఱ్ఱములతో బనియేమి ! వారు దీనితోలికి రానేరారు ప్రభుల ప్రతినలువారి నాటంకము నేయవు.

విజయ—దేవా ! వాస్తవమే మనయశ్వముటకు జనినచో వారికి గండరగోళమగును. ఆ యల్లరులెలల వారు కినిశిశింపగలరు.

శత్రు—(చూచి) విజయసేనా ! యజ్ఞశ్వ మెటకోపోయినది చూచిరమ్ము.

విజయ—(నిష్క్రమించి వెంటనే ప్రవేశించి) అయెడఁ బచ్చికమేయుచున్నది.

శత్రు—ఈ యశ్వ మెంత ధన్యమైనదియో ? యజ్ఞపశువునకుఁ బునర్జన్మము లేదట కొంచెము శ్రమతోర్చిన ముక్తిలభించును.

విజయ—దేవా ! సర్వావయవములను మాసిచంపునపుడా ప్రాణియెంతకోట్టుకొను నునో ? మరణబాధకు హద్దుకలదా ? నిండుజీవమునట్లు హింసించి విలపింపఁ జేసిన బ్రాహ్మణులకేమి ప్రయోజనముకలదో ?

లే. గీ. ఎల్లజీవులు సుఖమంద + నిచ్చగించు

నందునొక ప్రాణిహింసించి + యందవలయు

సుఖమనుచుఁ గోరఁగూడదు + ఖోణియందు

నట్టియెడన్ముగ ములఁజంప + నగునెఱువకు.

శకుని—సర్వైశ్వర్య ప్రదుడగు యశ్శైశ్వరు నారాధించుటయే ఫలము. “జ్యోతిష్టో మేనస్వర్గకామో యజేత” స్వర్గమును గోరువాడు జ్యోతిష్టోమము చేయకల యును ఈవిధముగా సకలకృతువులకును వేర్వేరుఫలంబులు కలవు. అందున నే విభులు యజ్ఞములు చేయుచున్నార.

విజయ—దేవా ! మనప్రయోజనమునకై యితరులను హింసించుట తగునా ?

శకుని—తమకై యితరులను హింసించువారు రాక్షసులని ధర్మశాస్త్రములందు జెప్పబడినది అయిన హక్కుని హింసచేఁ జెప్పుదు సత్పురుషులు జీవితులే ని నది హింసకొదని పరిహారము చెప్పబడినది.

విజయ—యజ్ఞములందట్టి కృత్యమున్నదియ ?

శకుని—లేకేమి ? యాగములందుఁ జెప్పుదు దేవతలు హవిర్భాగములను బొందుదు. దేవతలు సాత్వికులనియు మానవులు రాజసులనియుఁ జెప్పెదరు అందున సత్వవంతులగు దేవతల సంతృప్తికై చేయు సత్కరింబులయందుఁ బాపములేదు అట్టి వొనర్చినవారికి స్వర్గోక ప్రాప్త్యాదిఫలంబులును గలుగును అదియు. గాక యందువలన సురలు పీఠులై వర్షములిత్తురు అవర్ష జలంబున సస్యానిక ము పెరిగి ధాన్యముల నొసంగును. వానివలన మన మాహారమును బొందిజీవించుచున్నాము యజ్ఞములు చేయనిచో నమరులు సంతృప్తిలేక వర్షమునీయరు అనావృష్టిచే సస్యాదికములు నశించును. దాన జీవకోటులును నశించును. కావునఁ బ్రాజ్ఞుడగు నాతఁడు సర్వసిద్ధిప్రదంబగు యజ్ఞకార్యంబును సర్వవిధములచేత నాచరింపవలయును.

విజయ—మహాప్రభూ ! తాము నెలవిచ్చినదంతయు యుక్తమే కాని జీవహింసచేయుటకు మనస్సొప్పదు.

నీ. దేవతలు కలరో • దివ్యలోక మొకటి

యున్నదో తెలియఁబో • మర్వియందు

హుతమైన హవ్యంపు • వితమెద్దియో మేమి

యోనో తెలియరాదు • హవములందు

మరణించిన మమజ • మరలేమి యగుదురో •

వారలగతియేమి • వలనపడదు •

పుత్రులెవ్వరో పాఠి • మిత్రులెవ్వరో కాంత

యెవతెయో తెలియలే • మితఁడైన

తృ తీ యాం క ము.

త్రే. గీ. నిట్టియజ్ఞానవారిధి ♦ నట్టిననుము

మునిగియుండిన మనమేడ? ♦ పోక్షిల్వలతిర

విజ్ఞతాగుణమేడ? జీ ♦ విగణహింస

యనునజేడ! యేడసుఖంబు ♦ లందునాన

ఏవిషయము నిదమితమని చెప్పవలనుగాని యిట్టి కృత్యంబులమందుఁ బ్రత్యక్షమందుఁ గాన్పించు జీవహింస యొనర్పదగునా? అంతియకాక సూర్యుని కిరణజాలములవేడిమికి భూమియందలిజలమావియై యాకసమునకెగసి యట శీతలవాయుసంస్పర్శంబున భారమంది యాకసంబున నిలువఁజాలక షష్ఠరూపమున భరణిపైఁబడునని యాదిత్యు నారాధించువారలు పలుకుచుండు నాసంకయంబులు రెండును విడఁదీయుఁడు.

శత్రు—నీప్రశ్నమునకుఁ బ్రత్యుత్తరము వినుము. ఛాత్రీయంచెన్నియో జీవజాతులు కలవు ఒక్కొక్క జాతికంటె వేతొకటి కొన్నియధికారములను గలిగియుండును అట్లే పిసిలికొడులకంటెఁ గిమ్మిటకొడులనువానికంటెఁ బశుపక్ష్యాదులను వానికంటె మానవులును వారలకంటె దేవతలు సుత్తరొత్తరాధికృతను బొందియున్నారై అందు జ్ఞానముగల మానవులును బృందారకులు సన్మోక్ష్య సహాయము ననుభవించుచున్నారు. ఈవిషయమైయే యిదివఱలోఁ జెప్పియుంటిని.

చ. మనుజులు చేయు జన్మముల ♦ మాచ్యతరంబగు హవ్యముకే సురలో

గొని ముదమందివారలకుఁ ♦ గూరిమిహస్తాల వృష్టినిత్తుర

య్యని మిషదత్తివృష్టినిల ♦ యుచున సస్యములుదభించి పెం

పునుగని పంటలిచ్చుజన ♦ ముల్ సుఖించుచు దత్తపాపిచేన్

గీ. ఒకని యుపకారమునకునై ♦ యురవడించి

పెక్కుర కపక్పయొనర్చు ♦ విధముతగదు

ఒకనినష్టమునను బెక్కు ♦ లుర్వియందు

సౌఖ్యమంగన నప్పని ♦ నలుపవచ్చు.

ఈకృతువులందన్ననో యొకటి రెండు పశువుల హింసవలన సురలకు హవిర్భాగంబులును వారల పీఠియు ఛాత్రీతలంబున వృష్టియు దాననఖిలజ్ఞాధారంబగు సస్యవృద్ధియు ఫలపాప్తియు లభించును కావున నట్టి కృత్యములు తప్పక చేయవలసినదియే. ఒక్క పాగిని హింసింపటవలన గల్గదోషము పదివేవురు బ్రాహ్మణులకు

సంతృప్తిగ భోజనమిడి దక్షిణలోనగిన శమించునని పూజ్యులు, పలికెదరు అవిధానము వేదవిహితకర్మాచరణమనందు మాత్రమే సమృద్ధిపరబడినది అందులోభించిన దోషముతప్పదు, కావుననే యజ్ఞములావర్చవారు విశేషముగ నన్నదానముఁ జేతురు అందునకు విప్రులు మెండుగ రావలయును కాననే “అనాహూతో ధ్వరంగచ్చేదా హూతశ్చుభకర్మణి” అని స్మృతికర్తలు ఘోషించినారు శుభకార్యములకుఁ బిలుపులేనిదే పోరాదు పోయిన నవమానము తప్పదు కృతువుల కనాహూతుడైయెనను బోవలయును బ్రాహ్మణులు సాత్వికులు సాత్వికత్వప్రియే పాపనాశనమొనర్చును

మ. గౌనముల్పూడిట వన్నెఁగాంచి కడు న + తోభ్యంబునా సాత్వికం

బును గీర్తింతురు సాత్వికుల్ ద్విజులు శ్రీ + మూర్తల్ గుణాంభో నిధుల్

తనియందేసిన వారలన్ భువనముల్ + సంతృప్తిఁ గాంచుక సదా

మునివర్యుల్ వినిపింతురందుననెసం + తుష్టికై ద్విజశ్రేణికిన్.

ఈపై కారణంబులవలన వర్షరంబుల జీవహింసవలని దోషములేదు ఇంక వృష్టి సూర్యునివలన వచ్చుచున్నదనుటకు హేతువు వినుము హవిర్భుజాల సంతృప్తి ననుసరించి వారల ప్రభుడగు సురేందుర్నిడు తత్కారకులగు ప్రజలుండు ప్రదేశమున వర్షము కురియునట్లు కట్టడి చేయును లేనిచోఁ గొండలయందో సంద్రంబులందో చవిటి పట్టలయందో కురిపించును సూర్యుడు కూడ దేవతాగణములలోని వాడగుటచే శత కృతుని యాజ్ఞ నతిక్రమింపఁడు అట్లయ్యు యజ్ఞములావశ్యకంబులకదా? ఏమేఘలముల నుద్దేశించి కృతువులావర్చుకో వారి కాయాఘలంబులు సిద్ధించును నిష్కాములై చేసినచో విమర్శింబించును.

విజయ—నిష్కామ యజ్ఞంబులు కూడఁ గలవా?

శత్రు—లేకేమి? కృతువులు పెక్కు తెఱగులుగా నున్నవి అందుఁగొన్ని యాత్మ యజ్ఞములు కలవు వానికై పశువులు వేఱుగానుండవు కామక్రోధాదులే పశువులు అత్రయే యజమానుడు బుద్ధియే యధ్వర్యుడు ఇంద్రియమే ఋత్విజులు ధ్యాననిష్ఠయే హోమకుండమందలి యగ్ని హోతుఁడు ఇంద్రియార్థములగు విషయంబులే హోమద్రవ్యంబులు మనస్సే యాజ్యము పునరావృత్తి రహితకాశ్వత బ్రహ్మలోక పాప్తియే ప్రయోజనము ఇట్టి యజ్ఞములను విరూగులగు వారలు కావంతురు.

విజయ—దేవా! ఆరాగములే యుచితములు ఎల్లరును నవియే చేయుట మంచిది నాకు నదియే యిష్టము మనరాజ్యమున నట్టి మఖములు జరుగునేర్పాటులు చేయింపుఁడు,

శత్రు—ఓయీ! జ్ఞానులు కాబోవు వారుచేయునవి యవి చిత్తశుద్ధిగలవారు గాని జ్ఞానలగుట కర్హులు కాదు అచిత్తశుద్ధి వేదవిహిత కర్మాచరణమునగాని లభింపదు కావునఁ జిత్తశాంతి కలుగువఱకు వేదవిహిత కర్మలొనర్పవలయును.

విజయ—దేవా! తమప్రత్యుత్తరములు నాకుఁ దృప్తి నొదలిపించినవి ఈసవనాశ్వము వెంట మనము సంవత్సరముకదా పోవలసినది? అప్పుడే పూర్తియైనట్లున్నదే?

శత్రు—కొంచెముగదా శేషమున్నది వైవాహగ్రహమున నదియు సమాప్తమైనచో యజ్ఞముఁ బూర్తిరంభింతురు.

విజయ—అందునకయియే మనము ప్రయత్నించుచుంటిమికదా! వైవాహ్య త్ర మెట్లుట జరగును.

శత్రు—ఇంక రాజ్యములు విడిచినది భయములేదు వనములందవిశత్రువుల నెఱుఁగి నుట కష్టముకాదు మునులైన గో వాశ్రయింపవచ్చును.

విజయ—పూర్వము దిలీపమహారాజు పాయమేధమొనర్చుచుండఁగా దేవేంద్రుఁడు గుఱ్ఱమును దొంగిలించెనట సగరచక్రవర్తి చేసినపుడు నక్లేచేసెను. అతఁడు మనకుఁ గూడ నవకృతి చేయకపోవునా?

శత్రు—శ్రీరామునివలనఁ బూర్వ రాజ్యుడగుటవలన భయములేదు అవాజిమేధంబులు నూఱును సంపూర్ణియైనగదా యాతని భయమునకునికలేదు అయిన ను శ్రీరాముఁ డిచ్చిన రాజ్యముచుగాదే యాతఁడప్పుడు పాలించుచుండుట.

విజయ—ప్రభూ! అట్లయిన నీయశ్వమునే యనుసరించి గడువుకాలము పూర్తిచేసి కొనిపోవుదము. (నూచి) అదే యశ్వమట్లు పోవుదున్నది రండినుసరింతము.

శత్రు—మనసేవలుకూడఁ బోవుదున్నవి మనముకూడ నరుగుదము రమ్మ (సిష్క) మింతురు) (తెరవాయిలును.)

ద్వితీయరంగము వాల్మీక్యాశ్రమము.

(మాతవనమునందు లేమామిడిగున్నలతో జలముపోయుచు శాలంకాయనుఁడు, గౌతముఁడు, కైమిని, భార్గవుఁడు మొదలగు మునికుమారులును ధనుర్బాణ తూణీరధారులును అవకుశులను నీతాపుత్రులును బ్రవేశింతురు.)

శాలంకాయనుఁడు—ఓరిగౌతమా! నివెన్నిచెట్లకు నిరుపోసి నావురా?

గౌతముఁడు—అవరుస తడిసితిని నివో?

శాలం—నేనిప్పటి కిరువది మొక్కలకుఁ బోసితిని (లవ్వునితో) లవా! నివో?

భర్గవుఁడు—(మందహాసముతో) నేను లవ్వుఁడును ఏమిచేయగలను?

శ్రీమిని—అట్లవా? మాటలయందు నీవు గురుడవే.

గౌత—మఱి పోటులయందో?

శ్రీమిని—అందన్నదమ్మలిరువురను సమానులే.

లవు—మీరు మాటలయందు మాత్రమే సమర్థులు కాబోలును.

భార్గవుడు—గురువరల యనుగ్రహ మున్న లోకేమి? ఆదియు లభించును అయితే
లవా! మీదేయూరు? ఎన్నియోదినములనుండి యడుగవలయునను కొను
చున్నాను.

లవు—ఈ యాశ్రమమే మానివాసము.

బాబాలి—మితండ్రిపేరు?

లవు—మాకుఁ దెలియదు.

శ్రీమిని—తల్లియో?

లవు—నీతయందురు.

గౌత—వాల్మీకితాత రామాయణములో వ్రాసిననీతయా?

లవు—కొడు.

గౌత—మీ తాత గారికేరేమి?

లవు—వాల్మీకి.

బాబాలి—గురువుగారినిఁ దాత గారనుచున్నావా? నీకుఁ జనువేమివచ్చును. గురువు
ను బరిహసించువా? ఛీ మూర్ఖుడా!

లవు—(కొంచెముకోపముతో) నీవు మూర్ఖుడవు వాల్మీకిమహాముని మీకు గురువు
మాకుఁ దాతయు గురువునగును మాయమ్మ యాతని నెప్పుడును నాథునా! య
ని పిలుచుచుండును. ఆయన మాతల్లిని ఆహ్వానించి సంతోషించును అతఁడు
మాయంబకుఁ దండ్రి.

గౌత—అటులనా? అయినచో మితండ్రి నెఱుంగవా! ఇన్నియేఁడులు వచ్చినవి.
ఇన్నిమాటలు చెప్పుచున్నావు.

కుశుడు—ఎన్నియో పర్యాయములు మాతల్లి నడిగితిమి తాతనడుగువాని యా మెచే
ప్పచుండును.

శ్రీమిని—పోనిమ్మ ముసింద్రుల నడుగరాదా?

లవు—అవకాశము లభించుటలేదు ఎప్పుడైనను లభించెనా యప్పుడప్పుడడుగుచుంటి
మి అందున కాతఁడు మితండ్రి గొప్పవాఁడు ఈతావునకే వచ్చి మిమ్మును

మీరున్నను దీసికొనిపోవును. కొన్ని కారణములవలన నిశ్చేటనండి వెడలి నాడు ఆతనిపేరు మీకిప్పుడు చెప్పరాదనుచుండును అందువలన మాకుఁ జెలియదు.

గౌత—మంచిది మీకౌత కాలమునుండి యిక్కడఁ జనువుకొనుచున్నారు.

కుతు—అయిదవయేట మాతాత మాకక్ష రాభ్యాసముఁ జేయించి విద్యలు నేర్పెను.

జైమి—(సందేహముతో) అయిదవయేటనే విద్యలు చెప్పెనా?

లవు—(గర్వముతో) అగును. పరీక్షింతువా?

జైమి—సందేహముగ నేయున్నది అడిగెదనేయే విద్యలు నేర్చినారు?

లవు—నీకుఁ జెలిసిన విద్యయం దడుగుము.

జైమి—నీకస్త్రవిద్య తెలియునా?

లవు—(గర్వముతో) అడుగుమని చెప్పలేదా? ఏయస్త్రమును జూపుమందువు?

గౌత—ఆగ్నేయాస్త్రముయొక్క వివరముజెలుపుము.

లవు—(ధ్యానమునఁజింపఁగాఁ జెరలొక చిగుసుల ధ్వనులును జ్వాలలును గాన్పించు ను.) అదియే చూడు మాగ్నేయాస్త్రము.

కాలం—(చూచి) లవకుశ కుమారులారా! సంతసించితిమి. మీకస్త్రములన్నియుఁ జెలియును బ్రహ్మస్త్రమెట్టిది?

కుతు—ఇట్టిదని నిర్ధారణఁ జేయఁజాలము అది ప్రయోగించిన బ్రహ్మయైనను జచ్చి పోవును ఆయస్త్రములన్నియు మాకు వాల్మీకియక్ష రాభ్యాసము చేయఁగానే ప్రత్యక్షమయినవి సర్వదామాతోఁ గూడనుండును.

జైమి—లవా! నీయందభిలాషకలిగినది. ఏదేని వరముఁగోరుమిచ్చెదను.

లవు—(నిరసముతో) విద్యార్థివి నీవేమియఁగలవు. అదియుంగాక క్షత్రియులము. మేము ప్రతిగ్రహింతుమా?

కాలం—ఓయీవలువా! నీకుఁజెలియును మునింద్రులు వరములిచ్చునెవ స్రీకరింపవలయును లేనిచోవారు కోపించిశపింతురు. ఈయనయొకమహామని, రామాయణాయమఁడగు శ్రీరామచంద్రునిఁ జూడఁగోరి యిటువ వచ్చి వాల్మీకి రామాయణమును జదువుచున్నాడు ఈతఁడు కేవలమును విద్యార్థికొఁడు.

కుతు—మునింద్రా! మాసోదరుని తప్పు మన్నించి యనుగ్రహింపుము మాతండ్రినిఁ జూడఁగోరెదము.

జైమి—(లవునితో) నీయభిలాషయేమి?

జాబాలి—లవా! నామాట వినుము చిన్నతనంఘఁబెంకితనమువిడుపుము.

తే, గీ. ఈమునీందురుడై మిని + హృష్టమతిని

నీకు సరమిత్తునని పల్కె + నీతిమెఱయ

నతనినుండి వరముఁ గొమ్మ + యనఘుఁడతఁడు

రాముకతనేర్చుకొనవచ్చె + రాజపుత్ర!

లవు—(వినయముతో) మునీంద్రా! నాయజ్ఞానమునుపైరించి మాయన్న కోరినదియే
సఫలముఁ గావింపుము ఎన్ని దినములనుండియో జనకుని సందర్శించు నభిలా
షకలదు అనుగ్రహింపుము.

జైమిని—(ఏవ్యదృష్టింజూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఔరా! యేమి యీవిం
త! ఈబాలురు కీ!రామపుత్రులా? వాల్మీకి యెంతరహస్యముగఁ జెందు
చున్నాఁడు అందుననే వీరలకు సర్వాస్త్రములును లభించినవి బ్రహ్మర్షి
యగు వాల్మీకి వీరలకయిదవ వత్సరముననే సమస్త విద్యలను ప్రసాదించెను
శిష్యుముగఁబోయి మహాపతివ్రతయు జగన్మాతయు వీరలకు జనయిత్రీయగు
నీతామహాదేవి యొక్క చరణకమలములకు నమస్కరింపవలయును కీ!రామ
సందర్శన భాగ్యముహుడ ననతికాలమున లభించును (ప్రకటముగా) రాజపు
త్రులారా! కొలఁది దినములలో మీరంద్రినిఁ జూడఁగలరు. మీతల్లియొక మ
హాపతివ్రత మీజనకుఁడివోటికేవచ్చి మిమ్ములను గొనిపోవును వాల్మీకిమీకు
మాతామహుడుకాఁడు కొన్ని కారణములచే మీజనయిత్రీనిఁ గాపాడిన యు
దారస్వభావుఁడు. అందుననా మెయ్యాతనినిఁ దండ్రియని పిల్చుచున్నది, ము
న్నందు సర్వమును మీకే తెలియును.

కాల—లవకుశ కుమారులారా! మీయెవఁజైమిని మునీంద్రుఁడు కరుణాశుండైయు
న్నాఁడు మీరదృష్టనంతులు

జైమి—నా రామాయణ పారాయణ సమయమగుచున్నది నేనుబోయి వచ్చెదను.
మీరు తక్కిన చెట్లకు కిక్కుపోసి యాశ్రమములోనికి రండు అంతవఱకు
నేను గుర్రపు గారియొద్దనే యుందును.

గౌత—మంచిది, మే మీప్రనిని కేముదురు లవా! నీవావించెతో నీటినిఁ దెమ్ము.

జాబా.—ఓయీ గౌతమా! నీకు మతిపోయినదా? గుర్రపు గారి యజ్ఞ యేమి? వీరి
చే నేపనియుఁ జేయింపవలదనికదా ఇంతలోనే మఱచిరివా? బాగుగనే
మాటతక్కును.

గౌత—అయినను వీరియందునఁ బక్ష మేల? మనతో బాటు వీందురుమాత్రము తేలవ

దా ? పీరికిఁ గొమ్ములు మొలిచినవా? వారును దేవలయును లేనిచో నేను దీని
కొనిరాను.

లవు—గౌతమా ! ఎవ్వరమును దేవక్కణలేదు కొంచెము తడవు మీరాశ్రమములో
నికిఁ బొందు తోటమంతయు నీటితో నింపినట్టెదను.

కాలం—ఏమిచేయుతువు ?

భాగ—వారుజాత్రమును బ్రయోగింతువా ? అది మంచిపనియే మమ్ములనందఱును
బ్రదికింతువు కానిమ్ము మేముకూడఁ జూతుము.

లవు—(ధ్యానమునఁటింపఁగా మెఱుపులతోను బిడుగులతోను గొప్పవర్షము కురియు
ను ఆశ్రమమంతయుఁ దడియును.)

గౌత—లవకుమారా ! మిక్కిలి సంతోషమయ్యె నీవు సుఖపడ్డితివి మమ్ములను సుఖ
పెట్టితివి నీవంటివాఁడు తప్పక ప్రభువు కావలయును నీ వేగ్రభువుత్తుఁడ
వోకాని నీతేజస్సుఁజూపి నూర్యపుత్తుఁడవని తోచుచున్నది.

కాలం—గౌతమా ! అందువలననే యాపిల్లలనుఁ బనిచెప్పింపని గురువు గారాజ్ఞాపిం
చియున్నారు గురువచనమింతవఱకు నిర్వహించితివి.

(తెరలో) గౌతమా ! ఈ యకాలస్పృహకే గారఁగమేమి ? ఏమనాచారమిచ్చ
ట జరిగినది గురువులు కోపపడుచున్నారు.

గౌత—అయ్యా ! విఘ్నదాసా ! లవకుమారుఁడు వారుజాత్రమును మాకుఁ జూపి
నాఁడు దానవర్షముకురికినది గురువులతో మనవిచేయుము ఆనాచారము జరి
గలేదని విన్నవింపుము.

(తెరలో) మంచిది ఆట్లు నేపోవుచున్నాను కొంచెము సేపటిలో మీరును
రఁడు నేఁడు గురువుల కెవ్వయో యనందభయోత్పాత సూచనలగుపడుచు
న్నవంట చెప్పినారు మీరు వేగరఁడు నీరు పోయనక్కఱలేదుగదా మీకై
కనిపెట్టుకొని యుందుము.

కాలం—లవకుమార ! మీరిరువురును దివ్యాస్త్రవిద్యులై యున్నారు మీజనకుడును
నన్యసామాన్య లేజోవిరాజితుఁడై యుండును సార్వభౌముఁడగు నాతఁడు
నాతివిరకాలంబున వచ్చి మిమ్ముఁగొనిపోయి పట్టభద్రులను జేయును అప్పుడు
మేము స్మర్తవ్యులమగుదుమా ?

కుశు—కాఁజాలరు ఏళనందురేనిఁ జెప్పెదవనుఁడు మేమట్టి యదృష్టవంతులమేయైన
మీర లాదేశమలై యుందురు అందున మీరే మమ్ము సర్వకాలము కనిపెట్ట
వలసి యుందురు మాజీవితములే మీహస్తగతములై యుండును.

గౌత—మఱియు సంతోషము ఈమధుకబళభోజనము తప్పి నాయుగ పడ్రాసోపేతము
గ దధ్యాజ్యంబులతో మనుగుచు మీపేరుఁ జెప్పకొనుచు మిమ్మాశీర్వాదించు
చు భుజించుచుండును,

లవు—(చిలువవ్వుతో) సౌందర్యమునఁ దులలేని కన్యకలను జెచ్చి మీకు వివాహ
ముఁ జేయించి యొంటికంటపుమేడల నిర్మించి వెల్లురు నిచ్చుటకై నూర్యచం
ద్ర నక్షత్రముల నింటియందుండును.

గౌత—(సంకలు కొట్టుకొనుచు) ఓ. ఓ, భేష్, భేష్, ఓ, అయితే అప్పుడు మీరు
మాకుఁ గాన్పించురా ? ఇదే వాదానమా ?

కాలం—ఓరీ ! విచ్చినాఁడా ! నిన్ను లవుఁడు వేళాకోళముచేయుచున్నాఁడురా ?

గౌత—లవుఁడాడి తప్పనా ? పోనీ ! తప్పనీ ! మనమామలు స్థితికి భంగములేదు
కదా మన బ్రాహ్మణాగ్రపు భోజనములకు లోటా ?

కాలం—లవుఁడను పదమున లవత్యములేదా ? తర్కవ్యాకరణములు చదివిన నీ కీతెలి
వితేటలు యుక్తముగనే యున్నవి.

కుశు—కాలంకాయవా ! మీ శేషియు సంక్షేపములేదు మాసోదరుఁడు పల్కిన పల్లు
లన్నియు వాస్తవములేయగును కాని మీరనినవి కావలదా ?

బాబా—జైమినిముని చెప్పినాఁడు అదియుం గాక గురువుగారు మిమ్ముల నసమాన
వాత్సల్యంబునఁ జూచుచున్నారు ఈరెండు నుదార్కాణములు కావా ? సం
క్షేపములేదు మీరు పృథువులగుదురు.

గౌత—(దిక్కులుచూచి) అదేదియో గుఱ్ఱము ? మాకుఁడు, ఎంతయందముగనున్న
దో ? లవకమారా !

నీ. పంచవర్ణములఁ బ్రీతి భల నీనుమండెడి

సుందరపటుకాయ • శోభితవర

సుందరముఖినీమ • సూన్యతవచదుని

మోమునవలెఁ గాంతి • పాలయుమండ

సర్వసదావర్త • సహితమా నెమ్మేన

నవయవనకృమ • మలకుమండఁ

బొడుగులై పటువులై • పాలుపుఁ గాంచెడికాళ్ళు

పరువునందలిక్కిరి • వ్యాప్తిఁజేయ

శీ. గీ. సర్వలోకాధిరాజ్య ప్రి శస్త్రలక్ష్మి

స్వారిచేయుట కర్వమై శాటిలేక

తిరుగుచున్నదీ యశ్వంబు దీనియందు

వాంఛపుట్టివఁ జనివేగఁ బట్టితెమ్మ.

అది నీకు లభించిన యుక్తము గానుండును దానిమిగులున పితాండవ మాడుచున్నది. కుకు—ఇందుని యువైపు శ్రీనమేషా నని సంశయముకలుగుచున్నది కాని, దాని నిష్ఠము ధనశ్రమని నిర్లింపబడుచున్నది ఇట్టి గొప్పయశ్వము వేటాండెడ నుండదగదు.

లవు—భూలోక దేవేంద్రుఁడును సీతానాథుఁడునగు శ్రీరామునిదేహా ?

గౌత—కావచ్చును. ఆయనకొఱకై దేవేంద్రుఁ డిచ్చియుండవలయును లేదా బ్రహ్మ ప్రత్యేకముగా సృజించి యిచ్చియుండవలయును లేనిచో నరులకిట్టి హయ రాజము నారోపించుశక్తి యుండవలదా? దినమున కెన్నియో వేలయోజనములు పరుగిడుశక్తి కలిగియున్నట్లు కన్నట్లుచున్నది లవకుమారా! దానిని నీవు పట్టుకొని స్వాధీనపఱచుకొనఁగలవా? ఆశ్వారోహణము నీకుఁ జెలియునా?

కుకు—గౌతమా! తాతగారిదయవలన మాకన్నియుఁ జెలిసినవి ఎట్టిమోటుగుట్టమైన మాచేయి తగిలినమాత్రమునఁ బరమసాధునగును నీవును నేర్చుకొనియుంటివా!

గౌత—లేదు నేర్చుకొనవలెనని యున్నది నేర్చెదరా?

కాలం—(నవ్వుచు) ఇటువంటి గుఱ్ఱముమీఁదవా నేర్చుకొనుట? ప్రమాదము కలుగును విశ్వామిత్ర సృష్టియందలి యశ్వములు కలవు అవి మిక్కిలి సాధువులు వాని నారోపించి కృమముగా నిట్టివాని నారోపించుటయందునై పుణ్యమును బొందవచ్చును.

గౌత—(సంతోషముతో) ఓ! యింతకంటేనా? తప్పక నేర్చుకొందును లవకుమారా! మీరు నన్ను బట్టుకొని యాగుఱ్ఱ మెక్కింపుఁడు.

కాలం—ఆ యశ్వరాజముల నారోపించు నెడగుఱ్ఱములను బట్టుకొనవలయునుగాని యారోహకులఁ బట్టుకొన నక్కఱలేదు.

లవు—(గ్రహించి చిరునవ్వుతో) గర్జభసంతానమా?

గౌత—(కోపముతో) ఛీ! దుర్మార్గులారా! నన్ను గాడిద నెక్కును దురా? చూడుఁడు గురువుగారితోఁ జెప్పెదను (నిష్క్రమింపఁబోవును)

కుశు—(అపి) మిత్రమా ? పరిహాసమునకన్నఁ గోపింతువా ? రమ్మ మాకు భవిష్య
న్యంత్రి) విష్ణు తొందరపడవచ్చునా ? (తీసికొనివచ్చును.)

లవు—నేను బోయి యాగుట్టుమను బట్టి తీసికొనివచ్చెదను అంతవఱకు మీరందఱి
టనుండుఁడు, (నిష్క్రమించును.)

కాలం—కుశా ? మీసోదరునకు దానినిఁ బట్టునై పూర్వము చాలదేమో, నీవు కూడఁ
బోయి వచ్చెదవా ? మేమున్నను లేకపోయినను సమానమే.

కుశు—అక్కఱలేదు మాతమ్ముఁడే తీసికొని రాఁగలఁడు.

గౌత—(చూచి గుండెలపయిఁ జేతనిడికొని) అమ్మయ్యా ! ఎంత బండపనిఁజేయుచు
న్నాఁడు దానినిఁ బట్టుకొనుట సామాన్యమా ?

కాలం—(చూచి) అయ్యా ! అది దాఁటిపోయినదే !

కుశు—(చూచి) అది దాఁటిపోవుటకాదు తమ్ముఁడే విడిచినాఁడు అదేమామము
మఱలఁ బట్టుకొనుచున్నాఁడు.

గౌత—(చూచి) లొంగినది దాని నిటులనే తీసికొని వచ్చుచున్నాఁడు.

(లవుఁడు యజ్ఞాశ్వముతోఁ బ్రవేశించును.)

కుశు—(సమీపించి) తమ్ముఁడా ! ఏదీ గుట్టుము ? (ఉత్తరీయమును మెడనుఁ జుట్టఁబ
డిన దానినిఁ బట్టుకొని దానిముఖమునఁ గట్టఁబడిన చీటిని దీయును.)

లవు—రాముని యజ్ఞాశ్వమంట యిది అందులకై సందేహించియే దీనిని బట్టితీసికొని
వచ్చితిని.

కుశు—(చీటినిజదివి) తమ్ముడా ? యెంతపనిఁజేసినావు ! యజ్ఞాశ్వమును బట్టితివే దీనివే
నుక శత్రుఘ్నుఁడగు శత్రుఘ్నుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు ఆతనిని గెలువలయును
ఈ యనవసరపు జోక్యమేల ?

ఉ. రాఘవుఁడశ్వమేధమును • రావణమారణజాత పాతకా
మోఘవిచారముంగడపఁ • బూన్కినొనర్చుచునుండె దానినిక
బ్రాఘనవేగసంస్తుతమ • హాశ్వముఁబట్టె దలంపనానె ? పై
న్యాఘముతోడ వారలు మ • హాధృతి వచ్చినఁబోరు శక్యమే ?

దీనిని విడిచివేయుము.

గౌత—ముందే యనుకొనినాము శ్రీరామునియొద్దఁ దక్కవేఱుండెదనిపి యశ్వ
రాజముండునా ? వానిమేధమునకై విడువఁబడినదా యిది ? (లవునితో) లవు
కుమారా ! నిన్ను బ్రతిమాలుకొంచును దీనిని విడిచి వేయుము నీవు పట్టితివి

రామణమర్దనుడగు రామునిదని తెలిసిన వెంటనే విడిచివేయవలయును అతఁడు మనకు బ్రభువు మనమాతనిని గౌరవింపవలయును ఈయజ్ఞమునకై మన గురువుగారికిఁ గూడ నాహ్వానమువచ్చి యుండును మనకందఱకుఁ బురోహితములు భోజనములును దొరకును.

లవు—పిటికి బ్రాహ్మణుడా! ఎట్టిమాటలాడుచున్నావు క్షత్రియుఁడు చే జిక్కిన యశ్వరాజమును విడుచునా? అతఁడు జానకీ నాథుడైన నేమి? గౌరీనాథుడైన నేమి? వారినింక మెంతవఱకుఁ గలిదో? పర్యవసానముఁ జూడవలసినదియే.

కుశు—తమ్ముడా! శ్రీరాముని బలపౌరుషములు రామాయణమునఁ జదివించిని కావున విడుచుట మంచిది ఆతనిని గెలువఁజాలము.

లవు—అగ్రజా! నీవుకూడ వారీయందుఁ గలియుము నాకేమియు భీతిలేదు నేను గుఱ్ఱమును బట్టితిని నేనే వారినోర్చెదను ఆ శ్రీరాముని గెల్చిన గొప్పతీర్తివచ్చును ఓడిన మనకసృతివ్రలేను పంక్తికంఠుఁడంతటివాఁడోడినాఁడు నాకింకఁ బిటికిమందువేయవము.

ఉ. అతఁడు విష్ణుదేవుఁడు మ + హాత్ముఁడు జిహ్వుఁడు వానిగెల్చినకా
భూతలియందుఁ గీర్తియుఁ బ్ర + మోదముఁగల్గఁ బరాజయంబునకా
స్థాతితొలంగిందించుకయుఁ + గ్రన్ననరావణ ముఖ్యులొడినా
రాతనికికా హయంబు విడు + మంచును మీరలు పల్కఁకుండుడే.

కాలం—లనకుమారా! నీయుక్తి మంచిదే కాని వారలను గెల్పుట యశక్యము.

చ. కలమ లవా! పితామహుఁడు + ఫాలవిలోచనుఁడుకా సురేందుఁడుకా
గెలువఁగఁజాలరావృపునిఁ + గీడ్పడుటే రణమందు నిత్యమా
నిలఁగలవారికికా రఘువ + రేణ్యునిఁ దాఁకినగెల్పుగల్గుకే
జలమువహింపనొనె రణ + సాధనముల్ గలవేజయింపఁగక .

లవు—ఇతరులమాట యది సర్వదివ్యాస్త్రములును బ్రభృత్తములు నన్నుఁ బ్రయోగింపుము నన్నుఁ బ్రయోగింపుమని తొందరపెట్టుదుండఁగాఁ గోరిమూఁకను గెల్పుట కష్టమా? లక్ష్మణుని బాణముల ఛాటికిరావఁగుడు పెక్కుసూక్ష్మవెన్నిచెప్పనఁట అది చూడవలయునని యున్నది తాటకాప్రాణులకు మా రించిన శ్రీరాము నిశరవేగంబునుగనులపండువుఁ జేసికొనియెడ దోడ్కొనియెడ దెచ్చిన హనుమంతుని లాఘవంబును జూడరి బ్రతుకేల? ఇమియన్నియుఁ

దలచి చాటునఁజేసిన రామనియుద్ధ వైపుణ్యమును మునుల యెదుటఁ జూచి
గెల్పందికొందును తారయిచ్చిన ధనుర్వేద మేమయినది ఒక్క నారాయణా
స్త్రమునకు నారలందఱును యమపురిఁజేరవందురా ?

కుశు—తమ్మండా ! నీయుత్సాహమునకు మేరలేకున్నది కానిమ్ము ఏమిజరుగునో
చూతము రాముఁడు హహులఁడగుటచే నట్లంటిని నేను మాత్రము వెనకఁ
దీయుదునా !

గౌత—మీరిరువురును గలరి మాప్రాణములు తీయుదురు యుద్ధరంగమును దలచు
కొనిన భయము గానున్నది రామాయణమునందలి యుద్ధస్థానలు చదివినమీకు
ను భయమగును ఈవెట్టిప్రయత్నములకు మాని గుఱ్ఱమును విడిచిపెట్టుఁడు లేని
చో నాశ్రమములోనికేబోయి మీయమ్మతోఁ జెప్పెదను.

లవు—పోమ్ము చెప్పుము మాకేమియు భయములేదు వీరహస్తీయు వీరమాతయునుగా
దా మాతల్లి ! మమ్మేమియు ననదు విశేషించి మమ్మలను లాలించును.

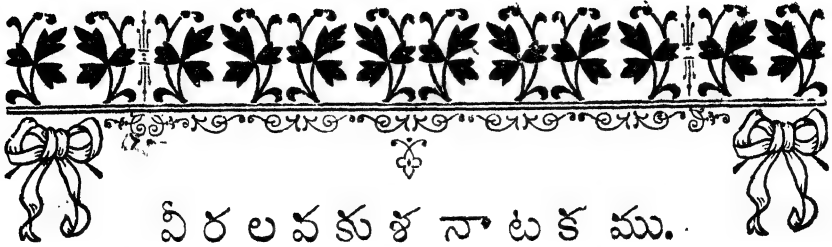
గౌత—చూతముకాగా ? (బింకముతో నిష్క్రమించును)

కాలం—పోనిమ్ము లచుమారా ! ఈగుఱ్ఱమును సరక్షించుచు నిత్తున్నుఁడు ఎచ్చు
చున్నాఁడు కొంచెమతిహవులో నాతఁడును దీనిని వెదకుచు మనయొద్దను వచ్చు
ను. సంసులఁచురంబగును ఈవృద్ధిగనుండులకునువైనదికాదు (చూపుచు) అటు
పోవుదము రమ్మ.

కుశు—తమ్మండా ! అట్లే చేయుదను. రా. (గుఱ్ఱముతో నందఱు నిష్క్రమింపఁ
గాఁకెరపడును.)

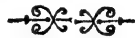
ఇయ్యది క్రిమదాత్రేయ విరచితంబగు సుత్తర రామచరిత నాటకంబున
యాజ్ఞకాశ్యపాచార్యుల నది త్రవీయాగము.

వీరలవకుశనాటకము.

చతుర్థాంకము.

రంగమ—వాల్మీక్యాశ్రమమునందలి పద్మవతీరము

(వాల్మీకి మహర్షియు శిష్యుఁడు గౌతముఁడును సంభాషించుకొనుచుఁ బ్రవేశింతురు.)

వాల్మీకి—గౌతమా ! తర్వాత ?

గౌతముఁడు—మునిందా ! అపరాశ్రమమును దాను గ్రహింపఁదలంచి పోయిపట్టెను.

వాల్మీకి—అట్లనా ? అతఁడు తుత్తీయుఁడమారుఁడు తగినపనినే చేసెను.

గౌత—పిమ్మట దానియొక్క ముపయిఁ గట్టఁబడిన లేఖను విప్పి చదివితమిగదా (అశ్వ
రథముతో) ఏమిచెప్పవను ? నాశరీరము కంటించిపోయినది.

వాల్మీకి—ఏమన్నదియేమి ?

గౌత—చెప్పెద వినుఁడు : త్రిలోకములను గెలిచి దేవేంద్రాది దిక్పాలకుఁ
బ్రహ్మలోని బల్లెమై భుజనము లల్లలనాడించిన పంక్తికంఠుని బంధుమిత్ర
పుత్రపురివారసహితముగాఁ జంపి లోకజేతయైన శ్రీరామచంద్రుఁడు వాజిమేధం
బాసర్పనెంచి యాయుశ్వంబును నదలెను. దీని సంరక్షణకై ననైన్యఁడై శత్రు
ఘ్నుఁడగు శత్రుఘ్నుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు శక్తిమంతుఁడగు తుత్తీయుఁడు
దీనినిఁ బట్టును గాక అనియున్నది.

వాల్మీకి—శ్రీరాముఁ డశ్వమేధమును గావించుచున్నాఁడా ! (స్మరణకుఁ డెచ్చుకొని)
అగును, నారామాయణమున నదియంతయుఁ జెల్పించియుంట్టిది.

గౌత—(అత్యమతో) ఏమని చెల్పించితిరి ? అవుఁడు గెల్చునా ?

వాల్మీకి—అనుకులు గెల్తురు వారికోటమియుండదు వాండు నిర్వక్తపరాక్రమాన్వి
తులు వారితోఁబోరి దేవేంద్రుఁడైనను బ్రదుకఁజాలదు ఇంక మనుష్యులెంత
వారలు !

గౌత—శ్రీరాముడు మనుష్యుడా! నారాయణుడని చెప్పితేకాదే? అతడు కూడ వీరికోడునా!

వాల్మీ—ఓడఁడు, అంతవఱకున్నను అంత బరమేష్టి ప్రత్యక్షుడై యుద్ధమును మానిపించును.

గౌత—అట్లయిన లవుఁడు లవుఁడు కాఁడు గురుడే కుశుఁడు కుశ ప్రియుడనుకొంటిని నైమత్తగజములపాలిటి యంకుశప్రఖ్యుడే

వాల్మీ—శంఢేహమా? వాండ్రకు సమస్త విద్యల నెచ్చివైచితిని దానవారలు బాల కులయ్యు రణరంగముగ ఫాలనేతుని గూడఁ దిరస్కరింపనేర్తురు.

గౌత—అది యావాండ్రబింకము? నేనెన్ని చెప్పినను వినకపోయెను. అంత నేను మీతల్లితోను గురువుగారితోను జెప్పెదనంటిని అందునకాతఁడు మాయమ్మ యుఁ దాతయు మమ్ములను వారింపరు పోయి చెప్పకొనుమనినాఁడు ఇమి మీతోఁ జెప్పమనుటచే నచ్చినాను శత్రుఘ్ను పురస్కృతంబగు శ్రీరాముని పరివారంబు నాయుద్ధము బాలకులెదిర్చి యుద్ధ మొనర్చుట యుచితముకాదు. కావున నాని నాయశ్వమును విడువుమనుడు తాము రచించిన రామాయణమున రామని శార్వమును దలచుకొనిన పీండ్రాంతయుని తోఁచును అదియుఁ గాక యాంజనేయాది కశివీరులందఱు నుండురుకదా లక్ష్మణుని పరాక్రమము ముందు పీండ్రమాట లెక్కయా!

వాల్మీ—వత్సా! అహర్వృషడకుము వాండ్రందఱులు వచ్చినను వీరలకుఁ జాలరు వాల్మీకి శిక్షితులగు సీతాపుత్రులను విశ్వామిత్ర శిష్యుండును దదనుచరులును గెల్వనేర్తురా?

గౌత—తాముకూడ వారలను బ్రోత్సహించుచున్నారు నాకు భయమగుచున్నది.

వాల్మీ—నీకు భయములేదు మనమీ మెట్టపైఁ గూరుచుండివారల యుత్తర చరిత్రమును బరిశీలించుము.

గౌత—గురువర్యా! అటుమాడుఁడు (చూపుచు) కుశలపు లశ్వము నామాత వృక్షమునకుఁ గట్టినిలుచుండఁగా వారియొద్ద కెవ్వరో యిద్దఱు శత్రుయులు పోవుచున్నారు వారెవ్వరై యుందురు?

వాల్మీ—ఒకఁడు శత్రుఘ్నుఁడు శ్రీరాముని తమ్ముఁడు రెండవయాతఁడు సుపరిసిద్ధ నేనానాయకుఁడు విజయసేనుఁడు.

గౌత—(భయమునటించి) అయ్యో! ఇంకేమున్నది? కొంపమునిగినది మఱలఁబోయి సీతాదేవితోఁ జెప్పుదునా?

వాల్మీ—భయములేదరక్కెతమెట్టినెక్కడముటటనున్న మనకంతయుఁ గాఁపించును.
గౌత—అట్లే చేయుదము రండు (కమండలువు మొదలగునవి తీసికొని వాల్మీకిము
సీమఁగినితో నిష్క్రమించును.)

ఇయ్యది విష్కంధము.

—•••••—

రంగము—వాల్మీక్యశ్రమబాహ్యప్రదేశము.

(గుట్ట మొక చూతవృక్షమునకుఁ గట్టఁబడి యుండును. దానిసమీపమున లనకుశులు
ను గొంచెమెదుట శత్రుస్థివిజయసేనులు నుండఁగాఁ జెరలేచును.)

శత్రుస్థి—(లవ్రనితో) కుమారా ! ఏకే రేమి ? నగుట్టుము నెరు కట్టివేసిరి
విడిచివేయుము ఇయ్యది శ్రీరామచంద్రుని యజ్ఞశ్వము.

లవ్ర—అయ్యా ! నన్ను లవ్రుడందురు దీనిని నేనే కట్టిచైతని ఎంచునకు విడు
వలయును ? శ్రీరాముని వైసంతమాత్రమున విడువలయునా ?

శత్రు—అట్లుకాదు. లనకుమారా ! దీని నిలరులు బంధింపరాదు ఒకవేళ బంధిం
పఁ దలచినచో శ్రీరామునితో బోరు సామర్థ్యముఁ గలిగియుండవలయు
ను మీరు బాలకులు మీకుఁ జెలియదు విడిచివేయుడు.

లవ్ర—అయ్యా ! ఇరరులు బంధింపరాదంటిరి అయినచో దీనిముఖమునందలి పర్ర
మేమి ? శక్తికలవారలు పట్టుకొనవలసినదనియేక దా మాకు బుద్ధివుట్టినది.
మేము బంధించితిమి అనరహైనచో శ్రీరాముని కెల్పెదము.

శత్రు—(తనలో) ఔరా ! యీబాలకుల బింకము చూచిన బ్రాహ్మణులవలె
నున్నారు త్పత్రియులవలె బ్రతుక్తురమిచ్చుచున్నారు విరినిఁ జూచినంత
నే మానసమున నేదియో సంతోషముకలుగుచున్నది మానీతాప్రతురలు
కారుగదా ? ఇద్దఱు నొకపోల్కిఁ గలిగియున్నారు. (ప్రకటముగా) నాయ
నా ? (కుశునిఁజూపి) యాతనిచే రేమి ? మీతలిదండ్రులెవరు ? చెప్పినవి
రా ? శ్రీరాముడు సామాన్యుడుకాదు ఈయశ్వముఖమునందలి చీటియం
చు వ్రాసినది త్పత్రియుల విషయ మేమైయున్నది. బ్రాహ్మణులు మీకేల ?

ఉ. బాలక ! యాశ్వకాశ్వమిది • పొగ్గినశేఖరుడైన రామధూ

పాలకుఁ డీహయంబు విడు • నక్ష సమకట్టెను దీనిగట్టఁగాఁ

జాలరుకారినప్రభులు • స్వర్ణగరేశ్వరుడైననోడు నా

శూరియుగఁప్పమిచ్చు విడు • చొప్పుచితంబగు నీకు నియ్యెడక .

లవు—అయ్యా! (కుశునిఁజూచి) యీతఁడు నాకక్షిజుఁడు కుశాహ్వయుఁడు మేము

వాల్మీకి శిష్యులము హయరాజుఁడు నిశుచరచిత్రము.

విజయ—నాయనలారా! మీరు పిల్లవాండు మీకేమియుఁ జెలియదు ఈయశ్వము
ను విడిచిన శ్రీరాముఁడు సూర్యవంశజాతుఁడు రావణాసురునిఁ జంపిన మహా
వీరుఁడు అతని యశ్వమును మీరు పట్టరాదు.

కుశ—అయ్యా! నీవు దండనాయకుడవని తోచెడును మీ శ్రీరామునిం దలై
న్యములను నిమేషమాత్రమున గెలువఁగలము మాశక్తికి మీరంతవారలు!
అదియుం గాక మీరు చెప్పిన రాముఁడెట్టివాఁడో మాడుము. తాటకను
ను బాహునిఁ జంపి మావీరునిఁ దఱిమినాఁడు స్వల్పలగురక్కములను జంపి
యజ్ఞమును గాచినాఁడు బలహీనులగు నిశాచరులను ఖరనూషణాదులను జం
పినాఁడు చెట్టుచాటుననుండి కోఁతనిఁ జంపినాఁడు అబ్బబ్బ! యెంతెంతపనులు
చేసినాఁడు సుగ్రీవుఁడు మొదలగువారలు సహాయముచేయఁ గా విభీషణుఁడు
లంకారహస్యములను కెప్పఁగా నెట్లతలను రామునిఁ జంపినాఁడు.

ఉ. రాముఁడు వీరుఁడలగనెను + రామునెట్టులఁ బంపఁగల్గె నా
ధీమహీశుండు మారుతీ సు + ధీరనాధిదాఁటిపోయి సా
ధ్వముణినార్తఁ జెప్పెను వి + భీషణుడా కిపురంధ్రవిజ్ఞుడే
మేమియ్యె చెప్పినంతటఁ గ + వీరుఁడు తోడ్పడఁజంపె వానినిన్.

అరావణుని పరాక్రమంతెట్టి దండువేని వినుము.

మ. అనరణ్యండును రాజుతోడెగ్గుతపి + ర్యాత్కేదభవుండాకియో
డెను శాఖామృగ రాజుతోడె నితన్ + డిల్పర్పఁ దెట్టివియు
యన భీష్మి తొలంగె నా బలీపురికన్ + సూర్యస్వభావంబుతో
జనిప్రాక్థించి సజీవుడయ్యె విబుధే + శద్వేషి సామాన్యుడే!
తే. గీ. అట్టివానిని మితుల + నధికబలులఁ

గూర్చుకొని శత్రునరరంధ్ర + కోవిరులను

కోరుఁడెసికొని జయింపఁ + దొడరుచునికి

గౌరవంబు? ధర్మమగునె + క్షత్రియులను.

రావణుడచే నాతనికి యోహానియే కాని పాప్తికాయ ఇదిగో యిప్పుడీ యజ్ఞశ్వము
ను దీసికొనినచో నాతనికి శక్తి బయటఁబడును బ్రాహ్మణుఁడగు పరశురాముని గెలు
చుట పౌరుషమునొంటిరా?

శత్రు—(కోపముతో) ఏమీ? శ్రీరాముడు మీకింత మలకనయ్యెనా?

లవు—(నవ్వుచు) అబ్బే లేదు మానుమంతుడు సంతివి తేవన్నచో బరువగును అయ్యో! యెంత దురదృష్టము సకలక్షమాచక్ర పరిపాలకుఁడగు శ్రీరామ చిందునినకుఁ గోరితినాయము కావలసివచ్చినది.

ఉ. పంకజమిశ్రు సంతతినీఁ • బ్రాణివసుంచె భరాధి నేతయై
జంకక శత్రురాజులను • శాశ్వతస్థి నిహించె నెట్టియా
టంకములేనివాఁడు యక • టా! మానుమంతునితోడ లేమిచో
విడిము లేలియుండు కిపు • పీరులదాఁడుట మాటమాట్రమే!

విజయ—బాలవలార! మీరుఁ జెలియదు చెప్పినమాట వినకున్నారు మీతలిదండుగ్రి లకేడ్లు చెప్పరైతిరి బ్రాహ్మణబాలరకింత శౌర్యమేల?

లవు—మాపరాక్రమము మీరుఁ జెలియదు మేము బ్రాహ్మణబాలరముకాము శ్మత్రీయులము వాల్మీకి మహామనీంధ్రుని శిష్యులము,

శత్రు—(తనలో) శ్మత్రీయులఁట సీతారాములపోల్కి పీరలయందుఁ గననగుదు న్నది సీతబ్రదికియుండి పుత్రునిఁ గనినచో నిందొకనిఁ బోలియుండును, లేదా కవలను గనియైననుండవలయును అట్లయినచో పీరలవయస్సునకు సరిపోవును ధైర్యశౌర్యదులయందు వీండుగ్రి రాముని మించునున్నారు.

ఉ. శ్మత్రీయపుత్రులందుఁ బలు • కంఠదుమోదము పుట్టె మైశ్రీ
పుత్రులెయేమొ యాపడఁతి • ధూజనజీవగనున్న గాంచినకా
శత్రు నిబర్హణప్రభత • శౌర్యవహీనుల నాశ్రుజన్మలం
జిత్రము పీరిబోలెడిగు • చిహ్నుల కన్నకువారి విచ్చటకా.

పీరితో యుద్ధముఁజేయుటకుఁ జేతులు వచ్చుటలేదు (ప్రకటముగా) నాయనలారా! మీతలిదండుగ్రిలకేడ్లు చెప్పితిరికాదు మీనంటి విడ్డలనుగన్న తల్లిదండ్రుల పావననా మంబుల వినఁగోరుదున్నాము.

కుశు—అయ్యో! ఆసంగతులన్నియు మాతాత గారగు వాల్మీకి మహామనీంధ్రునడుగుఁడు మాతఁ జెలియదు తెలిసినను మీరు జెప్పము మేము శ్మత్రీయులము గునుము.

శత్రు—నామనా! శ్మత్రీయజాతికి మీనలని గౌరవములభించినది మీశౌర్యములకు బ్రమోదమయ్యె నాతోడరండు శ్రీరామునితోఁ జిప్పి మిమ్ములను బ్రభుత్వలను జేయించెద ఆతఁడు మిమ్ములను గుమాగులవలెఁ జూచుకొనును.

ఉ. నాయనలార! మిమ్ముని • నాయకుపాంతకుఁ బ్రీతితోడఁ గొం
పోయెదరండు రాముఁడు పృ • మోదముతో నిజరాజ్యమిచ్చు మీ
రామునఁ గాంచి యుంట తన • నందనకై వడిలెండు సత్వరం
వేయగుగఁ నలెక రఘుకు • లేళ్ళరు సన్నిధికిన్ లవా! కుశా!

లవు—ఆసుర్మానందా మానసమున నున్నా? చాలు జాలు మహాపతివ్రతా శిరో
మణియని యగ్ని సాక్షిగఁ బానెఱిగినదానిని ధర్మసత్త్వినిఁ బరిపూర్ణగర్భిని
ని భూమిజాతను సీతామహాదేవినిఁ జాకివానిమాటలు పురస్కరించుకొని
విడిచిన మహాహుగిఁడు రాక్షసుఁడు రాముఁడా మాకు యజమానికొనఁ
ఁబును? శ్రీహరి! ఎంతమాటవినవలసి వచ్చెను ఆజగన్మాత సీతయెంత విచా
రించెనోగదా; ఆమె యునుటు మీకుఁ దగులక మానదు అంతవఱకేల? మూ
ర్ఖుఁడును బట్టిదోహియునగు నాకానల్యేయుని దండ్రించి సిగ్గుఁ గలుపుటకే
యీయశ్యమును బంధించితమి

శత్రు—లవా! లవుఁడనుగు నీవచనములు పాటిచేయునక్కఱలేదు లోకధారుఁడగు
శ్రీరామచంద్రుని దూషించుచున్నాఁడవు ప్రజారంజనమునకై ప్రాణాధిక
యగు వైదేహినిఁ గూడ విడిచిన యాతని ప్రజారంజకత్వమును మెచ్చుకొన
వలెదె? అయిన నాతఁడు పరకాలత పరిగ్రహణముచేసి కొనెనా? తానామె
ను విడిచినను సీతాగతమనస్కుండై యెల్లకాలము హా! సీత! హాజనకరాజ
నందని! హా! దేకప్రాణ! హాదండకారణ్య సహచారిణి! హా! యనియే
నిట్లార్చు విశుచుచు దుఃఖించుచుండునుగదా,

చం. ప్రజలకు సంతసంబుఁగొలు • పన్ నిజభామిని సీతవీడినాఁ
డజులను గూడమించునతఁ • డాలిని వీడియు నన్యకాంతనం
బుజ వదనఁగ్రహించఁడయె • భూమిజుకై విలపించు నెంతయున్
విజనగృహంబునందె పరి • వేదననంగును నుండ నెప్పుడున్.

ఆతనిని దూషింపవచ్చునా? రాముఁడు దోషియైనచో వసిష్ఠ వామదేవాది మునిం
మృతాతని కడనుందురె?

లవు—నాండెల్లరును రాజోపచారములకు మరల యాతని కెదురాడకుండురు మా వా
స్త్వికి తాతమొదలగు వారలేమందుకో? కట్టా! శ్రీరాముని ప్రజారంజకత్వ
మునకుఁ ద్రాగెనుబోతులగు రజసులే ప్రమాణపురుషులా? కొండలు ప్రభు
వులు రామునివంటివారు ప్రజారంజనకై జారత్వమును జోరత్వమును బరస్వ

హరణము మొదలగు మహాకార్యములను జేయించుచున్న యట్లుగ సమాధానముఁ జెప్పెదరేమో.

కా. ఆయ్యా! యేమిని త్రొంగుబోతు రజకుం • డన్నకా సతీరత్నమున
వెయ్యార్థంగుల నెంచకుండ విడిచెకా • విశ్వంబుమాషింపఁగా
న్యాయ్యంబేయట లాచరించుట నవాం • తర్వత్పిఘాబాత సా
హాయ్యంబేమియులేక పంపఁదగునే • యారణ్యసీమాలిక్కా.

శత్రు—(కోపముతో) ఓయీ డింభికా! ఊరకున్నకొలఁదియు నియుపన్యాసములు
మితిమీలుచున్నవి. నిరండ్రి యిటనుండెనా?

లవు—ఏమినింకము? మాటలయందుమాత్రమేనా? పోటులయందుఁ గూడ నుండె
నా? బయినను నారండ్రి సంగతి నీకెల?

శత్రు—కాను పోయి యాతనితోఁ జెప్పి మాతనిని దీసికొనిరమ్ము.

లవు—అతని నొకెల? నాకు నీవు సమాధానముఁ జెప్పెదవా?

శత్రు—శబ్దప్రయోగమునందా? శరప్రయోగమునందా?

లవు—ఎంతైనను సరియే మాతాతగారు వాల్మీకులు, వారు నాకు నశర్వణవేదమును
సమస్త దివ్యాస్త్రములు కల బ్రసాదించినారు నాతోఁ బోరు మీకు లాభకా
రికాదు.

శత్రు—ఓయీ! వాచాటా! లోకత్రయమును గెల్వఁగోరిన మాంధాతృ చక్రివ
ర్తి యెవ్వనిదాకి భస్మమయ్యెనో? యెవ్వనికి రుద్రదీప్తమగు దివ్యశక్తికలవో
యాలవణాసురుడు మధుసుతుఁడు నాతోఁబోరి చచ్చెను నీనెంతటివాఁడవు?
ముక్కుపచ్చలారని పసివాఁడవు గజ్జమును విడుపును నిన్ను రక్షింతును.

లవు—నుమ్మరక్షించుటకును శిక్షించుటకును నీవు చాలవు. నియెడల మేము సమర్థు
లము శ్రీమద్రామాయణ కర్తలగు మాతాతగారు నిలవణాసుర యుద్ధమును
వర్జించియే యున్నాఁడు అట్టి యాడంగియుద్ధమును నీవుమాత్రమే చేసితివి
ఘో! యింకను మాయెచుట నిలిచెదవా?

విజయ—బాలవంశారా! అదే మా సేనాఁడును యుద్ధసన్నద్ధమై వచ్చుచున్నది మీ
రేమి చేయఁగలరు?

లవు—చంపనుందువా? చెదరఁగొట్టమఁదువా?

శత్రు—చెదరఁగొట్టుటకైనను మీకు శక్యమా?

లవు—ఇదేమాకుము (మంత్రించి వాయువ్యాస్త్రమును వదలును నేన జెదరిపోఁగా
విజయ సేనఁడు దిగులుపడును.)

శత్రు—(హేర్యముతో) నెచాస్ లవకుమారా! నీశాస్త్రము మెచ్చదగియున్నది నా సేవలను నిమిషమాత్రమున నాశముఁజేసితివి కానిమ్ము నాతో యుద్ధముఁ జేతువా? పిల్లవాఁడవు ముందుగ నీవు బాణము విడువము.

లవు—అలస్యముచేయుట నాయుద్దేశము కాను ఇదే గాంధర్వాస్త్రము దీనితో నిన్నును నీసేనానాయకుని మూర్ఖుఁగొట్టెదను కాచికొనుఁడు.
(మంత్రించి బాణమును బ్రయోగింపఁగా నిద్దఱును మూర్ఛిల్లెదరు.)

కుశు—తమ్ముఁడా? వంచిపనిఁజేసినావు సంయోగస్పదములగు యుద్ధముల నాలసింపరాదు ఇప్పుడు వీరినేమిసేయుదము?

లవు—ఈశత్రుఁఘ్నునిఁ దీసికొనిపోయి మనము చదువుకొను పర్వతాలయంఁ బరంజఁజెట్టెదము మఱల నెవ్వరేని నత్తురేమో మాతము ఈగుఱ్ఱము నా యశోక వృక్షమునకుఁ గట్టివేయుదము తాతతోఁ జెప్పినట్లము.

కుశు—మంచి దట్లనే చేయుదము (ఇద్దఱును శత్రుఁఘ్ను నెత్తుకొని పోఁగాఁ జరమాఱును వాల్మీకియు గౌతముఁడును బ్రవేశింతురు.)

గౌత—ముసిందా! లవుని పౌతాపమును జూచితిరా? శత్రుఁఘ్నుని నెట్టి తీసికొనిపోయినారు ఆయినను రామాయణమునఁ దాము లవకాసురునిఁ జంపివ మహాపరుఁడని స్మరించిన దీనినేకాదా?

వాల్మీ—అగునా తఁడెట్టివాఁడె కాని యాలవకులకువారలు చాలుదురా?

గౌత—అయ్యా! వారలు నలుచురన్నదమ్ములకదా శత్రుఁఘ్నుని పాటువని రాముఁ డూరకుండునా? మఱల నెవ్వరినైనఁ బంపునేమో?

వాల్మీ—(దివ్యదృష్టినిఁజూచి) అప్పుడే పంపినాఁడు భరతుఁడు నరవానరబలంబుల ను గూర్చుకొని జాంబవత్పురస్కృతుఁడై వచ్చుచున్నాఁడు ఈవేశకు రావలసినదే ఈచెట్టెక్కి చూడుము (చూపును.)

గౌత—(నిష్క్రమించి మఱలఁ బ్రవేశించి) గురువరా! పచ్చినారు మనలసిగుళులు ను భల్లూక మొకటియు నొక రాజకుమారుఁడును వచ్చుచున్నారు. అందఱు నిట్లే వచ్చుచున్నారు.

వాల్మీ—అట్లయిన మనము యథాప్రదేశమునకుఁ బోయి సంగ్రామవిధానమును జూచుచుండుదము.

గౌత—అట్లనే చేయుదము రండు (నిష్క్రమింతురు.)

(తెలుమాఱగా వెనుకటి యుద్ధరంగము గాన్పించును లవకులును

భరతజాంబవంతులును బ్రవేశింతురు.)

జాంబ—కుమారులారా! మీరేనా? యీయజ్ఞశ్వమును గట్టివైచినదే?

కుశు—అగువంటియేకాదు వీరవృశ్యుడగు శత్రుఘ్నుని సవైస్యనిఁగా నోర్చినది
యు మేమే?

భర—మీరలెవరి కుమారులు?

లవు—క్షత్రియులము.

భర—(పోలికఁజూచి తనలో) ఈబాలురు రాముని పుత్రివింబమునలె నున్నారు
వనమునందు విడువఁబడిన గర్భవతి నీత యెట్లెట్టో జీవించి యీబిడ్డలను గాం
చినదేమో? లేనిచో వీండ్రయందు నాకీషేమమేల జనింపవలయును? అయి
నను చెలిసికొనియెదనుగాక, (ప్రకటముగా) బాలమలారా! మీతలిదండు
లెవరో తెల్పినారుకాదు.

కుశు—వాల్మీకిమునందు నడుగుండు అయన చెప్పు మేము క్షత్రియులము సందే
హములేదు మీశత్రుఘ్నుని గెల్చితిమి మిమ్ములను గెల్వఁగోరెదము ఈధ
ర్మాకము కూడా మీసహాయమునకే వచ్చెనా!

భర—ఓయీ! మేమెవరమో తెలిసినదా? (జాంబవంతునిఁజూపుచు) ఈతఁడు
బ్రహ్మపుత్రుడగు జాంబవంతుఁడు ఋక్షవానరప్రభువు సహస్ర వానరేశ్వ
రుడగు సుగ్రీవుని మంత్రి.

ఉ. ఈతఁడు బ్రహ్మపుత్రకుండు • ఋక్షధవుండు మహాబలుండు ని

ర్భుత సమానవేగుండు వి • కస్వరబుద్ధి సమేతుఁ డాక్షమా
జాతను రాముతోఁ గలుప • సంగరమొర్చినవాఁడు వామసుం
డాతత దేహుండౌ నెడను • యనిధజంచెఁ బ్రదక్షిణంబులక.

లవు—ఇక్కడ జెప్పనక్కఱలేదు అంతయుఁ చెలిసినది నాలికిజంకి దేశదేశములు పా
టిపోయిన సుగ్రీవుని మంత్రి ఇప్పుడు శ్రీరామునకు సాయపడవచ్చి లవకుశ
లను బూర్వార్థితయశంబును ధారవోయ నున్నాఁడు మీరెవరు!

జాంబ—ఈ మహావీరుండు శ్రీరాముని తమ్ముండు భరతుడనుపేర విఖ్యాతిఁ గాంచిన
నవాఁడు.

ఉ. ఈతఁడు రాఘవానుజుండ • వీనగుణాకరుఁ డార్వభక్తి సం
భూత యశోవిలాసుండు సు • పుణ్యచరితుండు భ్రాతృసేనకై

మాతనురాజ్యముకొనుదలెడి + మాండవి నింద్యజయించి యుండె సెం
జాత విచారుడై బయట + శాంతిపొంది చతుర్దశాబ్దముకొ.

లవు—(చెవులమూసికొని) హరిహరీ ? ఎట్టిపాపపు మాటలు వివలసేవచ్చెను పాపా
త్మరాలగు కైకయొక్క— పుత్రుడేదా యీతఁడు (భరతునితో) ఎట్టిదుర్మ
ర్మడఁపు మీచరితము తెలుగనివారియొద్దఁ జెప్పికొనుము.

భర—(కోపముతో) పాలకులార! మీమాటల నసహ్యముగ నున్నవి అప్రస్తుతము
లను మాని యజ్ఞశ్రమను నడలనదియు లేనిదయుఁ జెప్పుడు.

లవు—శత్రుఁడు డింకకంటె నెక్కువగ దీరములుపలికెను.

బాంధ—అయిన యుద్ధమున కభిముఖులుకండు రావణుసేనలఁ బిలువమార్చిన యీ
ఋక్ష వానరభటుల నిందలను గెలవనలయును మీరిప్పురేమి చేయఁగలరు ?
ఉ. రావణుసేనలన్ గెలిచి + లంకనుగూలిచి రీర్తిఁ గాంచివా

పోవక శత్రుపార్థివుల + పోరుల నిల్చి జయంబుఁగొన్నవా

రీవరదోర్బలాఁకుల + హీనుల ధల్లకవానరావళుల్

పావక సన్నిభుల్ ధృవము + ధంగమగున్ విడువుండు గుఱ్ఱముకొ.

లవు—అధంగము మీకని తెలిసికొనుడు.

కుశ—శ్రీరాముడు దండకాటవి యుండేమిచేసెను ?

భర—(తనలో) ప్రపంచానుభవములేని యీ బాలకులకును నిపల్లెలనుండువారికిదండ
కారణ్య వృత్తి మెట్లు తెలిసినదియో ? అదియుం గాక బాంబసంకుండు సుగ్రీ
వునితోఁ గూడ బలాయనఁడుగుట యనన్యవిదితముకదా (ప్రకాశముగా)
జాలకా! యానంగతి నికెట్లు తెలిసినది ?

లవు—మాతాత రావణునియును వ్రాసిన అంగుమీనంగలి యంతయుఁ బఠింపఁ
బడినది.

భర—సరియే మాయన్న గారితోఁ జెప్పి మీకు రాజ్యమిప్పించెదమ గుఱ్ఱమును నడలి
నాతోఁ రండు.

లవు—(సగర్వముగా) మీరిచ్చు వారలును మేము పుచ్చుకొను వారమును ? కానలసి
న చోనరనిమేషకాలమున మీకుసప్తద్వీప పరిమండ్రితథామండలాధి పత్య
మును బ్రసాదించెదము.

ఉ. ఇత్తురెమీరు రాజ్యమును + హీనులకు యిక్కికొనంగ నా
యత్తుకపోకునల్పుటకు + నర్హనిమేషమునఁ ధరాతలికొ

గత్తువతోడ గెల్చి రఘు + జాతునకర్థియెయైన వెంటపే
యత్తుమయేడు దీవులన + భీష్మితపూర్తికి మీకుఁగోరెనక.

జాంబ—జన్నంపుఁ దురంగంబును విడువకుండుట నిశ్చయమేనా?

లవు—మాచే నాజలమజలఁ జెప్పించుము శక్తియున్న మమ్ము గెలువుము.

జాంబ—ముందుగ మా సేనలను గెలుపుఁడు.

లవు—ఏమిటింకముగాఁ జెప్పుచున్నావు నియెడట నీసేనలు పడుపాట్లుచూడుము.

(వారుణాస్త్రమును బ్రయోగించును.)

జాంబ—(అతివృష్టిచే సేనచెదరిపోఁగా భరతునితో జనాంతికమున) ఆయ్యా!

దీనిని వారింపుఁడు సేనలు నాశనమగుచున్నవి.

భర—(జనాంతికమున) వీండ్రొక దివ్యాస్త్రములు పెండుగఁగలవు మనము గెల్తుమను నమ్మికలేదు.

జాంబ—ఓయీ! నిశ్చక్తికి మెచ్చితిని (విజృంభించి) నాతోఁబోరెదరా? పెక్కుఁడ
రక్షోపీరులు నామప్పిఘాతలచేఁ జచ్చిరి.

లవు—మీసంగతులను జెప్పనక్కఱలేదు కొంచెము తడవులో సమస్తమును మీకేతెలి
యును నీమప్పిఘాతలు పడుటకు మేము వెట్టివాండ్లిమికాము నిపు బ్రహ్మ
పుత్రుండవు కావున నిన్ను గౌరవింపఁజయును చూడుము.

తే. గీ. ఆసురనర్మలగెల్చి వి + భ్రాంతిఁగాంచి

నావు పద్మజ సుతుడవు + న్యాయవిచుడ

పట్టుకొవున నిన్ను బ్ర + హ్మస్త్రకైఁ

బంజరఁబున బంధింతు + భల్లకేళ!

(భాగము నడిచును.)

జాంబ—(నిశ్చేష్టుడై నిలుచును.)

భర—హాజాంబవంతా! బ్రహ్మసమారా! నీతెల్విలేటలవలని ప్రయోజనము లేక
పోయినది ఏదివ్యాస్త్రములును నిన్ను బాధింపనని నమ్మియుంటిని చివరకు
బ్రహ్మస్త్రమునకుఁగొలిపివి.

జాంబ—అయ్యా! ఈబాలకులు ధనుర్వేదమును సాంతముగా నెఱిగినవారలు అది
యుంగాక పరంగితవిజ్ఞులు నాకస్త్రములచే మృతిలేదని యెఱింగిన వీరలు
బ్రహ్మస్త్రముచే నస్త్రపరిభరమును నిర్మించి నన్ను బంధించినారు.

భర—సరియే నాశక్తినిఁ గూడ వినియోగింతును.

లవు—భరరవఁగోరాబా! నీవు మాపయి నస్త్రప్రయోగమును జేయుము.

భర—అబ్బలనే చేయుదును. (చేయబోయి మనసురాక మానును.)

లవు—అయ్యో! వెనక తీయుదువేమి?

భర—నత్సా! మీమీద బాగామనేయుటకు జేతులు రాకున్నవి.

కుశు—చేతకానివానిపలుకులివి మీ సేనయొక్కయు సేనానాయకునియొక్కయు

గతినిఁ గాంచియుఁ జేతులు రావనినఁ బ్రయోజనమున్నదా?

భర—అట్లయిన మనమా జయిటికిఁ బోయి ద్వంద్వయుద్ధమొనర్తము.

లవు—మంచిది రఁడు. (నిష్క్రమించును.)

(తెరమాటగా వాల్మీకియు గౌతముఁడును బ్రవేశింతురు.)

వాల్మీ—గౌతమా! వానినిఁ జూచినావా! భరతునితోఁ గుశుఁడు పోరుచున్నాఁడు.

గౌత—అయ్యో! చూచినాను భరతుఁడు మొదట సంశయించెను గాని చివరకు వెనుదీయక కలియఁబడెను.

వాల్మీ—కుశునిఁజూచును అన్నేయాస్త్రమును బ్రయోగించినాఁడు (చూచి) అదే

భోతుఁడు దానిని మేఘాస్త్రమున వారిఁచుటకుఁ గినిసి సీతాపుత్రుఁడు

పర్వతాస్త్రమును దానికాకేకయీ తనయఁడుకులిశమును బ్రయోగించినాఁడు.

గౌత—మురిందా! చూచినారా! లవుఁడు కుశునిఁ దొందరచేయుచున్నాఁడు

కుశుఁ డాలసింపనోపక పాశుపతాస్త్రమును సంధించినాఁడు (తత్తరము

తో) అయ్యో భరతమహారాజా! చచ్చిపోవుచున్నావు శ్రీరాముని శరణుఁ

గోరుకొనుము.

వాల్మీ—గౌతమా! భరతుఁ డనుమాటలు వింటివా?

గౌత—ఏమనినాఁడు నేను సరిగ నాలకింపలేదు.

వాల్మీ—వినుము “శ్రీరాముఁడు నారాయణుండేని సీతామహాదేవి జగన్మాతయైన

యిందిరాదేవియై పతిప్రతాపికోమణియేని నేనాపూజ్యదంపతులను దలిదం

దులిలనుగా నెంచి పూజింతునేని నన్ను పాశుపతము బాధింపకుండుఁగాక;

గౌత—గురువరా! అతఁ డెంత యుక్తిఁజేసినాఁడు ఈ పాశుపతాస్త్రాధి దేవతయగు

మహాదేవుఁడు తారక నామ సంకీర్తన పరుఁడగుటవలనఁ దానాతారకమంత్ర

దేవతయగు శ్రీరామచంద్రుని యెడలఁ బ్రీతినఁజేసినఁ దనకు విముక్తి కలుగు

నని యెంచి యట్లనినాఁడు పాపమితనికిఁ బాశుపతాస్త్రము తెలియదు కా

బోలును.

వాల్మీ—కావుననే యట్లు చెసినాఁడు (చూచి) దానిచే నాతఁడు మూర్ఛితుఁడైనాఁడు (మఱలఁజూచి) అయ్యో! వాంఛాతఁడని మోచికోనినప్పుచున్నాడు.

గౌత—(చూచి) జాంబవంతునిఁ గూడ దీసికొనిపోవుచున్నారు.

వాల్మీ—ఎంతపనిఁజేయుచున్నారు?

గౌత—(చూచి) ఊరిందా! చూచినారా? వాండ్రా యిర్వరఁ దాము చదవ
కొను పగ్గకుఁజీరమునకుఁ గొనిపోవుచున్నారు.

వాల్మీ—(దివ్యదృష్టినిఁ జూచి దూరాఽలొకనమొనర్చి మాపుచు) గౌతమా! ఆన
చ్చువారలకుఁ జూచితివా? ఒక వానరుఁడు రాజపుత్రుఁడని వచ్చుచు
న్నాడు.

గౌత—(చూచి) మునీందా! లక్ష్మణుడా యారాజపుత్రుఁడు. ఆవానరుఁ డాంజ
నేయుడా?

వాల్మీ—అగును వాండ్రే మనోవేగమున విచ్చినారు.

గౌత—వారి కీసంగతి యప్పుడే తెలిసినదా?

వాల్మీ—దివ్యజ్ఞానియగు వసిష్ఠుఁడు ధీరతుఁడోడెనని చెప్పి అదృక్తాదృక్తమై యిచ్చ
తీసు పరాక్రములను హనుమల్లక్ష్మణులను బంధెను అంచున వారు విచ్చుచు
న్నారు వారివెనుకఁ జూచితివా? వాలిపుత్రుఁడంగడును వచ్చుచున్నాడు.

గౌత—(చూచి) అయ్యా! అల్లడ చూచితిరా! అనుకులు మా? విచ్చి కలిసికొని
నారు వారేదియో సంభాషించు కొనుచున్నారు ఇటులనే వెత్తరని తోచు
చున్నది మన మీమెట్టపై కెక్కుదము (కౌతూహితో నిష్క్రమించును)
(తెరమాజఁగా హనుమదూహుఁడగు లక్ష్మణుఁడును వాలిపుత్రుఁ డంగడును
లవకుశులును బ్రవేశింతురు.)

హనుమంతుఁడు—(లక్ష్మణుని దింపును.)

అంగదుఁడు—బాలకులారా! మీరేనా! శ్రీరామచంద్రుని యజ్ఞశ్వమును బంధించినది?

లవు.—ఏమట్లడుగుచున్నావు?

హనుమంతుఁడు—తెలిసికొనవలదా! (తనలో) ఈబాలురు శ్రీరాముని పుత్రులవలె
నున్నారు మాయమ్మ జీవించియే యున్నదేమో? సీతారాములచిహ్న లీబా
లురయొడఁ గాన్పించుచున్నవి లక్ష్మణుఁడొమె నేవనమున విడిచెనో?

మకు—నికుఁ డెలియకపోయిన లోపమేమి?

లక్ష్మణుఁడు—మీరే బంధించితిరని తోచుచున్నది ధీరత శత్రుఁగ్నులను విజయనే
వ జాంబవంతులను గూడ గెల్పితిరా?

లవు—పోయి కన్గొనుము మీరెవరు ?

అంగ—(హనుమతునిజూపి) ఈతఁడు శ్రీరాముని భటుఁడు భక్తుఁడు అంజనాగర్భ సుబాతుఁడు.

లవు—చూశా! ఆంజనేయా! నిప్రవర్తనమునకు సంతసించితిమి సీతాదేవిని శ్రీరామునితోఁ గూర్చితివి నీవే పగోపకావరాయబుడవు.

హను—(తనలో) ఔరా ! యేమి యివంత ?

శా. సీతారాముల పోల్కిఁ దాల్చి ధరా + సీమంతి నిభర్తలా
భాల్జి జిహ్వాలు కానిపించెడినిది + న్యసాధవో శేతులై
ఖ్యాతింగంచెదరందుఁ నోచెఁగనలీ + త్నానుండలిం బ్రేమనం
బాతంబయ్యెను వీరియందుఁ బ్రధవో + త్నాహులు క్షీణించెడిన్.

అంగ—(లక్ష్మణునిజూపి) ఈతఁడు సోమిల్లి.

హను—ననవాసకాలమున శ్రీరామునితోఁ గూడఁ గడపుమి నిద్రాహరింబులును సమస్త సౌఖ్యములును విడిచి యాతనిని నేవించిన సగ్గుణధాముఁడా యీతఁడు ? మఱియు సంతసంబుమెగ్గిన గాని యీతనియందొక యవగుఁమాత్రము కలదు.

హను—ఏవది ?

లవు—జగన్మాతయగు సీతాదేవిని నిండుచూలాలిని మహారణ్య మధ్యంబున విడిచి దిక్కులేక చావుమరును మఱిపోయెను ఆక్కఱ! ఆమె యెంతయేడ్చిన వోకదా; వన్యమృగముల కెరయైనదియెమో ?

తే. గీ హరిరమృగజాతి యుత్తమైన + ఘోరకాన
నమున విడిచి జానకి నొంటి + గ ముదితాత్ముఁ
డగును సాకేతపురికేగె + ననఘుండెనెడి
యశము తొలగె నసౌమిత్రి + యాంజనేయ !

లక్ష్మణ—హాబాతా ! (విచారముతో నేలనయిండును.)

తే. గీ. ఆనఘ ! వాల్మీకి మాతాత + యాంజనేయ !
రామచరితంబు రచియించె + బ్రహ్మపుత్రుఁ
డయిన నారకుఁడు తెలుప + నాలకింగి
శ్లోకకోటి శతంబుల + గులభవైలి

శా. సీతను గానయందువిడి + చెడ రఘుబాతుఁడు లక్ష్మణుండు నా
త్పూతలి నిద లేనియడ + మాన్యుఁడు కాండెయతండు పవ్రికిక

శ్రేయోగోపద్రోహపతికి • విష్ణువిధాతలకుఁ - సురాధిపతిఁ -
 భూతమహాగుణాంబునిధి • పోల్వెనఁగెంగద భూప్రభుఁడై.

హను—చాలకులార! మీకు శ్రీరామచరిత్ర మెట్లు తెలిసినది.

కుశు—మాతాత గారు వాల్మీకిలు వారు శ్రీరామాయణమును వ్రాసిరి మాకు జెప్పిరి.

హను—అయినచో సమస్తమును మీకుఁజెలిసియేయున్నది. పితృసముఁడును బ్రభువు నగు శ్రీరాముని యాజ్ఞల నీతఁడు పాలింపవలవా? ఈలక్ష్మణుని శీలమును రామాయణము నందు మీరు చదివియే యు దురు ఈతఁడు నీతి నెట్లు చూచును?

లవు—కన్నరత్నకంటె నెక్కువగఁ జూచును.

హను—ఈతఁడు మూర్ఖుడోయిన చెందులతో యెఱుఁగునువా?

లవు—నీతి నీతిఁడు విసినమున విడిచినవాఁడు ఆచూటకు దలపెట్టఁ గానే యెక్కువ విచారము తోఁప నిట్లు మూర్ఖునినాఁడు

అంగ—ఇంక నీయనవసర పక్ష లెందులకు ఈతనిని మూర్ఖుఁ డిర్పవలయును.

లవు—నేను జేసెదను జూచుఁడు. (లక్ష్మణుని చెవియొద్దకుఁ బోయి 'నీతి బ్రదికి యున్నది' అనిపల్కెను.

లక్ష్మ—(తటాన తేచి) ఏదీమాతల్లి! అమా! వైదేహీ! సుముగనుంటివా! నిన్ను డివియించు విడిచిన దుర్మాత్తుఁడు లక్ష్మణుఁ డిదియేనన స్మరించుచున్నాడు. (మోకరించును)

హను—(లవునితో) ఏదీజగ న్మాత నీతి?

లవు--ఊరకయని నాకు ఈలక్ష్మణుఁడు నీతికు దలఁచుకొనుచు మూర్ఖులుటచే నామె కులముగ నున్నదని తెల్పినఁ జెప్పటిలుకని యట్లుంటిని.

లక్ష్మ—(నిట్టూర్పుతో) హాజనని! మమ్ము విడిచిపోయితివే!

కుశు—మీరామెను జేతులార నడచిని విడిచియేల విచారించురు?

అంగ—గత జలసేతుబంధనమేల? మీపేర్లెమి?

లవు—(కుశునిఁజూచి) ఈతఁడు మాయన్న కుశుఁడు.

కుశు—ఈతఁడు లవుఁడు మేము వాల్మీకి శిష్యులము.

లక్ష్మ—(తేజిమాది) ఊ! యేమి? శ్రీరాముని కుమారులా? నాయనలా రా! యిటురఁడు మీతల్లి యెక్కడ నున్నది మీరుకనిలా?

కుశు—(తనలో) ఏమి చెప్తామా? యీతఁ డిట్లునుచున్నాఁడు. (ప్రకటముగా) మేము కవలమేకాని శ్రీరామ పుత్రులముకాము వాల్మీకి మహాముని మాతాతా, మాజనని పద్మశాలముందున్నది. శత్రుఁష్టుఁడును భరతుఁడును జాంబవంతుఁడు నక్కడనేయున్నాఁడు.

హను—(ఆశ్చర్యముతో) జాంబవంతుని గెల్పితిరే అతని నస్తుములు బాధింపవలెను.

లవు—అస్తు పంజరమున బంధితుఁడై యున్నాఁడు.

లక్ష్మ—మమ్మలను గూడ మీజననియొద్దకుఁ గొనిపోయెదరా? (తనలో) నీతాజేవిని నే నీవనములందే విడిచి పోయియుంటిని అమె యెట్లో వాల్మీక్యాశ్రమమును జేరి యీకవలను గనియుండును లేనిచో భరత శత్రుఁష్టులను జాంబవంతుని గెల్ప వీరులు కలరా? వీండ్లను జూడఁగా నాకేదియో యాచేదనకలుగుచున్నది.

చం. విడిచితి నీత వీనినినె + వేడుటునందుచు నామె యెట్టులో
నడచుచుఁ జేరియుండు ముని + నాఁగుని పల్లియ వారి యండ నీ
యెడఁ బ్రసవించియుండు విబు + శ్వేతరతుల్యుల నీకు మారులక
బడమతివై గ్రహింపఁగ న + శక్తులనైతఁ దదీయసంస్థితక.

కుశు—ఇప్పుడు కాదు సంగ్రామమున మిమ్మును బంధించినవిమ్మట

లక్ష్మ—చాలకులారా! యుద్ధము మంచిదికాదు గుఱ్ఱమును వదలుఁడు మిమ్మలను శ్రీరాముని యొద్దకుఁ గొనిపోయి ప్రభువులను జేయింతును.

లవు—వనవాసులకు మాకెందులకు రాజ్యములు? వానిని మీరే యనుభవింపుఁడు ఇక నెప్పుడు నిట్టి యశ్వ మేధములను జేయకుఁడు మమ్మలను శరణుఁజొచ్చి మీ ప్రాణములను దిక్కించుకొనుఁడు పతివ్రత నేడిపించుటవలన మీశక్తులు రక్షింపని తెలిసికొనుఁడు.

చం. వనములనుండు మాకుఁ బ్రభు + వైధవమేల? దురాశయేల? న
స్మని శనసంశ్రయార్జిత త + పోరతి చాలచె? యిట్టియజ్ఞముక
జనునె యొనర్పఁగా నితర + సామ్యులునౌ ధరణీశ్వ రాళికక
వినయముఁదాల్చి పొందు రఘు + వీరునకుక వినిపింపుఁడీ స్థితక.

ఆ. వె. సాధ్య నేడిపింప + శక్తులన్నియుఁ బోయె

మీకనుచునెఱింగి + మిత్రివాతఁ

బడకపొందు దిన్య + బాణాస్త్రవిదులము

మమ్ముఁదాఁక నానె? + మఱిపొందు,

లక్ష్మ—అవకుమారా ! మీయందు వాకేదియో యనిర్వాచ్యమగు ప్రేమ జనించుచు న్నుది మీజనముత్రినిఁ జూడవలయును ? కొనిపాండు.

లవు—ఏలఁ జూపవలయును ? మీప్రభుత్వము మాయెడ సాగదు వాల్మీకి ముసింద్రుని నాశ్రయింపుఁడు లేదా యుద్ధమున నోడుఁడు మాతల్లి మిమ్ముల ను విడిపించును.

లక్ష్మ—(రోషముఁ దెచ్చుకొని) డింభకులారా ! మాప్రతాపము నెఱుంగక మా ట్లాడుచున్నారు గుఱ్ఱమును వదలెదరా ? యుద్ధమొనర్తురా ?

లవు—హనుమంతునిచే బ్రదికింపఁబడిన నీవు నొక పీరునివలెఁ బల్కుచున్నావు. నీతో యుద్ధమొనరింపనక్కఱలేదు.

మ కపిరక్షింపకయున్న నీబలము లోఁ కంబులో సుమిత్రాత్మజా !

యపుడే నిండు సుధీరవర్తనుడ వాఁ క్రాధరాధనంబందుఁ గి

ర్తిపదంబుకొగనినాడ వచ్చుతమయెన్ఁ దివ్యప్రభావోన్నతిఁ

రిపులంజంపెడి మమ్మెరువనగునే నీ కగ్రజోహనకా !

శతయోజన విస్తీర్ణముగల సముద్రమును బాటుటకుఁ జియవడిన యంగుఁడగు పీరుఁ డా ? (అంగదునితో) ఓయీ !

చం. జనకునిఁజంపినట్టి రఘుఁ క జాతునినేఁడెరు ముఖ్యమందుఁ బా

వనతర ధైర్యమేది బలఁ పౌరుషముల్ విడనాడి యాపితృ

పుని దరిఁజేరివాని పనుఁ పుక దలఁచెంచి మహాభిదాటలే

క నగముపైనఁ జూడలఁడు కప్టడవంగద ! యుద్ధమొర్తునే ?

మహాభక్తిమంతుడగు హనుమంతుడే పీరుఁడు చేసిన నాతనితో నే యుద్ధముఁ జేయవలయును నామమాత్ర పీరులు మీరలు ఆతఁడు క్రియామాత్రపీరుఁడు.

ఉ. చేసిననాంజనేయునిఁ బ్రేమ నిర్ధచరితునిఁ దాఁకియుద్ధముకొ

వాసిచెలంగఁజేయవలెఁ పౌరుషహీనుల మిమ్ముఁ గొట్టినకొ

భాసురకీర్తి శోభితులు భవ్యులు మధురసర్వలెంతయో

యీసువిహింతు మాయెడల నిష్పడె పొండు గృహంబుఁజేరిగఁ.

లక్ష్మ—(రోషముతో) ఓయీ ! బాలకా ! నీజల్పాకిత్వమును విడిచి యస్త్రనైపుణ్యమును జూపుము.

లవు—నీవు మూర్ఖుడవా ? లక్ష్మణా ! అట్లయిన నిదియే జాగరూకుఁడనై యుండుము విశ్వామిత్రుఁడు నీకిచ్చిన యస్త్రములకు గర్వింపకుము వాల్మీకి మహాము

బందీ ప్రసాదలభించు నాదిశక్త్యస్త్రమును బ్రయోగించుచున్నాడను.
శక్తియున్న నిలువును (ప్రయోగించును.)

లక్ష్మ—ఓయీ! యిదియేకదా నీలింకము? (బ్రహ్మస్త్రమును సంధించును.)

(తెరలో) లక్ష్మణా! ప్రయోగింపవలయు బ్రహ్మస్త్రమున కది నిలువదు
నీయస్త్రమును వ్యర్థమగును మేఘవాహునిఁ జంపునెడ నీవు కావించిన ప్రతిజ్ఞ
నే తలఁగికొని యస్త్రమునకు నమస్కరింపుము అయ్యో నీన్న మూర్ఖుల
నిఁ జేయును త్వరపడుము.

లక్ష్మ—(నేతులు వోయిరించి) ఓయాదిశక్తి! నాపశుకులవినయము. “చిశరథరాజ
నందనుడగు శ్రీరాముడు నారాయణుడైన సీత మహావతివ్రతయేని నేను
వారి నకలంకభక్తి నేనింతు నేని నీవలన నాకుఁ బ్రాణాపాయములేకుండును
గాక; (అస్త్రము తగులఁగా మూర్ఖులగును.)

అంగ—(తొందరతో లేచి ముప్పిని గ్రహించి) ఓబాలకులారా! యీపడికిటిపోటు
నుజవిచూతురా? మహారాక్షసులు పెక్కు మహతులయిరి.

కుశు—ఇదే యెంద్రాస్త్రము (ప్రయోగింపఁగా నాతడు మూర్ఖులగును.)

హను—(తనలో) వీరిద్దఱును మూర్ఖులైనారు మేఘవాహునిఁ జంపిన ధనుర్ధరుడు
లక్ష్మణుఁ డీశాలరయెడుట నిలువలేకపోయెనే? దైవవిధానము (ప్రకటము
గా) బాలకులారా! నాతో యుద్ధ మొనరింపుడు.

లవు—(కుశునితో జనాంతికమున) అన్నయ్యా! యీతఁడు శ్రీరామధర్మిండు ఈత
నినే యస్త్రమును బంధింపఁజాలరు శ్రీరామధ్యక్షున పరాసత్తఁ డాట నెద్ది
యేని వెఱవఁజూపి మఱింతమా?

కుశు—అక్కఱలేదు వీనికి పెరముల్పించిన వారలెంతవారో మోక్షము ఈతనిపయి
నారాయణాస్త్రమును బ్రయోగింపము.

(తెరలో) బాలకులారా! వలదు ఈతఁడ వధ్యుడు.

లవు—కొనిమ్ము (నారాయణాస్త్రమును సంధించి హనుమంతునితో) మహాత్మా,
అంగనేయా! సీతారాములయెడలఁ గలభక్తియే నిన్ను బ్రదికించునుగాక!
ఈయస్త్రమును బ్రయోగించుచున్నాడను నీవు వాస్తవముగా సీతారామధ
ర్మిండును హనుమంతుడనయేని మూర్ఖులైదవు లేనిచో మరణింతువు. ఇది
నారాయణాస్త్రము (ప్రయోగించును.)

హను—(తనలో) ఏడు! తప్పక సీతారాముల విడ్డలు పూర్వమే బ్రహ్మనాతోఁ
జిప్పియున్నాడు మొదటి పర్యాయ వింగ్రజత్తుని బ్రహ్మస్త్రముచే బడి

తని ఇపు డీనారాయణాస్త్రిముఖే బహులసిద్ధివది కానిమ్మ మాతల్లి బ్రదికి యేయున్నది అన్నియు బయటబడును (అస్త్రిముఖబాది) ఓనారాయణాస్త్రిమా! నన్ను బాధింపకుము ఇను నీతారామధత్తుడను నుద్ర తేజస్వంపన్నుడను నిన్ను మన్నించి వీరలకు విశ్వజ్ఞుడనై యుండును తొంటిబ్రహ్మాస్త్రిముఖులనే నీవు నన్ను గ్రహింపుము. (బాణముతలను.)

లవు—(బాణాంతికమునఁ గుశునితో) అన్నా! యీయస్త్రి మితనియెడల విఫలము యినట్లున్నది ఈతఁడు పడిపోలేదు.

కుశ—ఈతని వాక్కులు వింటివే? ఈతఁడు మనకు విశ్వజ్ఞుడే వీరింద్రుని దీనికొనిపోవుదము రమ్మ (లక్ష్మణుని సమీపించి మూపున నెత్తుకొనును.)

హను—(తనలో) ఔరా! యేమాశ్చర్యము ఈబాలురు మానవులా (రావణుడు కదల్చుజాలని లక్ష్మణుని దృఢమువలె నెత్తుకొనినాఁడు ఈచరిత్రమును సాంతముగాఁ జూడవలయును వీరలు తప్పక నీతాపుత్రులై యగుదురు.

లవు—అంజనేయా! యీయంగుని మూపునఁ దాల్చికొనిరమ్మ.

హను—(అంగుని నెత్తుకొని) అనునూరా! ఎటునఁ బోవలయును?

లవు—మాజనయితికడకు.

హను—అమెచేరు?

లవు—‘నీతా’నుని పిల్లగు వాల్మీకి మాతాత,

హను—(ఆశతో) మీతండ్రిచేరు?

లవు—తెలియును మాతల్లి నడుగఁదాత నడుగుమనును ఆయన నడుగఁ గొలఁగిదినములలో వచ్చును చూపెదవనునే కాని యెన్నఁదెలియుఁ శిష్టుఁడు. ఇంతకుమించి మాకేమియుఁ తెలియను మాతాతకుఁ తెలియును.

హను—(తోందరతో) మీతల్లినిఁ జూచి నమస్కరింపవలయును వేగముగ రమ్మ. (తనలో) వీరలు నీతాపుత్రులని యాశియైనను జనరంజకులు జెలుపను దాన వీరు రామునెవ్వొందురు ఆప్పుడు వీరల పరాక్రమము తెలియును.

లవు—అంజనేయా! రమ్మ పోవుదము (దారితీయఁగా నంటును నిష్క్రమింతురు)
(తెర మాఱఁగా గౌతముఁడును వాల్మీకియుఁ గాన్పింతురు.)

వాల్మీ—గౌతమా! చూచితివా? నీతాపుత్రులకౌర్యము హనుమంతుని లక్ష్మణాదులను జయించినారు తిలోకములేకమయి వచ్చినను వీరలకు గెలువఁజాలదు సర్వాస్త్రిములును కిరం కవగతములుయ్యున్నవి.

గౌత--అశ్వర్యముగ నే యున్నది ఇంద్రజిత్తునుగెల్పిన లక్ష్మణుని లక్ష్మణుని బ్రతికించిన హనుమంతుని శుకలవానర యువరాజును వాలిపుత్రుడునగు నంగదుని గెల్పుట సామాన్యముకాదు ఈసంగతిఁ దెలిపిన కీరీరాముఁడెంత చివారిం చునో? యజ్ఞము చెడినదని యెంత పరితపించునో? భార్య వియోగమునకే మిక్కుటముగఁ గుంచుచున్న వాఁడు దుష్పరముగు నీపరాజయమును విన్న నెట్లు తీవ్రపరఁ గలఁడో? ఏతమ్ములు మల్లొకములకు బ్రత్యేకముగ గెలువఁగలరని నమ్మియుండెనో యావారలు ధీరతలత్పణ శత్రుఃస్ఫులను భూషణ మెఱుంగని హనుమదాదులు నీబాలకుల యయిమిచ్చిరని వినిననెట్లు బ్రతుకనే ర్చును? గురువర్యా! దివ్యదృష్టి నవలొకించి తెల్పుఁడు.

వాల్మీ--(ధ్యానము నడించి) గౌతమా! వానరు లింతకుఁ బూర్వమే యుద్ధవార్తల ను కీరీరామునకుఁ దెల్పిరి రాముఁడు తక్కుంగల వైష్యములతోడను పసిష్ఠాదులతోడను బహుకారాధుఁడై వచ్చుచున్నాఁడు (కండ్లు తెఱచిచూచి) ఆదే! విమానము అప్పుడే సమాపించినది ఆదేహుడుము కీరీరాముఁడును పసిష్ఠుఁడునా సుమంతుఁడును విమానము దిగి వచ్చుచున్నారు వారల నెఱుఁగిందము రమ్ము.

గౌత--(చూచి) మునిందా! అప్పుడే లవకుశలు వారలను గలిసికొనినారు వార లేడియో సంభాషించు కొనుచున్నారు పిమ్మటనే పోవుదము.

వాల్మీ--మంచిది వారి లిటువచ్చుచున్నారు మనము మామూలు మిట్టకే పోవుదము అటు నుండి యుద్ధరంగమును జాతము. (నిష్క్రమింతురు)
(తెర మాఱగా పసిష్ఠ మహామనియు కీరీరాముఁడును సుషంతురును బ్రవేశింతురు.)

లవకుశలు--మునిందా! నవ స్కాగము (నవస్కరించి) పసిష్ఠమహామనింద్రులు తమరేవా?

పసిష్ఠుఁడు--బాలకులారా! విజయమస్తు.

లవు--తమ దర్శనంబునఁ బ్రవీణులమయితిమి మేము వాల్మీకి మునింద్రుల శిష్యులము తమ పృథావమును కీరీమద్రామాయణమును జదివెతిమి (రామునిఁజూచి) సాక్షాన్నారాధణుండగు కీరీరామచంద్రునకు నవస్కారము (నవస్కరింతురు.)

శ్రీరాముడు--నాయనలార! జయమును గాంతురుగాక నీర్హయువును బండ్లదరు
గాక; (తనలో) ఈబాలెరను జూచినది మొదలుగ నాలింగనము జేసికొని
ముద్దాడవలయునని బుద్ధి పోడముచున్నది. మాకేమయిన సంబంధముండి యుం
డునా! నాబిడ్డలు కారుగదా; నాకంత యదృష్టము కూడునా? (పడిభుజ
మదలుటజూచి) ఏమో పుంచి శకునములగుచున్నవి (ప్రకటముగా) బిడ్డలార!
యిటురండు నాయొద్ద గూరుచుండుడు నాధుజ్ఞాశ్వమును బంధించినదెవరు?

లవు--మేమే లక్ష్మణాదులను గూడ బంధించి మీకు విచారమును గూర్చితిమి అయి
శ్వఫాలమున మీరుంచిన పట్టికయిట్లు చేయించినది తమింపుడు శ్రీమదారి
మాయణ కథానాయకులగు తమరు మా యాశ్రమమునకు వెచ్చుటచే సతిఘాల
యితిరి మిమ్మలను సత్కరించవలయును.

శ్రీరా--నాయనలారా! ఒకపరియిటురండు పరిష్కరిగ సుఖమునిండు మిమ్మలను
జూచిన నాకొనందమగుచున్నది.

మకు--తమ్ముడా! (తాను సమీపించి) దరిగర బుద్ధి రామాయణ కథానాయకుని
సామాన్యనిగ నెంచరాదు (దగ్గఱకు బోదును.)

శ్రీరా--(తోడలపయి గూర్చుండ జెట్టుకొని లవుని ముఖమునుజూచి ఆశతో దన
లో) ఏమీ! సీతాముఖవిహ్నలగుపడుచున్నవి (ప్రకటముగా) నాయనలార!
మాతలిదండ్రిలెవరు? నాతోడ వచ్చెదరా? మీకు నారాజ్యమిచ్చెదను
మిమ్మలను బుతులనుగాఁ జెందుకొనెదను.

ఉ. వీరవరేణ్యులార! కడు + వేడుకయయ్యెను మిమ్ముఁ గాంచినఁ

ధానుజిగీర్తిగాంచు తలి + దండ్రిలపేళ్ళు వినం గుతూహలం

తైరతిఁ గూర్చెఁ జెప్పఁడు మ + హాత్ములు వారలు రండయోధ్యులఁ

గారవమొప్పురాజ్య మొసఁ + గందలపోసితి స్వీకరింపుఁడీ.

మకు--అర్యా! మీరాజ్యము మాకక్కఱలేదు తక్కిన సంగతులన్నియు నాస్కీర్తి
మునీందుల నడుగుండు.

కం. మాతలిదండ్రిల నెఱిగిన

సీతాపతి! కాగ్యమేమి! + చెపుమానకుఁ

మాతాత ప్రచేతస్సుతుఁ

డాతకీర్తి నడుగుచు మ + హాసురసేతా!

ఉ. శ్రీరఘువంశవారినిధి + శీతకరుండపు నీవు రాజ్యమిఁ

గోరక నన్నదృప్తిపడి + గుఱ్ఱమునిత్తుమె? మాకురాజ్యమే

లా? రమణియై ధవము + అన్నియు విడి వనాంతరంబులకా

జేరక మొక్కవాడయిన + జిత్రము కోరునె? పారవాసముకా.

పరివ్రాతమణిని పృథాగా విడిచిన చురార్థుడు పరులకోడుట నిశ్చయముకదా;
ఆర్యా! సాక్షాచ్ఛైకుంతనివాసులగు తమరు మహాపరివ్రాతయగు నీత నెట్లు విడున
గలిగితిరి?

శ్రీరా--నాయనా! ఆమాటఁ దలపెట్టకుము మనస్సు దహించుకొని పోవుచున్నది
నాకభ్యవశమునట్లు చేసితిని ఏక్షణమున నాదయితను విడిచితి నో యదియే
వాజీవితాంతమని యెఱుంగుడు ఏసుఖమును లేక జీవచ్ఛవమునలే నున్నా
డను నాయైశ్వర్యమును సుఖమును వైదేహితోనే పోయినవి.

లవు--అయ్యా! భార్యదగ్గఱలేనిదే యజ్ఞము నెట్లు చేయుచున్నావ? కళాత్రాంత
రీప్రకారమును గావించితిరా?

శ్రీరా--(విచారముతో) ఈజన్మమున కట్టిదిలేదు సువర్ణముతో నీ తాప్రతిక్పతిని
గావించి యాయధ్వరసంకల్పమును గావించితిని మీపేర్లేవి?

లవు--నాపేరు లవుడు (కుశునిం జూపి) ఆతఁడు మాయన్న కుశుడు మేముకనలము

శ్రీరా--(తనలో) అన్నియు సరిపోయినవి వాల్మీకి మునింబునిఁ గలిసికొనవలయు
ను (ప్రకటముగా) నాయనతారా! మాగుఱ్ఱమును విడిచిపెట్టుడు మీతో
యుద్ధముఁ జేయఁ జేతులురాకున్నవి.

లవు--చేతఁగానివారల యూహలవి అడిగితేని గుఱ్ఱమును విడిచివైచెదము కాని,
మీరు మాకోడితి మననలయును.

ఎసి--(దివ్యదృష్టింజూచి తనలో) ఆనందమానందము నీతావుతులు కావుననే రా?
మునకిట్టి పేర్లుము గలిగినవి ఎన్ననికీ సకలధరామండల సార్వభౌముడగు
శ్రీరాము నంకలమునఁ గూర్చుండనగును? ఆత్మసంబంధ మారకుండునా
ఇయ్యది సుఖపర్యవసాయి కావలెను (ప్రకటముగా) వత్సలారా! ఈరా
యఁడు సాక్షాచ్ఛైకుంత నగరవాసుడగు నారాయణదేవుడు ఈతనిని మీరు
శైల్వజాలరు ఈయజ్ఞాశ్వమును విడువుడు ఈతనితో వచ్చిన మీకు రాజ్య
మిచ్చును.

ఉ. కందునలార! యీప్రభుడు + త్వత్తనయాపతి దేవరక్షకుం
డంగునఁ గాతె చంపెనిను + ధారిని రావణునన్త్రువేదియే
మంకుమాయంబువీడి శర + జావను నితనిఁజేరి పుత్రులై
యందముగా మహీవలయ + మంతయుఁ గైకొని సౌఖ్యమందుండే.

మమ—ముసిందా! మాకు రాజ్యముతో బనియేమి? ఈతడు విష్ణుదేవుడంటిరి
అది మఱియు సంతోషము ఈతనిగెల్చిలిమా గొప్పగ గీర్తి లభించును ఓడి
లిమా మాకగౌరవములేకు కొన యుద్ధమే యవశ్యకర్తవ్యము.

సుమంత్రుడు—బాలవలార! ఈ శ్రీరామచంద్రుడు దివ్యాస్త్రములను విశ్వా
మిత్రునివలన సుప్తాస్త్రములను బొందినవాడు ఈతనితో బోరు మీకు
సాధ్యముకాదు లక్ష్మణాదులను గెల్పుట లెక్కకాదు.

లవు—అది వాస్తవమే అయినను మాకుగల దివ్యాస్త్రములను జూపెదము చూచి
యందేయస్త్రము మీకు లేదో తెలిసికొనుడు (అకసమువంకజూచి) ఓయస్త్ర
దేవతలారా! మీరలందఱు నొక పర్యాయము దర్శనమిచ్చి యీ శ్రీరామ
చంద్రుని భ్రాంతి మాన్పుడు.

(తెరలో గొప్పకాంతి కాన్పింపగా శ్రీరామాదులు పరిశీలించి మాతురు.)

వసి—శ్రీరామా! ఈయస్త్రములన్నియు నీకు గలవుగా! మీలో నెవ్వరధికులు?

శ్రీరా—(జనాంతికమున వసిష్ఠునితో) ముసిందా! ఒక్క యాదిశక్తి తక్కువ
క్రినవన్నియు నాకును గలవు ఏనాడు నీతను విడిచితి నో యానాడే యాది
శక్తి నన్ను విడిచిపోయినది ఈబాలురది యెఱిగిరేని పిండ్రకే గెల్పుకల్లును
లేనిచో సమానులమగుదుము.

లవు—(వసిష్ఠునితో) ముసిందా! మాతాతగారు ద్యుప్రభాసముగ నాదిశక్తిస్త్ర
మును బ్రసాదించుదు నిదమీకు దక్క యెవ్వరియొద్దను లేదని చెప్పినారు
అయిన మఱియుఁ గొన్ని రహస్యములను జెప్పెను.

చం. మునినర! దివ్యవర్తనుడే * పోరఁగుజాతుఁడు సీలవీటుటకు
ఘనమగు నాదిశక్తి కెడ * కావలనక * మముగెల్వనేరడే
పనుపుననైన, శిష్యులము * పాఠింపమేల మహాత్మ! మాకు నీ
జనుత విక్రమున్ గెలువ * జాలిన జాలవ? కీర్తిధారుని—

వసి—బాలులారా! మీరు దివ్యాస్త్రవిదులే వ్యర్థముగా మీయస్త్రములను బ్రయో
గించు కొనకుడు వాగ్మూఢులైన నీయస్త్రమును బ్రయోగింతుమనుచు సం
భాషించుకొనుచు అంచెవ్వరు పర్యస్త్ర మెఱుంగగో వాలోడినట్లు నిర్ధారిం
పబడును గెల్పండినవార లవసరమైనచో నాయస్త్రమును జూపవలయును.

శ్రీరా—నాయనలారా! యుద్ధమును మానరా?

లవు—మేమేమి? చేయుదుము (అంతలమునుండి యిద్దఱును దిగుదురు) ఇది దైవవి
ధానము ముందుగ మేమెఱిగి దీనిని బట్టలేదు పట్టినపిమ్మట బట్టి కనుజూ

చిత్తిమి విడిచినఁ జారుషహీనతయని యెంచితిమి అనంతర మిట్లైనదికానఁగఁగే
యవశ్యకీర్తవ్యము.

శ్రీరా—ఏయస్త్రములను బ్రయోగింతురు.

లవు—అయ్యో! నీవును దివ్యాస్త్ర సంపన్నుడవు స్వల్పములగు సామాన్యాస్త్రము
లతోఁ బనిచేయి! పాశుపతమును బ్రయోగింతుము.

శ్రీరా—అయ్యది నాయొద్దను గూడ నున్నది.

లవు—అయిన మహారౌద్రము.

శ్రీరా—అదియుంగలదు.

లవు—అట్లయిన బ్రహ్మాస్త్రము

శ్రీరా—దానిచేఁ గాచె రక్షో నాయకులఁ జఁపితిని.

లవు—కైష్ణవాస్త్రము.

శ్రీరా—అదియే చూడుడు నాకునుగలదు (అదేనతను జూపును)

లవు—(చూచి) నారాయణాస్త్రమును బ్రయోగింతుము.

శ్రీరా—అదియుంగలదు.

మఘ—విష్ణుచక్రమునుగాని కామోదకినిగాని మహా శూలమునుగాని పర్యో
గింతుము.

శ్రీరా—అవియన్నియు నాకునుగలవు.

లవు—అట్లయిన నీక నాలస్యమేల? అదిశక్తినిఁ బ్రయోగింతుము.

శ్రీరా—(దిగులువడి అత్యగతమున) అయ్యో! నాకపజయము సిద్ధము కాఁబోలును
(ప్రకటముగా హైర్యమును నటించి) ఏది? పర్యోగింపుడు.

విసి—(అత్యగతము) అయ్యో! శ్రీరాముఁ డోడిపోవును గాఁబోలును వాల్మీకియు
సీతాదేవియు బ్రహ్మదేవుఁడును సమయమునను వత్తురుగాక;

లవు—పర్యోగింపుమఁడువా!

శ్రీరా—(తన దివికమును కదల్చుకొని, అలస్యమేల! చూపుడు మీశక్తికి నంత
నిలచెద.

లవు—(అకసముపకఁజూచి) ఓలా! కల్రయవాసులార! నాప్రతిజ్ఞనినఁడు "మీజ
నయంతి సీత మహాపతివ్రతయేని మమ్ముఁ డెంచిన వాల్మీకి మహామునియగుఁ
డేని మాకాతఁడొసంగిన విద్యలు యథార్థఁబులైన వేని నాయాయాపిశక్తిచే
శ్రీరాముఁడు:—

(తెరలో) మార్చిల్లును గాక ;

కుసు—ఎవరీ పలికినది? చూడేసరే? సరియే

లవుడు—(ప్రయోగింపఁగా నొప్పకొంటియు భృనియుఁ దోచును.)

శ్రీరా—(చూచి) హాసీతా! నీతా! (అనుచు మార్చిల్లును)

నీత—(ప్రవేశించి) ఎవ్వరో నన్ను దలచుకొనుచున్నారు (రామునిజూచి) హా!
అర్యపుత్రా! చివరకు నాకీదశయందు గాన్పించివా? (లవునిజూచి)
అయ్యో! నాయనా! మీరండ్రిని బహుగొట్టితివా? ఇంక నాకీది దిమ్మ—!
(రామునియొద్దఁ జరిగిలఁబడును.)

లవు—(అత్యమతో) ఆమ్మా! మాతండ్రియూ? అయ్యో! ఒకప్పుడును శిష్యులవే!
ఎఱిగిన నిట్లు చేతునా?

కుసు—ఆమ్మా! చెప్పక యెంతచిమ్మకొచ్చిపెట్టితివి? అయినను బ్రహ్మదములేదు
తమ్ముడుచేయు పులిష్టకాలమందు శ్రీరాముడు మార్చిల్లునుగాక యని
యశరీరపవనము విసఁబడినది (విచారముతో) అయ్యో! యెంతపనిజేసితిమి?
తండ్రితో యుద్ధముఁ జేసితిమి పిన్నతండ్రిలను మార్చగొట్టితిమి మహాభూ
లగు హనుమజ్జ్వాలవంతులను బద్ధులను జేసితిమి ఆమ్మా! నీవు చెప్పకపోవుట
ఎలనగదా యిట్టి విపరీతములు జరగుట

వాల్మీ—(ప్రవేశించును.)

నీత—(వాల్మీకినిజూచి) తాత్తే! నాగో యిట్లులయినది అర్యపుత్రుని పదశయందా
చాకుఁ బొవుట? నేనిక బ్రతుకంటాలను హా! అర్యపుత్రా! (శ్రీరాము
నిఁ గొనిలింపుకొనును.)

శ్రీరా—(లేచి) హాసీతా! నీతా! ఏబిడ్డలా? యాబాలురు అయ్యో! తెలియక
పోయితిని.

నీత—(లేచి) అర్యపుత్రా! నమస్కారము (పాదములపయిఁబడును.)

శ్రీరా—(లేవడిసి) పాథ్వీ! లెమ్ము నిన్నిన్ని శ్రమలుపెట్టిన నన్ను మన్నింపుము
ఈబిడ్డలసంగతిఁ జెప్పుము.

నీత—మహాత్ముఁడగు వాల్మీకి చెప్పును (నస్తిథునిజూచి) ముసందా? నమస్కార
ము (నమస్కరించును.)

విసి—ఆమ్మా! నీతా! యాబాలురు నితనయులని యిదివిజ్ఞానే యెఱుంగుచును నీవు
తులు తండ్రిని గూడ గెల్వనమథ్యలని తెల్పుటలే యంతకును శిష్యు
యూరకుంటిని దుర్వాసుఁడు విధిచేరితుండై నచ్చి మిమ్ములను గలుపఁగోరి

యీశుశ్య మేధమును జేయించెను వాల్మీకి శిక్షితులగు నీబాలురకెందు నెను
కుండదు సర్వగుణభోభితులై శ్రీరామచంద్రుని మించియుండిరి.

నీత—ముసిందా! తమ యనుగ్రహమున్న సమస్తము సఫలమగును.

శ్రీరా—వాల్మీకిముసిందా! యీబాలకుల వృత్తాంతమును జెప్పఁడు సంశయంబు
లను బాపి నాకుఁ బట్టి పుత్రుదానమును జేయుఁడు.

నీత—(తలవంచుకొని) తండ్రి! ధర్మపత్ని సమీపమున లేనియెడల యజ్ఞసంకల్ప
మొనర్పరాదగదా; కళతాంత రస్వీకర్తులకు నుపదములేదు.

శ్రీరా—సాక్షి! వసిష్ఠుఁడు సర్వమును వినువలెను.

వసి—తల్లీ! వైదేవీ! ఏమిటాసాలనకై నిన్ను కడిచినను శ్రీరాముఁడు సర్వదా ని
న్నే తలచుకొనుచుండును. శౌభ్యపరిదమగు దాని నెద్దానిఁ గాచినను
హాసితా! యశుఁడు బలమందును యజ్ఞార్థమే నవిగ్రహించును సువర్ణము
తోఁ జేయించుకొని దగ్గ నుంచుకొనినాఁడు మనోవాక్కర్మలచే నిన్నతి
కగ్గమించినవాఁడు కాఁడు శరయింపకుము.

నీత—(వాల్మీకితో) తండ్రి! బిడ్డలకు వండ్రికొప్పగింపుము.

వాల్మీ—శ్రీరామా! యీబాలురు నీతాపుత్రులు, కవలు. ఇందుఁగుఁడును జ్యేష్ఠుఁడు.
వీరినిఁదీసికొనిపోయి సుఖముగా రాజ్యమేలుకొనుము.

శ్రీరా—ముసిందా! దుశనకు రాజ్యమిచ్చివేసితిని నామరాజ్యముతోఁ బనిలేదు నీ.
తా సహితుడవై ననములసంపరించుచు మురులను సేవించు చుండును.

వసి—(నీతతో) తల్లీ! బనకరాజునదిసి! నీకన్యములు గట్టెక్కినవి ఇంక సుఖింపుము
నీకొక విరుము నిచ్చెదను. కోరుకొనుము.

నీత—ముసిందా! నిరాశఁ జేసికొనిన నాకార్యపుత్రు పాదాభినందన పొర్రి
తను దయవలన లభించినది అయినను వరమిత్తునంటిరి కావున గోరదను
“నేను సాక్షి నేని నాపాతనిత్య మెల్లరకు విశదమగు నట్లుగా నాజనముత్య
తనయఁడు నాకుఁ దావొసఁగికొని పోవును గాక” భూమినుద్దేశించి) హాహ
తా! నమస్కారము.

తే. గీ. అంబ! భూదేవి! నేసాక్ష్యం వైసయెడల

వీరలంబలుఁజూడఁగా • వింతఁగొలిపి

నన్ను నీగర్భమనుఁ బ్రా • గయము మెఱయఁ

జేర్చుకొమ్మ నమస్కృతఁ • జేతునిదియె.

(గొప్ప ధ్వనితో భూమి బ్రద్దలుకొని నీత మంత్రార్థనమగును.)

శ్రీరా.—హాసీతా! సీతా! (భూమిలోనికి బోబోగా భూమికలిసి పోవును)
 లవకుశులు—అమ్మా! అమ్మా! మమ్ము విడిచిపోయి వే? మమ్మికడ గనిపెట్టువా
 రెవరు? హావసుంధరా! మాతల్లితో మమ్ము గూడఁ గొనిపొమ్ము.

నని—శ్రీరామా! విచారించుము సీత మహాపవిత్ర ఆమెను సామాన్యకొంతలవలె
 జూచితివి ఆమె తనపాత్రవ్రత్య మహిమను జూపినది.

లవు—అయ్యో! వైవమా? మేమెంత దురదృష్టవంతులమోకదా; తల్లియో తండ్రి
 యో మామగడగలగుదుండిరి ఇంతలోనును బానిసలను భాగ్యములేకపో
 యినది.

శ్రీరా—నాయనారా! మీవైనను మాతల్లిని బ్రేరసి మిగిలెను.

మశ—తండ్రి! యిట్లు జరగునని యెవ్వరనుకొనిరి! నానిచ్చు పెన్నలంతులను
 బంధముల్లను జేసెదముగాక;

లవు—(అస్త్రదేవతల నుద్దేశించి) ఓయస్త్రదేవతలారా! మీయనుగ్రహమున గెల్చి
 లిమి వారలను యధాపరకారముగ విడిచిపెట్టుడు.

వార్త—శ్రీరామా! విచారించినఁ బ్రయోజనములేదు “పుత్రాదిచ్ఛేత్పరాజయ” మ్మ
 న నది నియెడల సాగక మైనది తల్లిలాక్షక విజేతులను పుత్రులు లభించిరి
 వీరిని దీసికొని సాకేతపురి కిగుఱుము ముఖముగ రాజ్యమేలకొనుము.

శ్రీరా—నాకు రాజ్యమక్కఱలేను తీవితముగఁ జాలేను తీవితేవ్వరిలేని జీవనమేల?
 పుత్రులు లభించిరను నుచోఁగమానితయులేదు.

మ. అకటా! రాజ్యము సంపదలో ముఖములు • బానిసలులున్నాకులే
 ఎకటా! యన్నియు సీతతోఁ జరియ (సీతనుద్దేశించి) నా యాత్మేవ్వరమైతి!
 యకలంకంబై భవచ్ఛరితము మదీ • యావాదరంబుకొ ట్లమిం
 చికళావాసిని! రమ్మ నని లవునా • శ్రీభామినిరత్నమా!

హాపాగ్రోశ్వరీ! జనకరాజనంధిని! హాసీతా! (మూర్ఛిల్లును.)

(లక్ష్మణభరత శత్రుఘ్నులను విజయసేనాంగదహనుమంతులును బ్రవేశింతురు.)

వసిష్ఠనకును వార్తకిని నమస్కరింతురు.)

లక్ష్మణ—(మళలవులతో) నాయనలారా! మీతండ్రి శ్రీరాముడు. మొదట నాకు
 మీముఖములను జూడఁగానే సందేహమైనది.

భరతశత్రుఘ్నులు—(లవకుశులు నమస్కరింపఁగా నాలింగనముఁ జేసికొందురు.)

హను—లవకుశలారా! మీప్రతాపములకు మేలయ్యె! తండ్రిని మేల్కొల్పఁబుడు.

కాంది—ఏమియు పాయము? సీతయున్నచో నాతని కీర్తితిరాదుకదా;

సుగ్రీ—(ప్రవేశించి) అంజనేయా! వీతభూప్రవేశ మొనర్చినదని దేవతలు చెప్పుకొనుచుండగా విని వచ్చితిని శ్రీరాముడు మార్చిలైనా? అయ్యో! (రాముని పాదములకు నమస్కరించును.)

లవు—పూజ్యులారా! మిమ్ము నెఱుంగక మీశరీరముల నొప్పించితిమి మమ్ములను మన్నింపుడు.

సుగ్రీ—(లవనశులను జూపి హనుమంతునితో) ఈచాలకులెవరు?

హను—సీతాపుత్రులు మమ్మందఱను శ్రీరామునిఁ గూడ గెల్చినవారు అత్యున్నత పరిభ్రాతాులు దివ్యాస్త్రకోవిదులు.

జారియ—అంజనేయా! లంకలో నున్న మనతల్లినిగాంచి వచ్చితివి ఇప్పుడు చూచి రాలేవా?

హను—సిమిషములోఁ దీసికొనివచ్చెదను ముసింపులారా! అనుజ్ఞ నిత్తురా?

లక్ష్మ—(లవునితో) కుమారా! ఆమ్మను దీసికొని రాగలవా?

లవు—అ! యరనిమేషమున (ధనువునఁ బాశుపతమును సంధించి భూమినుద్దేశించి) ఓనసుంధరా! మాతల్లి నొప్పగింతువాలేదా? లేనిచో నిన్నిదే నాశనముఁ జేయుచున్నాను ఇదియే పాశుపతాస్త్రము.

జే. గీ. భూమినో! మానవకుండతి • మూర్ఖమునిఁగె

మూలనని గర్భమున దాచి • మముఁదల్లి

లేనివారినిఁ జేసితి • చేని నిన్ను

హతముఁజేసికై కొందుమా • యంబనిపుడె.

(అంతరిక్షమున) వలగు కుమారా! ఉడుగుముడుగుము.

బ్రహ్మదేవుడు—(ప్రత్యక్షుడగును.)

అందఱును (నమస్కరింతురు.)

బ్రహ్మ—లవకుశులారా! మీకోర్కయేమి? నిష్కారణముగా నసుంధర నేలబాధింతురు.

లవు—మాబాల్యమున నే మాతల్లిని దీసికొనిపోవచ్చునా?

బ్రహ్మ—మితల్లియొక్క పుత్రున నెఱవేర్చినది (శ్రీరామునిజూచి) కమండలువునం దలి జలముచల్లి) రామాలెమ్ము.

శ్రీరా—(లేచి బ్రహ్మనుజూచి నమస్కరించును.)

సుగ్రీ—(రామునకు నమస్కరించును.)

శ్రీరా—సుగ్రీవా ! (చైత్రముతో) నాగతిఁ జూచితివా ? ఇప్పుడు మీరు సహాయముఁ జేయఁజాలరుకదా : (హనుమంతునితో) అంజనేయా ! మీజనయిత్రీనిఁ దీసికొని రానేరవా ?

హను—ప్రభూ ! యిదేహోయి యేలోకమున నున్నను దీసికొని వచ్చెద నను స్తభువ నములును భిన్నము చేసినచెద.

బ్రహ్మ—అంజనేయా ! తొందరపడకుము జగన్మాతయైన సీతను వసుంధర తొడఁ పముఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని పృత్యక్ష మగుచున్నది.

(సీతను దొడలపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని సీత పృత్యక్ష మగును.)

లనకుశలు—(సమీపించి) అమ్మా ! అమ్మా ! మమ్మువిడిచిపోయితివా ?

శ్రీరా—జానకీ ! నన్ను విడిచిపోయితివా ! ఇదే యిప్పుడు పుటలఁ బ్రసాదముఁ జేసెద నిన్ను నిమేషమేని విడిచియుండుదు రమ్ము నన్నుగ్రహింపుము (లేచి సమీపించును.)

సీత—(లేచి) ఆర్యపుత్రా ! పులహంసని నగు నన్ను సమీపింపకుండు నాకు జీవితముపయి నభిలాషలేదు.

శ్రీరా—అట్లయిన నిరువుర మొకపర్యాయము జేహమును బొయుచుము.

లవు—(సీతతో) అమ్మా ! (రామునితో) నాయనా ! మమ్ము విడిచిపోయెదరా ?

సీత—(లవుని గౌఁగిలించుకొని ముద్దికుకొని) నాయనా ! మీలెండ్రిగారి నెట్లు మన్నించితివి ?

లవు—ఆయన కాన్వింపఁ గా నే నమస్కరించితిమి.

సీత—నాయనారా ! అనియే యుచితము మీనాశ్రమమునకుఁ దగినపనిని జేసితివి.

వసుంధర—శ్రీరామా ! ఈమె యయోనిజ మహాపతివ్రత ఇదివఱకుఁ ఇప్పుడు నేనిచ్చుచున్నాను ఈమెను బరిగ్రహించి లోపములను మన్నింపుము (సీతచేరిని శ్రీరామునిచేత యందుంచును పుష్పిస్త్య పరియును)

హను—మాతలిదండ్రులకు నమస్కారముఁ జేయుచున్నాను (నమస్కరించును.)

సీత—అంజనేయా ! నీవు నాకు జ్యేష్ఠపుత్రుఁడవు నీతిమ్ములను లనకుశులను బ్రేమతోఁ గాపాడుచుండుము.

శ్రీరా—సీత—(బ్రహ్మదులకు నమస్కరింతురు)

బ్రహ్మ—శ్రీరామా ! నారాయణుడవు నీవు సీత మహాత్మికి మీరు నాకుఁ దలిదండ్రులు లీలామానుషవిగ్రహులై యిట్టి కష్టసుఖముల ననుభవింపఁవచ్చును

వాస్తవమున నేమియు లేవుగదా మీకుమారులు అనకుతులు వంశకర్తలై కీర్తి
గాంచెదరుగాక; ఇంక నేమైన గోరెదవా?

శ్రీరాముడు—దేవా! లోకవిధాతా! నీయనుగ్రహమునుమించి యేమియునక్క-
టలేదు అయినను బ్రజల్కై యీశ్వరీర్క ననుగ్రహింపులు (భరతివాక్యము)
ఉ. దేశము సస్యసంపదలఁ • దేజరిలకైనలె దేవనాథు నా
దేశమునకా భరాతలిని • దివ్యముగా జలదంబు వృష్టిని
ద్వైతతీతి నీవు తన • రివ్వచరితులుగాఁ బ్రబాలి భూ
మీకునిఁ బ్రోవుతకా నృపుఁడు • నెల్లడవారల నోముమండుతకా.

బ్రహ్మ—ఆట్ల యగుంగాక,

పసి--శ్రీరామా! నీవిడ్డలను భార్యనువాల్మీకి కాపాడినాఁడు అతనియెడఁ గృత
జ్ఞుడవై యున్నాము.

శ్రీరా--అమహాత్ముఁడు నాచరిత్రమును గూడ రచించెనని వినియుంటిని.

వాల్మీ--రామా! అపంగతియంతయుఁ బిమ్మట మాట్లాడుకొందుము నీపుత్రులు నీకు
నారామాయణమును విన్పింతురుగాక! సాంప్రతమయోగ్యకరిగి యుపరాజ
పట్టాభిషేకముఁ గావించుము.

శ్రీ--ఆదియే పుష్పకము అందఱుగోహంతము (అందఱు నెక్కడోదయమున తెర
వారును.)

ఇయ్యది శ్రీమదాత్రేయ విరిచిత్రంబగు సుత్తర రామచరిత నాటకంబున పుత్రీరామపు
త్రాప్రాప్తి కథనంబను నది చతుర్థాకము.

సంపూర్ణము.

15057